THE BOOK WAS DRENCHED

మనోహరగ్రంథనిలయము ౧.

పెద్దాపురము ముట్టడి.

ఆంధ్రచారిత్రాత్మక నవలా కారము.

కర్త:

బుధ్ధవరపు పట్టాభిరామయ్య.

కాకినాడ

సిటీ ముద్రాలయమునందు

ముద్రితము.

౧౯౨౮.

వెల ౧ రు.

ప్రకటన.

లిఖితరూపకమైన నాయనుమతిని పొందినవారీనాటకమును ప్రదర్శించుకొనవచ్చును.

గ్రంథకర్త.

ప్రథమముద్రణము.

ఈ గ్రంథప్రతులు కావలసినవారిట్లు వ్రాయునది:—

బుద్ధవరపు పట్టాభిరామయ్య,
గాంధీనగరము,
కాకినాడ.

ఏ సుగుణరాశి జననముచే

సంతులూరివంశము పావనమయ్యెనో,

ఏసాధ్వీమణి పాణిగ్రహణముచే

సింహాద్రి జగపతిరాజచాముండు ధన్యుండయ్యెనో,

ఏ త్యాగశీల కరుణాచంద్రికలచే

ఆర్తజన కష్టాంధకారము పటాపంచలయ్యెనో

ఏ ప్రభ్వీ పాలనాప్రభావముచే

కొత్తాము సంస్థానము శోభాన్వితమయ్యెనో

అట్టి

[illegible]ని సంస్థాన మహారాజ్ఞిని

శ్రీ రాజా వత్సవాయ వెంకట సుభద్రయ్యమ్మ జగపతి

రాణీ బహద్దరు వారికి

ఈ రూపక రాజమును

భక్తి గౌరవచిహ్నముగ సమర్పించుకొనుచున్నాను.

గ్రంథకర్త.

గ్రంథకర్తృ విజ్ఞాపనము.

పెద్దాపురము చిరకాలము నా వాసగృహము; నాకు విద్యావివేకసంపద నొసగిన కల్పవృక్షము; నా యభిమానమునకు తావలము.

పౌరుషప్రతాపకీర్త్యున్నతుల కాలవాలమై నిజవైభవకాంతులచే శత్రురాజుల కన్నులకు మిఱుమిట్లుగొలిపి యొకనాడు మహేంద్రనివాసమో యన విలసిల్లిన పెద్దాపురదుర్గము నేడు సాంద్రకంటకగుల్మలతాపరివృతశిథిలమందిరకుడ్యములతో శివారావములతో ఘోణీంద్రసంచారముతో బీభత్సాకారమును దాల్చి దుర్గమమై యుండ గాంచినపుడెల్ల నామనస్సు విచలితమయ్యెడిది. అనేక రణములకు రంగస్థలములై శత్రువీరస్కంధావారములకు యోగ్యస్థానములైన పాండవులమెట్ట మొదలగు ప్రదేశములు, దర్శించినపుడెల్ల నాహృదయమున కుద్రేకము కలుగజేయుచుండెడివి. ఏప్రదేశముల విహరింపనేగినను అవి- దేశభక్తులై, త్యాగశీలురై, విశాలహృదయులైన యాంధ్రవీరవరేణ్యుల పవిత్ర శోణితముచే నార్ద్రములైనవే యను విషయము జ్ఞప్తికివచ్చెడిది.

నాభావోద్రేకమున కనుగుణ్యముగ పెద్దాపురవాస్తవ్యులైన నా బాల్యమిత్రులు కొందఱు కథాభాగమును నాకుజూపి నాటకము వ్రాయుమని 1922 సంవత్సరమునుండియు నిత్యము నన్ను వేధించుచుండుటచే నిప్పటికైన దీనిని వ్రాయక తప్పినదికాదు. ఇట్లనేకవిధముల నీ నాటకరచనమునకు నాకుగలహక్కు అపారమైనదని మాచదువరులకు మనవిచేసికొనుచున్నాను.

ఈనాటకమును చక్కగాను సంపూర్ణముగాను చదివి హృదయోత్సాహానందముల సుపోద్ఘాతరూపకముగా వెల్లడించి కావ్యమున కమితగౌరవమొసగూర్చిన, చెన్నపట్టణపు ప్రెసిడెన్సీ కాలేజీపండితులు, బ్రహ్మశ్రీ విస్సా అప్పారావుపంతులు, యమ్. ఏ., యల్. టి., గారికి కృతజ్ఞతానేకనమస్కారము లాచరించుచున్నాను

పెద్దాపురసంస్థానచరిత్రాంతర్గత కథాభాగము నీసమువాకారరూపమున గానముచేయు భాగ్యము తొలుదొల్త నాకు లభించినందులకు ధన్యుడను.

ఉపోద్ఘాతము.

'పెద్దాపురము ముట్టడి' అను మూఁడంకముల నాటకమును రసవంతముగాను, ద్రాక్షాపాకముగాను, ఆంధ్రచారిత్రాత్మకముగాను వ్రాసిన శ్రీ బుద్ధవరపు పట్టాభిరామయ్యగారు, ఆంధ్రులకృతజ్ఞత కెంతయుఁ బాత్రులు. ఆంధ్రదేశమున, గోదావరీ మండలమున 16 వ శతాబ్దము మొదలుకొని 19 వ శతాబ్దాదివఱకు, పేరునకెక్కిన పెద్దాపుర సంస్థానముయొక్క చరిత్రములోని రసవంతమగు నొకపట్టు నాటకరూపముగా నిట్లు వ్రాయఁబడినది. ఇంతటికథ వీరరసప్రధానమై ఆంధ్రవీరుల యుత్సాహము, శక్తి, సామర్థ్యము, ఔదార్యము, రాజ్యాంగతంత్రనైపుణ్యము వేనోళ్ళఁజాటుచున్నది. ఇట్టి చరిత్రలను వినుటగాని, చదువుటగాని నేఁడరుదైనది. ఇట్టిచో, మనపూర్వరాజులచరిత్రను గుఱించిన యీనాటకము చదువుటవలన మనకందఱకును పూర్వపు టౌన్నత్యము మొదలగు మహత్తరవిషయము లొక్కమారు స్మరణకు రాకపోవు. దానివలనఁగలుగు మనోవృత్తులనంతములు. అవి పాఠకులు చదివి యనుభవింపఁదగినవి కాని నేను వ్రాయఁజాలినవి కావు. ఇదియే యీనాటకమువలనఁగలుగు గొప్పలాభమని నాయభిప్రాయము

నేఁటి నాటకములన్న, సర్వసాధారణముగా, శృంగారరసప్రధానములై, పారసీమట్టు మొదలగు పాటలతో నిండి, యేదో యొక పురాణగాథనో, మఱిదేనినో యాధారముచేసికొని, చదువరుల మనస్సునకొక క్రొత్తవికారమును పుట్టించుచున్నవి. ఈనాటక మట్టిదారిని గాక, జనోపకారమగు దారిపట్టియున్నది. ఇట్టివి ఆంధ్రవాఙ్మయమున పెక్కులు లేవు. ఈనాటకము మొదటనుండి తుదవఱకును, ఏకరీతిని మనస్సు నాకర్షించుచున్నది. స్వభావమును వదలక, మితిని మించక, సత్యమునకు దూరముగాక, కథ పోషింపఁబడినది. రాజ్యకాంక్షాలోలత్వముచే, ద్రోహియు, దుర్మార్గుఁడునగు రుస్తుము యొక్కయు, రాజభక్తిపరాయణతచే, శూరుఁడును, వీరుఁడునగు నూరుద్దీను యొక్కయు, నిరుపమాన రాజసేవాతత్పరతచే రాజ్యాంగతంత్ర కోవిదుఁడును, పురోహితుఁడునగు కొంపెల్ల సుబ్రహ్మణ్యసోమయాజి యొక్కయు, మాతృవాక్యపరిపాలనాశీలురై, కళానిధులును, పరాక్రమవంతు

లును, నిష్కపటులునగు రాజసోదరులయొక్కయు, స్వలాభాభిలాషచే కపటియగు అన్వర్దీన్‌ఖానుయొక్కయు, ధర్మరాజ్యపరిపాలనోత్సాహియగు నైజామ్-ఉల్-ముల్కు యొక్కయు, ఉదారశీలుఁడును, వీరుఁడునగు విజయరామరాజుయొక్కయు, పాత్రములు మిక్కిలి చక్కఁగా పోషింపఁబడినవి. రాఘవమ్మాదేవిగారియొక్క అమాయకమైన ధర్మపరిపాలనము సముచితముగా చూపఁబడియున్నది. తుదకు, ఆమెకు సంభవించినదుర్గతి దుఃఖాంతమై, మనస్సున కత్యంతభారముగా నాటుచున్నది. రాజమాతయొక్క కోర్కె మనమున నిడికొని, తరములనుండి తమ్ముగాపాడుచున్న సంస్థానమును నిలుపుటకై, రాజశిశువుయొక్క యొంగిలిస్తైన తినుటకసహ్యపడక, కష్టములెన్నివచ్చినను లెక్కపెట్టక, సాహసమును, యుక్తిని, ఆశ్చర్యమగు రీతిని చూపిన లక్ష్మీసోమిదమ్మ మహాత్మ్రచరిత్రమెంతయు ప్రశంసనీయము.

నా చిన్నతనమున పెద్దాపురములో నా మేనత్త భర్తయగు భావరాజు సుబ్బారాయకవిగారు నాకీకథ చెప్పఁగా వినియున్నాను. ఆకథ వినుటయందుఁగల నాఁటియుత్సాహము నేఁటికిని మఱపునకు రాదు. ఈచరిత్ర మిప్పటికిని, పల్లెటూళ్ళలో, స్మరించుకొనినప్పుడెల్ల, కంటఁదడిపెట్టుకొనని వారుండరు.

ఎన్నఁడో మఱచిన యీ సంస్థానచారిత్రము సరూపకముగ, చదువరుల మనముల నాకట్టునట్లుగా వ్రాసినందులకై శ్రీ పట్టాభిరామయ్యగారు మిక్కిలి ప్రశంసనీయులు. ఆంధ్రులీపుస్తకము సఫలముగా నాదరించి, పట్టాభిరామయ్యగారు పడ్డ శ్రమను సార్థక మొనర్పఁగలరని నమ్ముచున్నాను.

ఆంధ్రవాఙ్మయమునందలి వాత్సల్యముతప్ప మఱేయుపకారము లేనివాఁడనగు నే నీనాటకమునకుపోద్ఘాతము వ్రాయఁబూనినందులకు పాఠకమహాశయులు నన్ను మన్నింతురుగాక. ఆంధ్రులెల్లరును ఈనాటకమునుచదివి తమపూర్వుల ప్రతిభాసామర్థ్యములు స్మరించుకొని, గుణపాఠముల గ్రహించి [illegible]పొందుదురుగాక !

తిరువళిక్కేణి,
చెన్నపట్టణము,
18-2-1929

ఇట్లు,
సుజనవిధేయుఁడు,
విస్సా - అప్పారావు

*

అవతారిక.

ఆనాడు ఔరంగజేబు ఉత్తరహిందూస్థానముననేగాక యించు మించుగా దక్షిణహిందూదేశమునకంతకునుగూడ ప్రభుత్వముచేయు చుండెను. అతడు దక్షిణదిగ్విజయయాత్రనుముగించి క్రొత్తగాసం పాదించిన రాజ్యములు బరిపాలించుటకై కుమ్రుద్దీన్ అసఫ్ జా అనువానిని ప్రతినిధిగానియమించెను. ఆప్రతినిధిక్రింద రాజమహేంద్రవరము, శ్రీకాకుళము మొదలగు నిరువదిరెండుపరగణాలుండెను.

ఇట్లు కొంతకాలముగడచినవెనుక 1707లో ఔరంగజేబస్త మించెను. ఇతనివెనుక ఢిల్లీశులైన యీతనికొమరులు దుర్బలులైనం దున కుమ్రుద్దీన్ అసఫ్ జా 1723లో స్వతంత్రప్రభువైనట్లుప్రకటించి నైజామ్—ఉల్—ముల్క్ అను బిరుదువహించెను.

1714లో పెద్దాపురంసంస్థానాధీశులైన యుద్ధండరాయజగపతి రాజుగారు కాలగతినొందగ ఆయనసతీమణి (రాగమ్మదేవిగారను) రాఘవమ్మాదేవిగారు బాలురగు తనయులపక్షమున రాజ్యమును పాలించుచుండిరి. అందు జ్యేష్ఠులు తిమ్మజగపతిరాజుగారు. రెండవవారు బలభద్రరాజుగారు. తండ్రిగారుకాలముచేయునప్పటికి తిమ్మజగపతి రాజుగారికి పదియేండ్లవయస్సుమాత్రమే.

రాగమ్మదేవిగారట్లు మంత్రిసామంతపురోహితదండనాథా గ్రణులసాహాయ్యమున దక్షతతో రాజ్యమునుపాలించి తిమ్మజగపతి రాజుగారుచేతికందివచ్చుటతోడనే రాజ్యమునాతనివశముచేసిరి. కాని కళాభిరుదాంకితులగు తిమ్మజగపతిరాజుగారు రాజ్యాంగవ్యవహారము లను తల్లిగారియందలిగౌరవముచే నామెయాలోచనమును ఆనతిని బొందుచు చక్కబెట్టుచుండిరి.

ఈసమయమున రాఘవమ్మదేవిగారికరుణచే నామెకొలువులో చేరి యున్నతపదవినలంకరించిన యొకమహమ్మదీయవీరుడు కలడు. ఇతడే రుస్తుంఖాన్! ఇతనికొమరుడు నూరుద్దీనుకూడ రాఘవమ్మదేవిగారి కొలువులో నేయుండెను. తండ్రికొమరులిరువురును రాఘవమ్మదేవిగారియాప్తకోటిలో గణనకెక్కిరి. కొలువులోచేరిన కొన్నియేండ్లకు రుస్తుంఖానునకు పెద్దాపురసంస్థానమునపహరింప దుష్బుద్ధికలిగి రాజకుమారులవధించి సంస్థానమునుహరించుటకు కుమారునితోడ్పాటుగోరెను. కాని నూరుద్దీనందులకంగీకరింపక తండ్రిదురాలోచనకు కోపింప రుస్తుము వానిని మాయమాటలతో శాంతింపజేసి తనపై వానికనుమానము కలుగకుండజేసికొనెను. కుమారునివలన తనకార్యము నెరవేరకపోవుటచే నిజాముతో నుత్తరప్రత్యుత్తరములజరిపి నిజాముతనాహ్వానించినంతనే పెద్దాపురమున కొలువుచాలించుకొని హైదరాబాదేగెను.

ఆకాలమున పశ్చిమదేశమున మహారాష్ట్రులు సాహు పీష్వా బాజీరావు మొదలగువారి నాయకత్వమున బలవంతులై వీలుచిక్కినచో గోలకొండరాజ్యమును మ్రింగజూచుచుండిరి. నిజామును, మహారాష్ట్రరాజ్యవ్యవహారములలో కలుగజేసికొని వారిలోవారికి భేదముకల్పించి వారిరాష్ట్రమును హరింపజూచుచుండెను.

స్వాతంత్ర్యమువహించిన పదునొకండుసంవత్సరములనుండియు నైజామాంధ్రరాజులను కప్పముచెల్లింపుడని కోరుచుండ వారందులకు నిరాకరించి నిజాముపైదండెత్తి రావలసినదని ఢిల్లీశునకు వార్తలనంపుచుండిరి. తమ ప్రభుత్వాధిక్కారమునుగావించిననిజామును శిక్షింపవలెనని ఢిల్లీశుడును యత్నించుచుండెను.

అందువలన జామూంధ్రి రాజులపై స్వయముగా దండెత్తి పో వుటకు వలనులేక అందులకు తగినవారినిగానక పదునొకండేండ్లూర కొనవలసివచ్చెను.

ఇట్టియపూర్వసమయమున నాటి రాజకీయపరిస్థితుల చక్కగ గ్రహించి పెద్దాపురసంస్థానమునుండి రాజ్యాంగవేత్తయు వీరుడునగు రుస్తుంఖాను బయలుదేరి సంకల్పసిద్ధికొఱకు నిజామునాశ్రయింపనను చరయుతుడై హైదరాదునగరమును బ్రవేశించెను. ఇది పూర్వగాథ: ఉత్తరగాథ యీ దృశ్యకావ్యముననే వర్ణింపబడినది.

పెద్దాపురసంస్థానచరిత్రములో నీకథాభాగము మిక్కిలిప్రసిద్ధి కెక్కియున్నది. రుస్తుంఖాను పెద్దాపురరాజకుమారులనిరువురను మోసముచేసి తన పటకుటీరమునకురప్పించి చిత్రవధగావించి (1784 సంవత్సరములో) కోటను స్వాధీనముచేసికొనుటయు రాఘువమ్మదేవిగారంతఃపురస్త్రీలతో అగ్నిప్రవేశముగావించుటయు సోమిదమ్మగారు బాలరాయజగపతిరాజుగారిని తంత్రముచే చెఱదప్పించి పూనపాటివారి కొప్పజెప్పుటయు కథలుగాజెప్పుకొని యీప్రాంతముల కంటదడిపెట్టని వారులేరు. కృష్ణా, గోదావరి, విశాఖపట్టణము మండలములయందు, ముఖ్యముగా గ్రామములలో, నీకథ మిక్కిలిప్రచారములోనున్నది. దేశాభిమానస్వాతంత్ర్యగౌరవసంపన్నులై ప్రజాక్షేమైకతత్పరులై ధీరోదాత్తలక్షణులై ఆంధ్రసామ్రాజ్యపాలనాధురంధురులై యశశ్శరీరులైన వత్సవాయవంశప్రదీపకులవీరచారిత్రము లేయాంధ్రుని హృదయమును రంజింపజేయవు? అట్టివారిపతనమున కెవ్వానికన్నులు చెమ్మగిల్లవు?

ఈనాటకమును నేను చరిత్రముననుసరించి వ్రాసినప్పటికిని స్వాతంత్ర్యమును వహించి కొన్ని యెడల మార్పులుగావింపసాహసించితిని. కవియొక్కపని కేవలము చరిత్రమును తుచలతప్పకుండ మక్కికి మక్కి వ్రాయుటగాదు. కాలానుగుణ్యముగ పాత్రానుకూలముగ స్వభావానుసారముగ నాయాభాగములనవరించి అసందర్భ, అస్వాభావిక, అనౌచిత్యములను రంగస్థలమునకయోగ్యములైనవానిని చరిత్రాంశములైనను పరిత్యజింపవలయును. రసపోషణకై కొంతకల్పింపవలయును. లోపములను యథాయోగ్యముగా పూరింపవలయును. చరిత్రకారుడట్లుగాక యెట్లున్నదట్లేవ్రాయవలయును. ఇదియే కవికిని చరిత్రకారకునకునుగల భేదము

మఱియు నేటిపాఠకులకుగాని ప్రయోక్తలకుగాని చదువరులకుగాని యక్కరలేని యర్థానుస్వారనియమములను పాటింపక ధ్వనిప్రధానమగుపట్టులమాత్రముపయోగించితిని.

నాకథారచనమునకు మహారాజరాజశ్రీ శ్రీ వత్సవాయ రాయజగపతివర్మగారి "పెద్దాపురసంస్థానచరిత్రము"ను బ్రహ్మశ్రీ శాస్త్రిభట్ట బ్రహ్మయ్యశాస్త్రిగారి "పెద్దాపురసంస్థానచరిత్రవిమర్శనము" ను ముఖ్యాధారములు. చిరకాలపరిశోధనాఫలితముగ నీచరిత్రగ్రంథములు రచించి దేశమునకును మావంటి కావ్యకర్తలకును మహోపకారమును గావించిన నీయిరువురు మహనీయులకు కృతజ్ఞతాభివందనములర్పించుచున్నాను.

శ్రద్ధానురాగములతో నీ కావ్యమును సంస్కరించి కావ్యమునకు వన్నెపెట్టిన పండితకవులు, కాకినాడ పి. ఆర్. కాలేజీప్రధానాంధ్రోపాధ్యాయులునగు బ్రహ్మశ్రీ శృంగారకవి సర్వారాయడుగారికిని యు

క్తమగుమార్పులనూచించి నాకుహితమొనరించిన కవివర్యులగు నామిత్రోత్తములకును, నాట్యాచార్యులకును, ఈగ్రంథమందలి మూడుఛాయాపటములను గ్రహించుటకువలయు సౌకర్యములన్నిటినిగావించి నాకత్యంతముదోడ్పడిన శ్రీఆంధ్రసేవాసంఘము, కాకినాడ,వారికిని పదునారు నెలలక్రిందటనే వ్రాయబడిన యీనాటకము నిప్పటికి ముద్రించుటకుకారకులైన నాహితవర్యులు శ్రీమాన్ కిళాంబి కృష్ణమాచార్యులుగారికిని నేనంజలిగూర్చుచున్నాను.

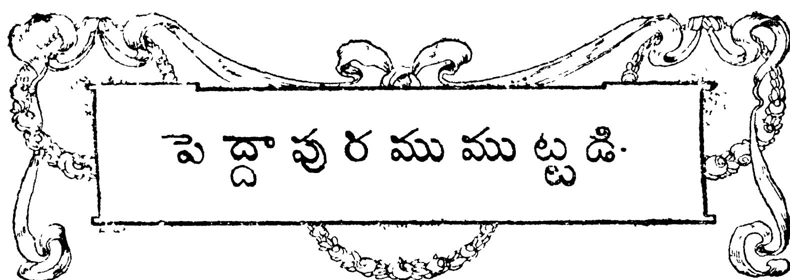
* ఈగ్రంథముయొక్క ముఖపత్రముపై చిత్రింపబడిన "చిహ్నము వత్సవాయప్రభువులు సరిహద్దుఱాలు మున్నగువానిపై జిత్రింపించిన రాజచిహ్నమైయున్నట. "జగపతిరాజు" అను శబ్దములయాద్యక్షరసమ్మేళనముకలదైయున్నది. మొత్తమున శ్రీకారముకలదై శ్రీజగపతిరాజను భావమునిచ్చునదియైయున్నది."

దైవకృపచే నేను వ్రాయగలిగిన దేమో వ్రాసితిని. నాప్రయత్నమునందెంతవరకు కృతకృత్యుడనైతినో తెలుపుభారము సహృదయులగు పాఠకమహాశయులపై నున్నది. దీనిని ప్రకాశింపజేయుభారము సమర్థులగు ప్రయోక్తల భుజస్కంధములందున్నది.

గాంధీనగరము,
కాకినాడ,
5-10-1928.

బుద్ధవరపు పట్టాభిరామయ్య.

* పెద్దాపుర సంస్థానచరిత్రవిమర్శనము, పుట 371.

పెద్దాపురముముట్టడి.

పూర్వరంగము.

సూత్రధారుడు—(ప్రవేశించి సభ్యులవంక దిరిగి)

గతులతివక్రతం దనరగా, గ్రహదుష్టులు చుట్టుముట్ట, దు
ర్మతమున దాకవచ్చిన యరాతిబలంబులత్రొక్కడంచి యే
క్షితిపతులీవసుంధర సుఖింపగ నేలుచునుందురా జగ
త్పతుప్రతాప తేజములవశ్యము నిచ్చుత మీకు భద్రముల్ !
సభాస్తారులగు నోమహాజనులారా !

సీ. ప్రాచీనతమభానువంశాబ్ధిచంద్రులై
ప్రఖ్యాతిగాంచు భూపాలవరులు
శ్రీకాకుళముదాటి కృష్ణావగాసీమ
గలభూమినేలిన క్షత్రవరులు
నిఖలశాత్రవధారణీశాటవినిగాల్చి
హాసికెక్కిన మేదినీశవరులు
సర్వప్రజాసౌఖ్య సంవర్ధనంబుగా
రాజ్యమేలిన మహారాజవరులు
గీ. వైభవపురందరులు మన వత్సవాయ
జగపతులు ! వారిపావనచరితమిపుడు

తమ సమక్షంబునందు బ్రదర్శనంబు
సలుపఁబూనితి మత్యంతసాహసమున !

కావున, సావధానచిత్తులై యనుగ్రహింతురుగాక ! వీరరసప్రధానమగు నీసమువాకారమును ప్రదర్శించుటకుముందు కృతికర్తయగు బుద్ధవరపు పట్టాభిరామకవి తనవాక్యములుగా తమకిట్లు విన్నవింప నాకాదేశించి యున్నారు:—

మ. పరిపూర్ణంబగు పాండితీగరిమ సంపాదించుటన్ గాదు గా
ని, రసజ్ఞానుల సేవచేయుటను దీనిన్ వ్రాసితిన్ నేర్చిన
ట్లు, రసోదంచితమై కథాసరణి యెట్లో మీకు హర్షంబుచే
కుఱఁగాఁ జేసిన నా పరిశ్రమకు కల్గున్ సార్థకత్వంబొగిన్.
ఉ. నాకవితాకుమారి యెటు నాట్యము సల్పిన నేమి కాని, యు
న్నేకమనీయరాజ్యము మహేంద్రపురంబన జాలి దివ్యసౌ
ఖ్యాకరమై, విరోధిజనకంటకమై వెలుఁగొందె నట్టి య
స్తోకమహీమహేంద్రుల యశోవిమలామృతమింత గ్రోలరే !
ఉ. మీరు విమర్శకాగ్రణులు మీరు విమర్శనచేయఁబూన నె
వ్వారల కావ్యరాజములు వాసికి నిల్చును ? గాన మీమదిన్
గౌరవభావమూని తమకంబునఁ గాంచితిరేని నాకథా
ధోరణి మీకు నింపగు కుతూహలమున్ గలిగింపకుండునే !

ఇంక నే నేగి కోపాటోపమున హైదరాబాదు రాజవీథిని బడి అనుచర ముఖ్యుడగు రసూల్ ఖానుతో సంభాషించుచు వచ్చు రుస్తుంఖానుని ప్రవేశపెట్టెదను.

(నిష్క్రమించును.)

*

ఈ నాటకమునందువచ్చు పాత్రములు·

—: పెద్దాపురమువారి పక్షమున :—

1 కలిదండి రామరాజు—మొగల్తుఱ్ఱుప్రభువు
2 నూజవీటి సుబ్బన్న—నూజవీటిప్రభుబంధువు
3 వత్సవాయ తిమ్మజగపతిరాజు—పెద్దాపురాధీశ్వరుడు
4 బలభద్రిరాజు—తిమ్మజగపతితమ్ముడు
5 రావు (వేంకట) కృష్ణారాయుడు—పిఠాపురముదొర
6 చల్లారాజన్న—దళవాయి
7 నూరుద్దీన్‌ఖాన్—......
8 కొంపెల్ల సుబ్రహ్మణ్యసోమయాజి—పురోహితుడు
9 పూసపాటి విజయరామరాజు—విజయనగరము రాజు
10 వత్సవాయ రాఘవరాజు—రాజబంధువు
11 రాయజగపతిరాజు—తిమ్మజగపతికుమారుడు (ఏడాదిబాలుడు)
12 రాఘవమ్మాదేవి—రాజమాత
13 రామయ్యమ్మ—తిమ్మజగపతిధర్మపత్ని
14 లక్ష్మీసోమిదమ్మ—సోమయాజిగృహిణి
15 గౌరి—దాసి
16 సేవకుడు
17 ద్వారపాలకుడు
18 సైనికులు

—: రుస్తుంఖాను పక్షమున :—

1 రుస్తుంఖాన్—రాజమహేంద్రవరము సర్లష్కర్

2 రసూల్‌ఖాన్ — ముఖ్యసర్దార్

3 ఇబ్రహీంఖాన్ — సర్దారు

4 కరీంఖాన్ — ....

5 లోడీఖాన్ — కారాగారరక్షకుడు

6 గౌస్ — ....

7 మొదటిచారుడు

8 రెండవ ......

9 మూడవ......

10 సేవకుడు

11 సైనికులు

—:అన్యులు: —

1 నైజామ్—ఉల్—ముల్క్—గోలకొండసుబేదారు

2 అన్వర్దిక్‌ఖాన్ — కళింగసర్కార్ మర్లమ్కర్

3 దూత — నైజాముదాయబారి

4 సేవకుడు — నైజాముసేవకుడు

స వ ర ణ.

సుబ్బన్నగారనుటకుమారుగ సుబ్బరాజుగారని యీ గ్రంథమం తటతట నుపయోగింపబడినది. చదువరులీప్రమాదమును సవరించుకొన ప్రార్థితులు.

బు, ప. రా.

సవరణపత్రిక.

పుట.	పంక్తి.	ప్రమాదములు.	మార్పులు.
1	7	విక్రమోద్ధత	విక్రమోద్ధతి
,,	,,	శాత్రవవీర	శాత్రవుడైన
2	12	మహాగాష్ట్ర	మహారాష్ట్ర
,,	13	సర్వస్వము	సర్వస్వమే
,,	14	నొక్క	యొక
5	5	పడు	పను
7	5	నఱుగుదెంచునె	నరుగుదెంచునే
,,	20	జూపినాడని	జూపువాడని
11	8	ఘూతంబులన్	ఘూతంబుతో
15	4	మనమ్మదై	మనమ్మథై
,,	20	వెట్టిలైతి	వెట్టులైతి
16	8	వలము	వలన
20	16	పృధ్వీశ్వరుండు	పృధ్వీశ్వరుండు
36	7	యుండును.	యుండకూడదా ?
,,	9	యుండును.	యుండరాదా ?
46	2	రస్తు ——	రసూ ——
61	4	విజనగరా	విజయనగరా
80	3	విజయరామరాజూ	విజయ్ రామ్ రాజూ
,,	9	సేయుంపుమని	సేయింపుమని
90	21	తుగ్రించ	తుగ్రింప
92	9	సీకొనగుటకు	సీకొనగుట
99	25	ఖడ్గములొసగి	ఖడ్గములొసగిన
112	2	నిటు	నిట్లు

పెద్దాపురముముట్టడి.

ప్రథమాంకము.

1. రంగము—హైదరాబాదునందొక రాజమార్గము.

[రుస్తుంఖాను, రసూల్‌ఖానులు వీరోచిత వేషములతో ప్రవేశింతురు.]

రుస్తు—(మార్గమున బోవుచు తటాలున నాగి వెనుదిరిగి రసూలుఖానుతో) రసూల్, ఏమంటివి ?

చ. ఇరువదియైదువత్సరములేగినవాడు, సమస్తవిద్యలన్
పరిణతిగన్నవాడు, నృపచర్యలయందు ప్రవీణుండు బాలుడే ?
నిరుపమ విక్రమోద్ధత తృణీకృతశాత్రవవీర రుస్తుమో
నరపతి కృతఘ్నుడైన తనుజాతుని ధూర్తత సైపజాలునే ?

రసూ—ప్రభూ, సూరుద్దీను సహజముగా బుద్ధిమంతుడు. చిరకాలమునుండి పెద్దాపురాధీశ్వరులక్రింద పనిచేయుచు వారితో కలసి మెలసి యుండుటచే వారికిహానిసేయుటకిప్పుడు సంకోచించు—

రుస్తు—సంకోచింపనీ మాననీ, వానిసహాయముతో నాకింక ప్రసక్తి లేదు. ఆదినములంతరించినవి. వాడు తనయుడుగాడు—నేను తండ్రినిగాను. పెద్దాపురాఖండసామ్రాజ్యము కనుసంజ్ఞచేసినమాత్రమున వచ్చి యొడిలోపడుటకు సిద్ధముగనున్నప్పుడా నిర్భాగ్యుడు నాప్రయత్నములకు సహాయపడక పోవుటయేగాక "పెద్దాపురసంస్థానమున కెగ్గుతలపెట్టితివేని నీయైశ్వర్యములన్నిటిని రాఘవమ్మాదేవిగారికెఱింగింపక మాన" నని నన్ను భయపెట్టక పోయినచో అయిదేండ్లశ్వదళమునకును, ఏడేండ్లుగజదళమునకును ప్రధానవాహినీపతినై 'కో' యన్న కోటిమందిని సమకూర్పజాలు గుణవిశేషమునుండి యింతకాలమువరకు వత్సవాయ వారిని పదచ్యుతుల గావించి పెద్దాపురసామ్రాజ్యసింహాసనమున సూరుద్దీనుని గూర్చుండబెట్టి రాజ్యతంత్రము సర్వథాయోగ్యముగ ద్రిప్పుచు నాంధ్రరాజుల

గుండెలలో గాలమునై యుండకుందునా? నేను నేను గజపతాధి పత్య మును త్యజించి యిప్పుడీ హైదరాబాదు వచ్చి కార్యసాధనముకొఱకు నైజాము మీఁద నాధారపడవలసిన దుర్గతి వచ్చియుండునా ? కా నిమ్ము !—నాఁడు నన్ను బెదిరించి నాప్రయత్నముల కడ్డువచ్చుటలో విశేషములేదు. రేపు నేను గోలకొండ సైన్యముతో పెద్దాపురము కోటను ముట్టడించి భీభత్సగతి వత్సవాయవంశజుల నా నిశితకృపాణ ధారకు బలివెట్టునప్పుడు నూరకుండ్రి నేమి చేయునో చూచెదను.

రసూ—ఇంతకును నైజాము తమకు సైన్యాధిపత్యము నిచ్చి నను నమ్మకమేమున్నది ?

రుస్తు—రసూల్, ఈవిషమసమయమున నైజామున కంతకం టెగత్యంతరమేమున్నది ?

మ. ఒకవంకన్ మహారాష్ట్రనాయకకరవ్యూహంబు, వేరొక్కచో
సకలోగ్రాకృతి పాదుషాపులియు, నైజాంరాజ్య సర్వస్వము
న్నొకగ్రుక్కన్ గొననుండ నెట్లితఁడుగర్వోద్రేకులౌ నాంధ్రసిం
హకిశోరంబుల బిట్టణంచికొనఁగా నాశించు భూశుల్కమున్ ?

ఈయద నెఱింగియే—

సీ. ఎన్నాళ్ళనుండియో పన్నునీయక యున్న
ఆంధ్రరాజ్యులు దండనార్హులనియు
విభవ దేవేంద్రులై వెలుగుచుండిన యాంధ్ర
రాజులు భుజబల తేజులనియు
ఇచట రాజమహేంద్ర మచట కళింగంబు
నేలుట కన్వరుచాలడనియు
ఆంధ్రరాజుల గర్వమణచి కప్పముగొన
గలబలశాలి గావలయుననియు
వ్రాసి నైజామునకుబోధ జేసి విషము
తలకునెక్కించి నాసమున్నతను చెప్పి

నాడ, నికనాంధ్రవీర భూనాయకులను
దాచి అంపాన బెట్టుకాలంబు రాదె ?

రసూల్, రసూల్, వత్సవాయువారి వైభవముల దలచుకొనిననా హృదయము దహించుకొని పోవుచుండును.

గీ. ఆ విలాస వనాంతర హర్మ్యపాళి
ఆమహారత్న ఖచితసింహాసనంబు
ఆ సువర్ణమణీ మయానంతదివ్య
భూషణంబులు నామది పొంగజేయు.

కర్ణా ! పదునొకండేండ్లయి యుద్దండరాయ జగపతిరాజు పరలోకమునకు బాత్రకాపైయుండ, నాపినప రాఘవమ్మాదేవి, వితంతువు ! రాజ్యపాలనముచేయుచు సంస్థానమును శాసింపదగిన నన్ను శాసించుచుండ—ఆయబల—ఆకాఫరు సేవలో, ఛీ ! కూటికి గుడ్డకు నైగొల్చినదినముల దలచుకొనిన నాలోనాకే లజ్జవొడముచున్నది. ఎఱిగియెఱిగి యీహైందవులను సేవించిన కలుషమునెల్ల క్షాళనము చేసికొందును ? అయ్యో ! ఇంతకాలమునుండి నేను మహమ్మదీయుడననియు వారు కాఫరులనియు గుఱుతింపక మసలిన నా యజ్ఞానమునేమని నిందించుకొందును ? వారిపై పైయాదరణములకు మాయామునయవాక్యములకు నోడలెఱుగని శివముతో వారిని గొల్చిన దినంబులెట్టి దుర్దినములు ! కానిమ్ము !—ఓ పెద్దాపుర సామ్రాజ్యలక్ష్మి ! యింక నిన్ను చేజిక్కించుకొనకుండ విడువను !—విడువను !

ఉ. కాలువగట్టరక్తము, ప్రకంపమునొంద నిలాతలంబు, నీ
పాలకులన్ రణావని కృపారహితంబుగ నెల్లసేనతో
గూలిచి, నేటికాంధ్రులను గొల్చెడు భారముదీర్చి, యింక నీ
కేలును పట్టువాడ నృపకేసరు లద్భుతమంది చూడగన్ !

రసూ—ప్రభూ, నైజామువారి దర్బారుభవనమిదియే. దర్బారువేళయైనట్లున్నది, దయచేయుడు.

(ఇరువురునిష్క్రమింతురు.)

2 రంగము—హైదరాబాదులో నైజాము—ఉల్-ముల్కు దర్బారు.

[నైజామ్-ఉల్-ముల్కు సింహాసనమునందుండును. విలాసినుల నృత్యగీతానంతరమున.]

సేవ—(ప్రవేశించి) జయము ! జయము ! సర్కార్ ! పెద్దాపురమునుండి రుస్తుంఖాన్ అనునొక మహమ్మదీయ వీరుడు హుజూర్ దర్శనమునకై వచ్చి హాజారమున వేచియున్నాడు.

నైజా—పెద్దాపురము నుండియా ? వెంటనే ప్రవేశపెట్టుము.

సేవ—అచ్ఛా. (నిష్క్రమించును.)

[రుస్తుంఖాన్ ప్రవేశించును.]

రుస్తు—బందగానే అలీఅస్సలామూ లేఖుమ్ !

నైజా—(సలాముసందుకొని స్వగతమున) సరుస్తుమే! (ప్రకా) రుస్తుంఖాన్, నీవువ్రాసిన విషయములన్నియు సత్యములేనా ?

రుస్తు—చిత్తము.

నైజా—నీవుచెప్పవలసిన దింకేమైన గలదా ?

రుస్తు—చిత్తము.

క. అదిగాక, పెద్దపురమున
పదిరెండ్రేసులు వసించి పార్థివవరులన్
మదికెక్కునట్లు గొల్చుట
నెదిరి రహస్యముల నెల్ల నెఱుగుదు నధిపా !

నైజా—పెద్దాపురము రాజుల కెంత యనుసన్నుడవై యుండు వాడ విప్పుడు వారికేల ద్రోహము సేయ సమకట్టితివు ?

రుస్తు—సర్కార్, ఏమనిమనవిచేయుదును ! ఇప్పుడు పెద్దాపురము సంస్థానమును రాఘవమ్మాదేవి యను నొకవితంతువు (రాజు క్తవయస్కులగు కొమరు లిద్దరున్నను, సర్వాధికారములు తానే

వహించి పాలించుచున్న విషయము తామెఱుగనిది కాదు. ఆమెకు మహమ్మదీయులన్న కిట్టదు. స్వామిభక్తిపరాయణులగు సేవకులను కులభేదమాత్రమున కంటగించుకొను నదేటి పాలకురాలు? ఇదిగాక—ఊరకొన్నచో—నేఁటేట నాలుగులక్షల కరకువరహాలపన్ను చెల్లింపవలసిన ఆంధ్రసామంతరాజులు తమకు పదునొకండేండ్లనుండి పన్ను చెల్లింపకపోవుటయేగాక శరత్కాలానంతరమున గోలుకొండపై దండయాత్రకు రానున్నారు. స్వజాత్యభిమాన ప్రేరితుడనై గోలుకొండకు రానున్న మహోపద్రవమును దిలకించి మహమ్మదీయులన్న మండిపడు తెనుఁగురాజుల కూడిగము సేయుచు కూరుచుండ జాలక, తమ సేవచేయుచు గోలకొండ రాజ్యరక్షణార్థము శక్తికొలఁది పాటుపడవలయునను కుతూహలముతో పెద్దాపురమునందలి గజదళాధిపత్యమును వదలుకొని తమ సన్నిధికేతెంచితిని.

నైజా—మంచిది. నీజాతీయాభిమానమునకు మెచ్చితిని. మాకిప్పుడు మహారాష్ట్రవిజృంభణము వలన ప్రతినిమిషము నొత్తిడి కలుగుచుండుటచే నీకిప్పుడేబది వేలకంటె నెక్కుడు సైన్యమిచ్చి యంపజాలను.

రుస్తు—సర్కార్, క్షమింపవలెను ; నాకు నలువదివేలసైన్యమే చాలును.

నైజా—సెబాస్ ! మఱియుమంచిది. అన్వర్ఖానుని తొలఁగించి నిన్నిప్పుడే రాజమహేంద్రవరము సర్కారునకు షర్లష్కర్ గా నియమించుచున్నాను. (ఆజ్ఞాపత్రమును వ్రాసియిచ్చి) మహమ్మదీయుఁడసత్యమాడడను విశ్వాసముచే నంతగ విమర్శచేయకయే నీవాక్యముల నమ్మి నిన్నిప్పుడు పేష్కసు వసూలుచేసికొని వచ్చుటకు నియోగించుచున్నాను. కాని యిది జ్ఞప్తియందుంచుకొనుము. ఆంధ్రరాజులతోఁడి చెలిమియే మనకు ప్రధానముగాని విద్వేషముకాదు.

ముందు సామమున కార్యసాధనోపాయము నాలోచించిన పిదప గాని యాహవ మొనర్పకుము. మాకనమ్మతమగు విధానమున నడచితివేని నీశిరముఖండింపబడును.

రుస్తు—సర్కార్, తమ యాజ్ఞాక్షరముల బాలింతునని యిదే కత్తి ముట్టి బాసజేయుచున్నాను.

నైజా—మంచిది. సైన్యములగొని యింక నీవు పోవచ్చును.

రుస్తు—చిత్తము. (సలాముచేసి నిష్క్రమించును)

నైజా—(సభవంకదిరిగి) ఈరుస్తుంఖాను ప్రయత్నములచే నీ పదునొకండు సంవత్సరముల కప్పము నాంధ్రరాజులు మన కర్పించిన చో నింక నీమహారాష్ట్రుల క్షణక్షణ విజృంభణముల కలజడిపడ వలసిన పనియుండదు; ఆంధ్రులవలన భయము కూడ నుండదు.

(తెరపడును.)

3 రంగము—పెద్దాపురము కోటలోని రాజమందిరము.

[తిమ్మ జగపతిరాజు బలభద్రరాజులు కూర్చుండి యుందురు.]

బల—అన్నా, రుస్తుముఖా నెంతదార్జన్యమున కొడిగట్టినాడు!

సీ. ఎదురైన యాంధ్రుల హింసించి వారల
తలలతో గోపురంబులను గట్టి
పతులచెంగట నున్న భామలచెఱగొని
పలుబాములను బెట్టి భంగపఱచె
కనులపండువుసేయు గ్రామంబులను గాల్చి
కొంపలజొరబడి కొల్లగొనియె

కాలికోలది బాకు కసుగందులసు బట్టి
ఖండించి మొసలిమూక గాలజిమ్మె
గీ. నాటిమొదలింత వరకు నిప్పోటుబ్రతికి
ఏమి! పెద్దాపురీరాజ్యమే హరింప
నలుగు దెంచునె నేను ఖలాత్ము డితడు
కారణంబును ధర్మంబు గానకుండ!

తిమ్మ—బలభద్రా, దురాశాపీడితులకు కారణము-ధర్మము గావలయునా?

గీ. ఘోరపన్నగమైన నకారణముగ
హాని చేయదు జనులకు, గాని మాన
వుండు స్వార్థపరుండైన చెండకున్నె
తనయునైనను సతినైన తల్లినైన?

బల—ఇంతకు, నిట్టివక్రహృదయుని కొలువులో చేర్చుకొనుట అమ్మగారిదే దోషముగాని వానిది కాదు

తిమ్మ—పాపముశమించుగాక! అమ్మగారి దోసమిందేమి యున్నది?

సీ. అశ్వ శిక్షాతంత్ర మాద్యంత మెఱిగిన
జగజెట్టి యితడని సరసజేర్చి
సమరకళా పరిశ్రమయందు చాతుర్య
మును జూపినాడని వినుతిజేసి
అసమాన భక్తి నిరంతరంబును గొల్చు
విశ్వాసి యని చాల ప్రేమజూపి
విక్రమంబున బులివేటలో పేరెన్ని
కనుగాంచినాడని గౌరవించి
గీ. అమ్మ సర్వవిధమ్ముల నాదరించె
కాని, వీడిటు విశ్వాసహీనుడగుచు

తిన్న యింటి వాసంబుల నెన్న ననుచు
నించుకంతైన యామెయూహించెనయ్య!

బల—ఔను కాని—యీరుస్తుముఖానుని తాకి నరిగిన మొగల్యులు నూజివీటిప్రభువుల ప్రియత్నము లెంతవరకు సఫలము లైనవో!

తిమ్మ—రామరాజు సుబ్బరాజుగార్లింత సులభముగా రుస్తుంఖాను దళమునడంతురనుటకు సాధ్యముగాకున్నది. ఏమా ?

మ. ఘనసామ్రాజ్యరమాకరగ్రహణకాంక్షాలోలుఁడై వచ్చు దు
ర్జనుఁడీతండరుదేర డిచ్చటకు భాస్వస్థైర్యసంయుక్త వా
హినులన్ దోడ్కొనికాని, యాతఁడు మఱింతే వంచన వ్యూహమున్
దున బ్రజ్ఞాఢ్యుఁడు వీరలెట్లుచటశతువ్యూహమున్ జీల్తురో !

బల—అన్నా, నిన్న మొన్నటిదాక మన యుప్పాడిని చెడబెరిగిన యీతని శక్తియుక్తులు మన మెఱుగనివా ? వీని మదమణచుటకు రామరాజు సుబ్బరాజుగార్లబాహుపటిమచాలదా ? అనవరత విజయలక్ష్మీసముపార్జిత యశోధురంధరులగు నీయాంధ్ర వీరవరేణ్యులకే నాడు రుస్తుంహతకుని చేతులలో పరాజయమా ?

తిమ్మ—అట్లుకాదు, చిన్నపామునైనను పెద్దకఱ్ఱతో కొట్టనలయునుస్మమా !

బల—నిజమేగాని, తగినబలము తోడులేకుండుటచే వారినాతడు విజయవాడ కడ పరాజితులజేయ జాలినను పెద్దాపురమునందడుగు వెట్టినచో ప్రాణములతో బోగలడా ?

సీ. ఘాలాక్షుడెదురైన బట్టి వల్లార్చెదు
ప్రథిత బలాఢ్యులు రాచవారు
ఎట్టి వ్యూహమునైన నిట్టె చీల్పగజాలు
వీరవరేణ్యులు వెలమవారు

కరమున ఖడ్గంబు గ్రాలభండనభూమి
కదలనిధీరులు కమ్మవారు
శరపరంపరలచే శత్రుమస్తకముల
గూల్చు ప్రవీణులు కోయదొరలు
గీ. బ్రాహ్మ్యసుక్షాత్ర్ర రాజితుల్ బ్రాహ్మణులును
వీరవర్యులి కెందఱో వేనవేలు
బ్రతికియుండగ పెద్దాపురంబునందు
కాలువెట్టునె రుస్తుముఖానుడన్న !

(తెరలోకలకలము.)

తిమ్మ—(విని) ఏమీకలకలము ? అదిగో వీరవరేణ్యులగు రామరాజు సుబ్బరాజుగార్లు ! ఏమిచెపుదూ నిరుత్సాహులై వచ్చుచున్నారు ?

[రామరాజు సుబ్బరాజులు వీరోచితవేషములతో బ్రవేశింతురు.]

బల—దయచేయుడు.

రామ |
సుబ్బ | చిత్తము. (కూర్చుందురు.)

రామ—తిమ్మజగపతిరాజా, నిజమే, రుస్తుంఖానునిచే పరాజితులమై వచ్చిన మాకు నిరుత్సాహముగాక-ఉత్సాహమెక్కడిది ?

సుబ్బ—మహాసైన్యసమేతుడగు రుస్తుమును మేమేలూరుకడ నెదుర్కొన—

బల—(ఆశ్చర్యక్రోధములతో) ఏమి! రుస్తుము—కృష్ణానదిని దాటి వచ్చెనా ?

తిమ్మ—అట్టిన మీరాతని విజయపాడకడనే దాకక యింత వరకేల రానిచ్చితిరి ?

సుబ్బ—నాయనా, సముద్రమున కానకట్ట నెవ్వరుకట్టగలరు?

రామ—దానికేమి ? అదిసహజమే ! అందాశ్చర్యములేదు. మానవమాత్రుడగు శత్రువునెట్లయిన సాధించియుందుము గాని దైవాకృతినున్న యీాప్రకృతియే మాతోవిరోధించిన నేమి చేయుదుము ?

సీ. ఘోరవృష్టికతాన దూరంబునందున్న
రాణువ జేర్ప నాలస్యమయ్యె
ఈ విరామములోన నెటులో కృష్ణనుదాటి
యేలూరికడ కతడేగుదెంచె
ఇరువాగు లచ్చట నెదుర్కొనపిమ్మట
పంపినారము రాయబారి నొకని
అతడు దానిచే నధికరోషంబున
నాలమే ప్రకటించె, సంతలోన

గీ. నుభయసైన్యము లొఱసిన యుద్ధమచట
ఘోరమయ్యెను మననాల్గువేలదళము
ఖాను పదివేల దళమును గసిమసంగి
అవని కొఱగెను కట్ట ! ఏమనివచింతు !

సుబ్బ—తిమ్మజగపతి రాజా, మేము ప్రాణములతో నిచ్చటకు వచ్చుట తప్ప మాలోపమిసుమంతయు లేదు.

గీ. ప్రాణముల నాసవీడి పోరాడినాము
పన్నవలసిన తంత్రముల్ బన్నినాము
కాని, మాశక్తి యుక్తులు వాని పీచ
మడచుటకుజాలవయ్యె రవ్వంతయేని.

తిమ్మ—రామరాజా, ఇందు మిమ్మనవలసిన పనియేమున్నది!

ఉ. ఆలము తప్పదయ్యె, సమయంబునకున్ దరిలేవువాహినుల్
చాలినయన్ని, శత్రువు ప్రచండదళంబులతోడ వచ్చుచే
జాలక కృష్ణదాటె, మనసైన్యములా కడువేళదప్పి దు
ష్కాలమునందు మారొక్కనిరిఖానుని, ఎట్లుజయంబు కల్గెడున్?
గతజలసేతు బంధన మింతటితో వదలి

శా. ఇద్ధాతీత్రశలమేలు కాంతునిటకుద్వృత్తి న్విజృంభించు నీ
యుద్ధోన్మత్త మదేభమున్ చటులఖడ్గోదగ్రఘాతంబులన్
ఔద్ధత్యంబణగించుటో మనకుకార్యంబట్లు గాకిప్పుడే
సిద్ధంబాటయె సంధికింతమదిలో జింతించి వాకృవ్వరే ?

బల—అన్నా, మన రాజ్యమును కబళింప నరుదెంచు దురాత్మునితో సమరమా సంధియా యను విచారణమేల ?

గీ. నిన్న నెలూరికడ దాకి నిఖిలసైన్య
తతుల సమయించి విజయమదంబుతోడ
కన్నుగానని రుస్తుముఖానుడేడ?
సంధిమనతోడ నెఱపెడు సరణియేడ ?

ఈదుష్టాత్ము డొకవేళ మనతో సంధిగావించుకొన రాయబారమంపినను ఈతనితో నెయ్యముననుండుట కియ్యకొని సూర్యవంశమునకు మాయని మచ్చదెచ్చుటకంటె నీతని మరల డీకొని యందు విజయమును గొనవలయు, కాదేని వీరస్వర్గమున కేగుటయే గౌరవము.

రామ—సెబాస్ ! బలభద్రా ! సెబాస్ !

ఉ. పేరుమహమ్మదుండు తనచేతుల నొక్కసువర్ణఖడ్గ మిం
పార నొసంగువేళ తనహస్తమునిూదుగనందె, నట్టి దు
ర్వార ప్రతాపు తిమ్మపతి వంశమునందుదయించి వంశపున్
గౌరవమొప్ప బల్కితివి పౌత్రముదీప్తివహింప బార్థివా ।

తిమ్మజగపతిరాజా, మనమీ విషయమును అమ్మగారికి తెలుపకుండ నెట్లు స్వతంత్రించి కార్యనిర్ధారణముచేయగలము?

తిమ్మ—నిజము, చక్కగాజ్ఞప్తికి దెచ్చితిరి. దయచేయు డమ్మగారియభ్యంతరగృహమునుగూర్చి పోవుదము. ఇంతలో మన యాశ్వికసైన్యాధ్యక్షుడు చల్లా రాజన్న పిఠాపురమేగి పీఠికాపురాధీశ్వరులగు రాజా రావు వేంకట కృష్ణారాయనింగారిని కూడగొనివచ్చి మనల జేరగలడు. బలభద్రా, గురుదేవుడు కొంపెల్ల సుబ్రహ్మణ్య సోమయాజిగారిని గజదళాధ్యక్షుడగు నూరుద్దీనుని కూడ మనయాంతరంగిక సభకాహ్వానింపుము.

బల—చిత్తమన్నా !

(అందఱొకవంకను బలభద్రుడొకవంకను నిష్క్రమింతురు.)

౪ రంగము.—అంతఃపురము.

[రామయ్యమ్మదేవి జగపతిని ఉయ్యాలలోనుంచి యూచుచు జోలపాడుచుండ గౌరి తమలపాకులందించుచుండును.]

[రాఘవమ్మాదేవి ప్రవేశించును.]

రాఘ—రామమ్మా, బాబింకను నిదురింపలేదా ?

రామ—(లేచి మందహాసముతో) ఈజగపతికింతలో నిదుర వచ్చునలవాటున్నదా ? మీరు రావలెను—జోలపాడవలెను—లేకున్న పోరుమాని నిదురించునా ?

రాఘ—(హాసముతో బాలునివంకదిరిగి) బాబూ, నామీాద నీకింత ప్రేమయెందులకోయి? జోలపాడెద నింకనిదురింపుము. (జోల

పాడి) జగపతికప్పుడే నిద్రవచ్చినది. (జగపతివంకజరిగి) బాబూ, నీతండ్రివలెనే నీవును నామాటయన్న నిప్పటినుండియు నెంతయాదరము చూపుచున్నావోయి !

గీ. వల్లకీవేణురవముల తల్లి మధుర
గానమున గూడ నిదురింపబూనకీవు
జార ! నే జోలపాడినయంత నిదుర
పోవ మనసేల జగపతీ, పోరునుడిగి ?

రామ—అదిగో! అదియే వీనిలోనున్న విశేషము.

గౌరి—చిన్నబాబుగారు మూడుమూర్తుల తిమ్మజగపతిరాజు బహద్దరుగారేనమ్మా. (రామయ్యమ్మవంక చూపుచు) చిన్నమ్మగారెఱుగరు కాని—పెద్దబాబూగారీ వయస్సున నిదేరూపము-ఇదే అల్లరి-ఇదే—

(తెరలో "గౌరీ, అమ్మగారేమి చేయుచున్నారు ?")

రాఘు—తాళు-తాళు-గౌరీ, అది పెద్దఅబ్బాయి మాట వలెనున్నది. పోయిచూడుము.

గౌరి—(ప్రక్కకేగి) బాబూ, ఇటు, ఇటు, (విని) చిత్తము. (తిరిగివచ్చి రాఘునమ్మాదేవితో) అమ్మా, ఏలూరినుండి తిరిగివచ్చిన మొగల్తుఱ్ఱు నూజవీటిప్రభువులు తమ దర్శనము కొఱకు వేచియున్నారట !

రాఘు—(ఆతురముతో) మంచిది. వారినందఱిని కార్యాలోచనాభవనమునందుబ్రవేశపెట్టుము. నేనిప్పుడేవచ్చెదను.

గౌరి—అట్లేనమ్మా. (నిష్క్రమించును.)

రాఘు—అమ్మా, దుష్టముఖాను దురాగతము నడపనేగిన యీవీరద్వయ మేమిమొనర్చిరో పోయి తెలిసికొనివచ్చెదను. (అశ్చ

ర్యముతో) ఇదేమి! నా కుడికన్నదరుచున్నదమ్మా, యిది అశుభసూచకముగాదా ?

రామ — అత్తయ్యా, మరణమన్న తృణప్రాయముగా జూచు వీరరఘుకుల క్షత్రియ కాంతాశిరోమణులమగు మనకీదుర్నిమిత్తములవలన భయమేల ? సర్వేశ్వర లీలలగుటచే శీతోష్ణ సుఖదుఃఖాది ద్వంద్వములన్నియు మనకు తుల్యములే కాదా ?

రాఘు — సందేహమేమి ? ఆకస్మికముగ నగ్నిజ్వాలలుదరికొని బ్రిదికి యుండగనే భస్మముచేయుచున్నను చలింపని యీ రాఘువమ్మ యీనాడీ యశుభసూచకములకు భయపడునా ? (జగపతివంకకదిరిగి చిఱునగవుతో) బాబూ, పోయివత్తునా ? మాటిమాటికి నాకీరాజకార్యముల గొడవయే లేకున్న నిరంతరము నీముఖచంద్రుని జూచుకొనుచు నడుగైనకదలకుండ నీచెంతనే యుందునుగదా ! అమ్మా, పోయివచ్చెదను. (ప్రేమతో బాలుని చూచుచు నిష్క్రమించును.)

రామ — అక్కటా ! తెరల మఱుగున బడి యుండవలసిన తెఱవనైపుట్టుటచేగాని —

గీ. ఆడుపులి యట్లు కుప్పించి యాజిరంగ
మందు నరి వీరవరులను మ్రందజేసి
విజయమున్గాన నాకెంతొ ప్రీతి, యట్టి
యాసలడియాసలయ్యె నే నతివనగుట !

(తెరపడును.)

౫ రంగము— కార్యాలోచనా మందిరము.

[తిమ్మజగపతిరాజు, బలభద్రరాజు, రామరాజు, సుబ్బరాజు రాఘవమ్మాదేవి గార్లు యథోచితాసనముల నుందురు.]

రాఘ—(అందటిని కలయజూచి) పరాజయమాత్రమున మన మధైర్యపడవలసిన పనిలేదు (ఉత్సాహముతో)

గీ. ఎపుడు పెద్దాపురీరాజ్య మపహరించు
పూన్కి రుస్తుము మనకోట ముట్టడించు
నాడె వానికి ఆయువు మూడకున్నె
అతని యత్న మాతనితోడ నంతరింప?

(నిర్వేదముతో) అక్కటా! కాలవృక్షమెట్టి విషఫలముల నొసగుచున్నది!

గీ. ఎవని నాసోదరుండని యెంచినానొ
ఎవని నారక్షకుండని యెంచినానొ
ఎవని నాయాప్తుడంచు నేనెంచినానొ
వాడె నాకొంప చిచ్చిడ వచ్చువాడె!

(కోపముతో) ఓకుత్సితుడా, కృతఘ్నుడా, రుస్తుం,—

గీ. స్వామిభక్తికి నిర్మల స్వాంతమునకు
నైకమత్యంబునకు స్థానమగుచు దనరు
నట్టి మహితాన్వయంబున బుట్టి ఘోర
రాక్షసుడ వెట్టిలైతి క్రూరా! దురాత్మ!

కానిమ్ము—రామరాజా, అంత మీరు రుస్తుంఖానుని కేమని సమాధానమిచ్చితిరి?

రామ—అందులకు మేము:—“మేము ఢిల్లీపాదుషాల యేలుబడిలోనివారముగాని మీ నవీనప్రభువులగు గోలకొండ సుబేదారులకు

తాబేదారులము గాము. ఢిల్లీశ్వరునికైనను మేము పేరునకు సామంతులమే గాని యెన్నడు నొక్క పైసయైన జుమ్మా చెల్లించియెఱుగము. కావున, మేము మీకు పన్ను చెల్లింపవలసిన పనిలేదు ; చెల్లింపము. న్యాయవిరుద్ధముగా మీరు రణమున కాయత్తమైనచో నందులకు మేము సిద్ధముగా నే యున్నా " మంటిమి.

రాఘు—(ఆలోచించి) సరే. అయిననిప్పుడు రుస్తుము తన రాజధానియగు రాజమహేంద్రవరము వచ్చినపిదప గదా మనరాజ్యము నపహరింప తంత్రముపన్నుచున్నాడు ! ఆతని వలను నేహానియు బొందకుండునట్లు మనము కాపాడుకొనవలసియున్నది

సుబ్బ—అదిగో, సమయమునకు కృష్ణారాయనింగారును రాజన్నయు వచ్చినారు.

[కృష్ణారాయుడు రాజన్న ప్రవేశింతురు.]

కృష్ణా }
రాజ } —(రాఘువమ్మాదేవికి నమస్కరింతురు.)

కృష్ణా—(తిమ్మజగపతి నుద్దేశించి) బాబూ, నారాక ఆలస్యమైనదా ?

తిమ్మ—లేదు. సకాలమునకేవచ్చినారు, దయచేయుడు. రాజన్నా, కూర్చుండుము.

రాఘు—కృష్ణారాయ, ఏలూరియుద్ధపర్యవసానమును రుస్తుంఖానుని దురాలోచనలను ఈ రాజన్న వలన తెలిసికొనియే యుందువు- ఇందులకు కర్తవ్యమేమాలోచించితివి ?

కృష్ణ—అమ్మా, శాత్రవసైన్య పరిమితిని తెలిసికొనకుండ నాకేమనుటకును తోచకున్నది. పిఠాపురమునందిప్పుడున్నమట్టునకు రెండువేల సైన్యమును గూర్చుకొని వచ్చితిని. ఇచ్చట తమ ప్రయత్నము లెట్లున్నవి ?

తిక్క—మూలబలముగాక మూఁడువేల సైన్యముకంటె ఎక్కుడు లేదు. ఇంతవఱకమ్మగారి యనుజ్ఞలేక మనసామంతుల పిలువనంప లేదు. హస్తసైన్యము పదివేలున్నట్లును అందేలూరియుద్ధమున రెండువేలవారు మడసినట్లును మనరాయరాజుగారు చెప్పుచున్నారు.

బల—యుద్ధమునకు వ్యాసంబు నిర్ధారణమైనచో చిక్కవోలు, గొంతెమూరు, జగ్గంపేట, కిర్లంపూడి, పీఠవరము, కత్తుంగి, తోటపల్లి, తాసుకొండ, కొత్తపేట మొదలగు సమస్త తాలూకాలనుండియేగాక రామచంద్రపురము, కోటిపల్లి, ముమ్మిడివరము, గోపాలపురము, తాటిపాక మొదలగు సీమలయందలి సామంతులచేతను సైన్యములు రావించుకొనవలసియుండును గాన తాము పనులు త్వరలో కానీయవలెను.

రామ—చిన్నక్కా—రాజన్నా, కుమారుడు నూరుద్దీను పచ్చి నాగినాఁడు ?

బల—నూరుద్దీను బిస్సీతో మనసామంతులు సైన్యముతో మెల్లగా రాజమహేంద్రవరము చేరవలసినదని తాఖీదులు వ్రాయుచున్నాఁడు.

రామ—(లేచి ముందుకు) అమ్మగారూ, నాయాజ్ఞ లేని యింతో పనులేల ?

బల—(ఎదుటఁజూచి) ఇదిగో, గురుదేవుడు సుబ్రహ్మణ్యశాస్త్రిగారు విచ్చేయుచున్నారు.

[యథోచితవేషముగల సుబ్రహ్మణ్యశాస్త్రి యచటికి ప్రవేశించును.]

అందఱు—(నిలువఁబడి నమస్కరింతురు.)

సుబ్ర—విజయోస్తు! విజయోస్తు! అమ్మా, మీ యుద్ధము జయమగుచుండ, స్వాతంత్ర్యము వహించి పనిబడిన సమయమునఁ బ్రయోగింపవచ్చు నని నా యనుజ్ఞనీకార్యమునకు నియోగించినది చేసి. పనియంతయు ముగియవచ్చినది; అంతకంటె నిచ్చ వచ్చుచుండును.

రాఘు—అట్లా. యీపీఠముసలంకరింపుడు. మీసమయజ్ఞత్వమును మేమభినందించుచున్నాము.

సుబ్రి—(కూర్చుండి) ఇదిగో నూరుద్దీను వచ్చినాడు.

[నూరుద్దీను లేఖలతో లేఖినిమషీపాత్రలతో బ్రవేశించును.]

రాఘు—(నూరుద్దీనుతో) అబ్బాయీ రమ్ము.

నూరు—[కూర్చుండి] చిత్తము.

రాము—కృష్ణారాయని సైన్యము రెండువేలును వెలూరినుండి తిరిగివచ్చిన సైన్యము మూడువందలును పిఠాపురము సైన్యము మరొకవేలును నూతనముగా చేర్చుకొన్న సైన్యము తొమ్మిదివందలును కలిసి యేడువేలసైన్యమిప్పుడు సిద్ధముగా నున్నది. రుస్తుంఖానుని పదివేల దళములో ఘావగా మిగిలినవారెనిమిదివేలుందురుగాన మనయేడు వేలదళమును శత్రుసైన్యమును జయించుట కొంతమాత్రమును సందియము లేదు. కాబట్టి యుద్ధమే మనకు శ్రేయము.

సుబ్రి—జయసంగ్రామమున తాఁచుపామువలె రేగుచు మన రాజ్యమున బోవుచుండు వానిని తెగటార్చుటంతె నూరకొనుటెంతయు విపత్కరము!

రాఘు—(మందహాసముతో) బలభద్రా, నీవూరకుంటి వేమి? రణప్రియుడవగు నీకు కర్తవ్యమే—

బల—[ఉత్సాహోద్రేకములతో] సందేహమేమి? అప్పా,—

గీ. ఎదిరి నెదిరించు సామర్థ్యమింత లేక
యింట గూర్చుంట శూరుల కేమిలగ్గు?
విక్రమంబున పగతుర విసిరివైచి
కీర్తి జయలక్ష్మిగొంటయే చెల్లుగాని.

కృష్ణా—తగినంత సైన్యము లేక పరబలాబలములు తెలియక యిదివరకు రామరాజు సుబ్బరాజుగార్లు సలిపిన సమరము చాలదా

మూలబలమున కండగా నిలువవలసిన యేనువేల సైనికులను మనతో గొనిపోయిన మూలబలమునకు ముప్పు కాదా? అధిక సైన్యము లేనప్పు డెచ్చటకో యెత్తిపోవుటకంటె యిచ్చటనే యుండి శత్రువిచ్చటకు వచ్చిన నెదుర్కొనుట సమంజసము నిరపాయమునగు మార్గము కాదా? ఒకవంక మనము రాజమహేంద్రవరమేగ మఱియొక వంక శత్రుసేనలు మన రాజ్యమున జొఱబడిన—

తిమ్మ—జొఱబడిన!-అంతలోనేమగును! కృష్ణరాయ, శత్రు బలము-వచ్చుమార్గము తెలిసియు నిట్లాడెదవేమి! ఏనువేల యాంధ్ర వీరు. తొంబదివేల ముసల్మానుదళమును సదమదము చేయజాలని పిఱికిపందలా!

సుబ్బ—శత్రువు దుర్వృత్తి తెలిసినపిదప వానిని మాపుమాప కున్న నావల గోటితో త్రుంపవలసినదానిని గొడ్డంటితో దీర్చవలసి వచ్చును.

రాజ—ఋణశేషమును శత్రుశేషమును నుంచరాదు.

సూరు—నాతండ్రి పెద్దాపురసామ్రాజ్యాపహరణవాంఛతో వచ్చిన నిజమైన నాతని నిటకు రానీయకుండ విరోధించుటే యుచితము.

రాఘు—నిజము-కుమారా, నిజము. ప్రతిఘటనమే మన కిప్పుడు పరమకర్తవ్యము. మనయేడువేల చమూసమూహమును గొని రామరాజు సుబ్బరాజు కృష్ణరాయనింగార్లిపుడు రాజమహేంద్రవరమేగి రుస్తుంఖానుని గోదావరి దాటి రానీయకుండ నరికట్టవలెను. అట్లయినచో మన సైన్యమేడువేలును పరబలము పదునైదువేలున్నను నిగ్రహింపగలము. మేకలవంటి పెద్దాపుర పిఠాపుర వీరులు సాధింపజాలని దేమియును లేదు. తిమ్మజగపతి బలభద్రులును రాజన్న సూరుడ్రీను లిచ్చటి కోటను సంరక్షించుట కుండవలెను. మనసర్దారులం

తెలుగు సామ్రాజ్యములు గానియున్నను. గాని నిన్నటివఱకు మహాంధ్రదేశ రాజ్యమును తొలగించిన భయము లేదు. నాయనలారా, నేను వ్రాసియుంచిన శాసనములపై మాముద్రలు వేయించి తక్షణమే సర్దారులెల్లరకు బంపుము. రాజనాథ, నీవిచ్చట సైన్యములకు దగిన శిక్షణము నిచ్చుచు క్రొత్తసైన్యమును భర్తీచేయుము. తిమ్మరాజా, సైన్యముల నాయకులకు కొండాపించి రణభేరి మ్రోయింపుము. జలధనావ, సావగాములకో పకడబందులగు నాయుధముల నుపయోగించుట నేర్పుము. గజపతిరాజ్య సామంతులకు సామ్రాజ్యాధిపత్యమును సహింపక భాగ్యము మరచినారు. కృష్ణరాయా, మహాబుద్ధిశాలివై శత్రువులనోడించుచు నీవు రాజమహేంద్రవర యుద్ధమునందు సర్వసేనాధిపత్యము వహింపఁగోరెదను. రణరంగ యోధులారా, మనరాజ్య ప్రతిష్ఠను మరల నిలుపుము తెండు.

సీ. రణతంత్రఘనసంధి రాణింప జేయుచు
తెనుఁగుజగపతి భాగ్యశ్రీ నిరోధించు
నాయకరాజ నీతి విశ్వంభరుని బాహాబల
తెనుఁగుజగపతి ప్రశస్తస్వరూపమెందు
స్థాపింపఁగల్గె నేసని లోకేందుమిది నేర్చి
రాయణాగమించ నృపరాజమాళి
మాధవ పటిష్ఠ సౌభాగ్యగాత్ర ను
ర్వీశ రాయపరాజ ప్రణోదశ్రుతుఁడు

గీ. నిన్నుఁ బెంచినదే కాదె? నీవు మాకు
నిత్యదైవము కాదె? యిప్పుడు నన్ను
రణమునకు బోవుచున్న నన్నెంతొ ఘనముఁ
జేయవే తండ్రి! లక్ష్మీప్రసన్నమూర్తి!

లంబో—ఔరా! నిస్త్రాణపురసామ్రాజ్యలక్ష్మీకింకరుడ! ఔరా! ఆంధ్రిమాతనుజన!

(తెరపడును. బలభద్రుడు ముందునకు వచ్చును.)

బల—(వేదనతో) అయ్యో, నా కంతయు నాశాభంగ మైనది!

గీ. సమరకాంక్షచేత విమతవీరయోధులతోడ
బోరవచ్చునటంచు బొంగినాడ,
కాని, యమ్మహారాష్ట్రపెత్తనాలనన్న
ఎట్టులోర్తు? ఇంక నేమొనర్తు?

(నిష్క్రమించును.)

ఇది ప్రథమాంకము.

పెద్దాపురము ముట్టడి.

ద్వితీయాంకము.

1. రంగము — పాండవులమెట్టమీఁద రుస్తుంఖాను శిబిరము.

[విశ్రాంతివేషముతో రుస్తుంఖాను హుక్కా పీల్చుచు విహరించుచుండును. సమీపమున నాసనమును వ్రాతబల్లయు దానిమీఁద వ్రాతపరికరములు నుండును.]

రుస్తు — (సాలోచనముగ) శత్రుసైన్యములోనివారె పరిమితిని మించి ముందుకు వచ్చి నలుప్రక్కల ముట్టుముట్టి అనిశ్చితముగ పైబడినను, అవలీలగా నెదుర్కొని నిలువరించుటకు పాండవుల మెట్టకంటె నిరవగు ప్రదేశమీప్రాంతమున వెంకొకటి లేదు. ప్రసన్న శీతల కమనీయ కిరణముల సుధాంశుకాంతిప్రభాప్రభాసితమగు నీనిశాసమయము ప్రశాంతమై కార్యాలోచనమున కెంతయు దగియున్నది. ఈ ధరాభాగము ప్పొంగి యచలాకృతి వహించుటయు హిమాంశుమనోజ్ఞచంద్రికల నిగ్గులీనుచు ప్రాకీనబలువలంతులగల మనోహర దృశ్యముల జూపులకే గావలయును.........ఓహో!

సీ. పరికరదళము విశ్రాంతినందఁగజాలు
ఠావిది కాదె పాండవుల మెట్ట!
మహామదీయులకెల్ల మహితశ్రీ మాన్యమై
మించిన గవ్వాలమెట్ట యిదియె!
శత్రుదుర్భేద్యప్రశస్త గర్వోన్నతి
కొమరారు బురుజాలకోటయిదియె!
మార్గముచెంత నిసర్గలావణ్యంబు
గల్గి వెల్గునదె రాగమ్మ చెఱువు!

గీ. పశ్చిమోర్వీప్రదేశమ్ము విసంబు తెమ్మనగ్గి
దిక్కూలబోదు నీలేటిరసము!
సకల సంపత్తి కల్గ నస్తావమగుడు
దుబ్బుసియ్యాడిగా దె పెద్దాపురంబు !!

ఈ సంస్థానమును స్వాధీనము చేసికొనుటకు చేపట్టిన మహా కార్యములెల్ల ఫలోన్ముఖముగుచున్నట్లు శుభసూచకము తోంచినది. కాని, నేనింతవరకు సాధించినదంతయు స్వల్పము, ఇంకను ముందు సాధింపవలసినది చాలయున్నది. సైన్యమునకు దండయాత్రవలనకలుగు ప్రయోజనమును నమ్మఁజెప్పి నలువదివేల్వురు సిపాయిలతో వచ్చి పదివేల సైన్యముతో శత్రుదమనోత్సాహము నెలకొల్పినదానికి విదళితము చేయుటయు, తదనంతరము గోదావరీతీర రాజమహేంద్రవరదుర్గము నాక్రమించుకొనుటయు, బాహుబలేంద్ర రాజులతో ఏమి వేలదళముతో వచ్చి యెదిరించిన కృష్ణారాయునికై సర్వసైన్యముతో బడి యవలీల నోడించి పెద్దాపురమును ముట్టడించుట కోటపల్లి సైన్యములకు భారమొల్లకుటయు నొక లెక్కలోనిది కాదు. ఇంతవరకు నేనుసలిపిన సమరములందు పదివేల సిపాయిలు పోయినను ముప్పదివేల దళమింకను కలదుగదా! ఇంకేమి సిపాయిలతో నిమ్మహనేను పెద్దాపుర దుర్గమును స్వాధీనము చేసికొనలేనా? అట్లు సాధింపలేకేమి? తొలుత కత్తి, ... పెద్దాపురాధీశ్వరులు సైన్యములనంపుడని వారివారి సర్దారులకు వ్రాసిన లేఖలన్నియు చేజిక్కించుకొనుటచే దుర్గములో నిప్పుడున్న సైన్యబలము మూడు వేలును కొత్తగాచేరిన సైన్యమైదు వేలును పోయినయెడ ప్రస్తుతమునందు తెచ్చిన ... మొక రెండువేలును మొత్తము పదివేలకు తక్కువయుండరాదు. కానిదుర్గము భేద్యమగుటచే నీపదివేల సిపాయిలును నాముప్పదివేలను సంహరింపవచ్చును. అందువలన నాబలము విశేషముగ నశింపకుండ కోటనుసాధింప మార్గమేమి

న్నది? సరే! నాయుభయ్యా! దేవ నెంత యుద్ధమున్నరాత్రి తెలను నా కు
కుల శత్రుని ప్రతివధింపగలిగిన నా పౌరుష సంరంభమును ఏమి చేయ
గలను? ఇప్పుడు నాకు కోట విశేషరీతినపకరించు లభింపగలదు
చతుర్విధమౌనబలంబును పెద్దాపురాజున్నగయుక్తుల ముఖ్యులచేత రక్షయు
పరిపాలితమైన ముట్టడి ముగింపగలమా? రామరాజు, సుబ్బరాజు,
కృష్ణారాయనింగార్లు తమకు పెట్టుటకే ఏలుకొనుండ దుర్భర ప్రదేశ
ములను పాడుపరిచించినిగదా! ఇంక నాశక్తి యుక్తులుపయోగించి సాధిం
పవలసినవారు లెవ్వరు జాగ్రత్త బలవంతులున్నారు. సరే! ప్రాణ జేసిన
వాడ నింతకు పరిసింహాక్రాంతముల పట్టుబడిన పంజరములను నిద్రలే
నే లేకపోవుదునా? నవ్వుదురి. ఏ నాను రాజులలో స్వాభావికమగు
ముజేసిన యీ రాజ్యతంత్రము దేవకీపనముగ నడిన తన బుద్ధిచే
యుద్ధ ప్రమాదమును బాపాదించు కల్పింపలేనుందరా? కుమ్మంది
యొక లేఖను వ్రాసి అన్నగారి యుత్తరమున్నను పంపవలసిన యుక్తమే
మున్నది? ఎవ్వనిచే పంపుదును. అదే ముందుగ ముఖ్యము.
(మఱియొక లేఖను వ్రాసి) నాయకునిచే విషయమును నమ్ముకత్తులై
యుండవలెన్న పరిస్థితి తప్పదు. రహిమాన్! రహిమాన్!

రహి——(ప్రవేశించి) ప్రభూ, ఏమియాజ్ఞ?

రుస్తుం——ఈ యుత్తరమును రహస్యముగ నిరూపించుమంటే నాడు
ద్రోణకు పంపించు కార్యము చేయుము. (లేఖనిచ్చును.)

రహి——(పుచ్చుకొని) చిత్తము. (పోబోవును.)

రుస్తుం——ఆగుము. మఱియొక మాట. వచ్చునప్పుడు రాత్రి
సాయం, నిర్మానుష్యముగా రమ్ము. ఉపదేశింపవలసిన రహస్యములు
గలవు. మీకొరకు నేనాగ్రహాసమయమునగల శిబిరమున నేచి
యుందును.

రహి——చిత్తము ప్రభూ. (నిష్క్రమించును.)

రుస్తు—ముక్కుమూసికొని మూలకూర్చుండక యీముదుసలి సుబ్రహ్మణ్యసోమయాజి తగుదునని తగనిభారమును నెత్తిపైబెట్టుకొని గూఢచారుల పలువురని యోగించి నాగుట్టుమట్టులనెల్ల కనుగొని నన్నుసాధింప జూచుచున్నాడట ! కానీ !

గీ. నా ప్రతాపాగ్ని పర్వతమే ప్రిదిలిన
సకలజగముల నాశంబు సలుపకనగ
ద్విజుల యింటెంట తిరిపెము దెచ్చికొనుచు
బ్రతుకజూచు మందాధుడీ పత్తి యెంత !
(సగర్వముగ నిష్క్రమించును ;

2. రంగము—సూరుడ్డిను శయనాగారము.

సూరు—(పరిక్రమించుచు సాలోచనముగ దనలో) ఇదినిజమగునా ? నాతండ్రి యింతదురాగతమున కొడిగట్టునా ? పండ్రెండు సంవత్సరములకాల మేతల్లి యుండనువర్తిల్లి గజదశాధ్యక్షత్వమంతటి గొప్పపదవినిగొనెనో యీ రాఘవమ్మదేవికే చేటుగూర్ప నీతడు వచ్చుచుండెనా ? నమ్మజాల నమ్మజాలను ! అట్లయిన, యీరామరాజాదుల వాక్యములకేమందును ? పీరినిస్వయముగా ప్రశ్నించి చూచితినే ! నిక్కువమే కాకున్న రుస్తుము పెద్దాపుర సామ్రాజ్యాపహరణ ప్రయత్నమున వచ్చుచున్నాడని వారేలజెప్పెదరు ? వారికెట్టి పూర్వద్వేషమునులేదే ! అయిన రుస్తుము సంశయింపవలసినవాడేనా ? తనకుమారునకీసంస్థానమూలంబమని యెఱుగడా ? రాఘవమ్మదేవిక నేసన్న పుత్రివాత్సల్యమని తెలియదా ? తనయందలి గౌరవానురాగములచేతగదా దేవిగారు తనపదవిని నాకొసగిరి ! గీనికంతకు కృతజ్ఞత చూపవలసినవాడిట్లు కృతఘ్నతచూపునా ? ఒకవేళ నేను

తన కుట్రలోఁజేరి తనకు తోడ్పడనంగీకరింపనందున నైజామున కాంధ్రరాజుల యొద్దనుండి కప్పముగొని తెత్తునని యాసజూపి యాసైన్యముతో నీరాజ్యమును జయింప నిశ్చయించెనా ? అసంభవము ! ద్రోహముచే నూర్జితమైన సింహాసనము నాకువలదని యేకపుత్రుడనైన నేను తనహితమును త్రోసిపుచ్చినపుడీ రాజ్యము నెవ్వరికొఱకు సంపాదించును ? తనయొక్కనిపొట్టయు రాజ్యమున్న నేగాని గడువదా ? కాకున్న నీతఁడధికారముకొఱకు ప్రాకులాడుచున్నాఁడా! ఈసంస్థానమునందు గజదళాధిపత్యమును ఇచ్ఛాపూర్వకముగా త్యజించి నైజామునొద్ద షర్లష్కరుగానున్నను రాజ్యపాలనమందే కాంక్షయున్నదా ? లేకున్న నీతనికిప్పుడీ పెద్దాపురయాత్రయేల ? ఈ సైన్యపారావారమేల ? ఎందులకింత కాయక్లేశము ? పోయి యతనితో నొకసారి మాటాడివత్తునా ? ఛీ ! ఇదియిప్పట్ల ననుచితము. అనుమానములకాకరము ! ఇంక నీతని యంతరంగ మెఱుంగుట కేమియుపాయముకలదు ?

సేవ—(ప్రవేశించి) సలామ్, సర్కార్, హుజూరుసకమ్మని తమ తండ్రిగారి సేవకుడొకఁడీ లేఖనిచ్చి పోయినాఁడు. (లేఖనిచ్చును.)

నూరు—(అందుకొని) సరే, నీవుపొమ్ము.

సేవ—(నిష్క్రమించును.)

నూరు—ఇంత రాత్రివేళ నాయనగారి యొద్దనుండి లేఖయా! ఇదిగో యివి నాయనగారి స్వహస్తాక్షరములే! (కన్నులకద్దుకొని) ఈ యక్కరములవలె నాయనగారి హృదయముకూడ సుందరమైయుండెనా నాజీవితమెంత ధన్యమైయుండును! (లేఖనుచదువును.)

"ప్రియ కుమారా,

అల్లాకృపచే నీవుచిరంజీవివై వర్ధిల్లుదువుగాక! ఇపుడు నాదశ తిన్నగలేదు. లేని రాజ్యవ్యామోహము నా కాఁగింపబడినది. నే

నోసర్పని తలంపని దురంత ఘాతుక కృత్యములకెన్నిటికో కర్తనని నిందింపబడితిని. నేనెట్లు రామరాజాదుల కుట్రకు పాల్పడితినో రేపుకొలువుకూటమునకు నేనుపంపు లేఖవలన నీకుసుగతముకాగలదు. కాని నీకుచెప్పవలసినది మఱియొకటిగలదు. ఇంతదనుక నాకొక దుర్వ్యసనమునకలిగిన రాజ్యపాలనాసక్తి నేను నవాబునొద్ద షర్లమ్కరుపదవి సంపాదించుటచే నశించినది. నాకు నేను రాజపుత్రులయెడ నెట్టిభేదబుద్ధియులేదు. ఇటకునేవచ్చుట కేవలము శ్రీవారలదర్శనముచేసి వారి నాశీర్వదించి చనుటకే. రేపు శ్రీవారలదోడ్కొని నీవుకూడ నాగుడారమునకు వచ్చితివేని మనము ముఖాముఖినిమాట్లాడుకొనవచ్చును. అప్పుడు నీవు నాయంతఃకరణనైర్మల్యమునెఱింగి సంతసింపగలవు. ప్రయాణక్లేశముచే నస్వస్థుడనైయుండుటచేత మిమ్మేరమ్మని కోరవలసివచ్చినది. కన్నులకఱవుదీర మిమ్మొక్కసారిగాంచి తనివిదీర గాఢాలింగనమొనరించుకొనుదాక నాశుష్కహృదయమునకు శాంతికలుగదు.

అల్లాకరుణచే మనకు సుప్రభాతమగుగాక!

రుస్తుం."

సెబాస్! అనుకొన్నట్లు నాజనకుని మనస్సు అకళంకము. ఇప్పుడీ లేఖగాంచుటచే నాహృదయశల్యమూడినది. దీనినిబట్టి రామరాజాదుల అభిప్రాయములు ప్రమాదజనితములని తోచుచున్నవి. ఇంక రాబోవు లేఖయందేమియుండునో చూచెదను.

సేవ—(ప్రవేశించి) సలామ్, సర్కార్, కార్యాలోచనాసభకు దయచేయవలసినదని మహారాజుగారిసెలవైనది.

నూరు—మంచిది. నీవుముందేగుము.

సేవ—(నిష్క్రమించును.)

నూరు—(నడచుచు) పెద్దాపురముకోటను ముట్టడింపవచ్చు

చున్నాడని వినినప్పుడాందోళన మొందిన నాడెంగమునకీలేఖ కొంత శాంతిచేకూర్చినది. ఇంక మహారాజునకువచ్చులేఖ నాకు సంపూర్ణానందమును సమకూర్పకుండునా ?

(నిష్క్రమించును.)

౩ రంగము—సభాభవనము.

[రాఘవమ్మాదేవి, తిమ్మజగపతిరాజు, బలభద్రరాజు నూజుగ్గీను, రాజన్న, సోమయాజిగార్లాసనములనుండెదరు.]

రాఘ—గురుదేవా, రాజమహేంద్రవరము యుద్ధమునుండి తిరిగివచ్చిన వేగులవాండ్రు రామరాజు, సుబ్బరాజు, కృష్ణారాయనిం గార్ల జాడ తెలియనేలేదని చెప్పిరా ?

సుబ్ర—అమ్మా, అట్లే, వారిజాడనరయుటకై నేను విశ్వప్రయత్నముచేయుచున్నాను-ఆంధ్రలోకమునంతను గాలించుచున్నాను.

రాఘ—సరేకాని-మన రాజ్యమునపహరించుటయే పరమావధిగా బెట్టుకొని యింతదూరమరుదెంచినరుస్తుము, కోటనుముట్టడింపక పాండవులమెట్టపైవిడిదిచేసి యూరకకూర్చున్నాడేమి ?

రాజ—అతడొకవేళ మనతోకయ్యమునకుదలంపక నెయ్యమునకే చూచుచున్నాడేమో ?

బల—(వికటహాసముతో) ఈదురాత్ముడా మనతో నెయ్యమునకుండగోరువాడు ?

సేవ—(ప్రవేశించి) జయము ! జయము ! మహారాజా, రుస్తుముఖానుషర్లష్కర్ యొద్దనుండి లేఖనుగొనితెచ్చి సేవకుడొకడు తమదర్శనమునకై వేచియున్నాడు.

తిమ్మ—మంచిది. వెంటనే ప్రవేశపెట్టుము.

[రుస్తుముఖాను సేవకుడు ప్రవేశించును.]

రుస్తు. సేవ—(లేఖను తిమ్మజగపతి రాజునకిచ్చును.)

తిమ్మ—(అందుకొనును.)

బల—(కోపముతో) ఓరీ, మ్లేచ్ఛాధమా,—

గీ. ఎవ్వడేలూరు రాజమహేంద్రములను
మోసమున రామరాజాది భూమిపతుల
సైన్యములజంపె నట్టిరాక్షసచరితు
డింకనుఁ క్షేమముగనుండెనే వచింపు?

తిమ్మ—తమ్ముడా, హేళనమాడుటమనకుదగదు. ఓరీ, మా ప్రత్యుత్తరము కొఱకు నీవు వేచియుండనక్కరలేదు, పొమ్ము.

రుస్తు. సేవ—(నిష్క్రమించును.)

బల—(కోపముతో) హేళనమాడుటే మనకుదగదా? ఇంక మనకుదగినదేది?-తగదు తగదని అయినదానికిని కానిదానికిని యూరకొనుటవలననే మనకార్యములన్నియు దగ్ధములగుచున్నవి. ఏదురాత్ముడచ్చుబోసివిడిచిన యాబోతువలె మదోన్మత్తమాతంగమట్లు నిరంకుశగతి నాంధ్రలోకమునవిహరించుచు పెద్దాపురరాజ్యాపహరణమునకై ప్రచండ సేనాసమూహముతో పాండవులమెట్టపై కాచుకొనియున్నాడో ఆకృతఘ్నుడు—ఆచండాలుడు పంపినదూతను పట్టిబంధింపకుండ విడువవచ్చునా? వీడు రుస్తుమువేగులవాడుగాని నిక్కపువార్తావహుఁడా? ఇట్టికార్యములన్నియు మనకుతగినవేనా?

రాఘ—(విసువుతో) అబ్బా! అబ్బాయీ, మాటిమాటికి నీవిట్లడ్డు వచ్చుచున్న రాజకార్యములుసాగునా? అందును దూతనవమానింపుమనియా నీ యన్నగారికి నీతిగఱపెదవు? ఊరకొనుము

బల—(లేచి) వంకమాటలు నాకుదెలియవు, ఉచితమైనది కయ్యము. మీవైఖరిగాంచిన సంధికోడబడునట్లు తోచుచున్నది. బిచ్చపుకూడు నాకుబనికిరాదు. ఇచ్చటినుండి మీకార్యములకడ్డురాను. ఇదేపోయెద, కాని—

గీ. తిన్నయింటి వాసములెన్ను ధీరవరుడు
ఆంధ్రవీరుల శిక్షించినట్టి ఘనుడు
కోటకాపాడవచ్చిన కూటివీరు
డతని శరణొందు జేలకయ్యంబుమీకు?

(కోపమున పోబోవును.)

తిమ్మ—(అడ్డుకొని) తమ్ముడా, తమ్ముడా,

గీ. అమ్మగారియాజ్ఞయన్న నౌదలదాల్చి
యసువులైననిచ్చునట్టివాఁడ
వకట! తెంపుచేసి యామెపైగోపింప
బుద్ధియేలపుట్టె నిద్రితగనె?

సుబ్రి—నాయనా, బలభద్రా,

గీ. ఎఱిగియుండిన కూఁతు రింబు నెఱుగకున్న
బ్రాహ్మణుడ, శాస్త్రమెఱిగినవాడనగుట
వినుమునామాట, లేఖనువినుము మొదట
అవలయోజింతమోయన్న యంబమాట.

రాఘ—(మందహాసముతో) వెఱ్ఱివాడు!—వెఱ్ఱికోపము!—గురుదేవా, వానిమాటలకేమిలెండు—లేఖనుపఠింపుడు.

సుబ్రి—అమ్మా, సావధానులుగండు. సభ్యులారా, వినుడు.

"శ్రీమన్మహా—"

రాఘ—ఆర్యా, బిరుదములనువదలి చదువుడు.

సుబ్రి—చిత్తము. (చదువును.)

"అమ్మా రాఘవమ్మాదేవి,

తమరు కొందఱు దుష్టులకొండెములనువిని నాపైదురభిప్రాయమునుగలిగియున్నారనివింటిని. కాని యదియంతయుగల్ల. నేనిప్పటకు మీపై కత్తిగట్టవచ్చినవాఁడనుగాను. కళింగ రాజమహేంద్రవరమునర్కారుల రెండింటిని పాలించుటకన్వర్థనసమర్థుఁడని తెలిసికొని నైజామువారునన్ను రాజమహేంద్రవరముసర్కారునకు సర్లష్కరుగానియమించి నలుబదివేలఫౌజును రాజమహేంద్రవరముదుర్గరక్షణార్థమొసగిపంపుటచే నేను రాజమహేంద్రవరమువచ్చుచుంటిని. కాని అక్కటా! కాలమెంతవక్రమైనది! మ్లేచ్ఛుఁడనైజన్మించినమాత్రమున దుర్మార్గుఁడనగుదునా? నాకుమాత్రము హృదయములేదా? దారాపుత్రులులేరా? నేనుకల్లామైనరులగట్టించి గ్రామములగాల్చి దోచుకొని ఆంధ్రరమణులనవమానించితిననియు, తుదకు నేను భక్తిప్రేమగౌరవములతో చిరకాలముసేవించిన తమసామ్రాజ్యమునే ఆసించివచ్చుచుంటిననియు ఎవ్వరోచెప్పినవాక్యములను విశ్వసించి రామరాజు సుబ్బరాజుప్రభృతి రాజవరేణ్యులనేకులు నాయాశయములకనుగొనకుండ నాహితములు లక్ష్యపెట్టక తిరస్కరించి నాపైనపనిందలమోపి నన్నేలూరుకడను మరల కృష్ణారాయనింగారితోవచ్చి గౌతమీతీరమునందునుదాక నేను విధిలేక ఆత్మసంరక్షణార్థము వారితోదలపడి చేజిక్కినవారిని తమమొగముచూచివిడచిపుచ్చి తమకుయథార్థముగ నాసదుద్దేశములనువిచేయవలసినదనియు తమదర్శనముచేసికొన కతిపయదివసములలోవచ్చుచుంటిననియువిన్నవింప వారుసిగ్గుపడి తమతోనింతకుపూర్వము నాపైయసత్యములనుజెప్పియుండుటచే స్వవచనవ్యాఘాతమువచ్చునని భయపడితమదర్శనముచేయనోడి యప్పటికిచేయునదిలేక నాపైకసిదీరక మారాజమహేంద్రవరముదుర్గమును పట్టుకొని నన్నుసాధించుటకుగాను, సైన్యములగూర్చుకొనివచ్చునభి

లావముతో గోదావరిని దాటి యేలూరువంకకు జనిరి. నేనొనర్చిన యుద్ధములన్నియు ధర్మబద్ధములగుటచే నన్ను మీరు క్షమింపవలెను. నిన్న మొన్నటిదాక నేను మీ సేవచేసినవాడనను మాటను మఱచిపోకుడు. నాకంటె పెద్దాపురరాజ్యాభివృద్ధినిజూచి సంతసించువారు లేరు. నైజామువారు నావలన మీధర్మపరిపాలనమును విని సంతసించి ప్రాచీనముగ మీసంస్థానమింతవరకు చెల్లింపవలసిన జుమ్మాను రద్దుపరచితిమనియు మీసంస్థానమును సర్వస్వాతంత్ర్యముగల సోదరరాజ్యముగా నంగీకరించి మీకొస్థిరపరచి రమ్మనియు నన్ను నియోగించిరి. ధర్మమూర్తులును-వీరావతారులును. నాకును విశేషించి నాకుమారుడు నూరుద్దీనునకు ప్రభువులగు తమరు నేను మహమ్మదీయుడనని శంకింపక సేవకుడనని నిరసింపక తమసేవవిడిచితినని కోపింపక నాయందనుగ్రహముంచి నాప్రమాదములక్షమించి తమకునూరరత్నముల దర్శనమిప్పించితిరేని వారికి నాకష్టసుఖములమనవిచేసికొని కృతజ్ఞతాపూర్వకవందనములసర్పించి తమక్షేమోదంతమును దెలిసికొని నైజామువారియాజ్ఞానుసారము తమసంస్థానమును తమకు స్థిరపరచి ధన్యుడనై రేపటిప్రాతఃకాలమున రాజమహేంద్రవరమేగెదను. అమ్మా, నేనెట్టి అకల్మషహృదయముతో నీలేఖవ్రాసితినో అట్టివినిర్మలమానసముతో తమరీకమ్మను పఠింప మఱిమఱి ప్రార్థించుచు శ్రీవారలదర్శనము కొఱకుత్కంఠతతో నెదురుచూచు తమ విధేయుడు, రుస్తుంఖాన్, రాజమహేంద్రవరము షర్లమ్కర్.

బల — సెబాస్! చిరకాలము మనరాజ్యములోనుండి గడించిన యాంధ్రభాషాపాండిత్యమీతనికిప్పుడీ లేఖారచనమునందెంత చక్కగా వినియోగించినది!

రాఘ — గురుదేవా ఇదియంతయు విచిత్రముగానున్నదే! రామరాజాదుల సంధిప్రయత్నములు మృషలా? వారు తిరోహితులగుటకు రుస్తుముచెప్పినదే కారణమా? అవిరతప్రయమింత దురాగతము-ద్రోహముచేసి మనల వంచించుట సత్యమా? రుస్తుమువాక్యములెంతవరకు విశ్వసనీయములు?

సుబ్రీ—అమ్మా, ఈవిషయమున అమీరత్రయము స్వయముగ ప్రశ్నించి తెలిసికొనుకాలము వచ్చువరకు నిదమిత్థమనుటకు వీలు లేదు. కాని రుస్తుమునకు రాకొమరులదర్శనమిప్పించుటలో తమ యభిప్రాయమేమి?

రాఘు—నాయభిప్రాయమునకేమున్నది! రాజపుత్త్రులనటకు బంపుటయే యిప్పట్లసముచితమని నాకుదోచుచున్నది. ఏమన, రణనిహతులైనవారుగాక ముప్పదివేలసైన్యము రుస్తుమునకు కలదనికదా మనకిప్పుడు విశదమైనది. మనసర్దారులలో నొక్కరు నింతవరకు సైన్యమునుగొనిరాలేదు. మనసైనికులనడపించుటకు తగిన దండనాథులా చాలినందఱులేరు. అమీరత్రయమేమైనో మనకింతవరకు తెలియనేలేదు. మనకోటలో నిప్పుడు పదివేలకంటె సైన్యములేదు. నెయ్యమొనరించుకొన నిచ్చగలవానితో సామమున కార్యసాధన మొనరించుకొనక కయ్యమున కాయత్తమగుటకు నాకుదగిన కారణము గనిపించుటలేదు. ఇదివరకు రామరాజాదుల వాక్యములవిశ్వసించి వారికి మనసైన్యములతోడిచ్చి బహుళసంఖ్యాకులగు సైనికులజంపుకొన్నదిచాలును. ఇప్పుడుమనము రాజకుమారులబంపనిచో రుస్తుమందులకుగోపించి మనకోటనుముట్టడించిన చాలప్రమాదముగలుగగలదు. లేదా పండ్రెండు పదునాలుగు లక్షల అకువరహాల నొక్కసారి నిష్కారణముగ చెల్లించి యింతటినుంటి గోలకొండ సుబేదారులకు మనము సామంతులము కావలసినదగుపట్టును. అయాచితముగ నీరూపమున మనకు నైజాముతోడి మైత్రిలభింపనుండ కాలదోసి కదనరంగమున కుఱికి సైనికులజంపుకొననేల? ఇతడు మొదటనే మనపై దాడివెడలిన మనము నాహవమునకు సిద్ధపడినచో నందు న్యాయముండును గాని మనతో సఖ్యపడగోరువాని నెదిరింపబోవుట ధర్మవిరుద్ధము. ఇదిగాక, మననూరుద్దీనునిగూడ రాజపుత్త్రులతో వానిచెంతకుబంపిన

నింక వానివలన ప్రమాదము రాదని నానమ్మకము—జానా నూరు
ద్దీన్ ?

నూరు—(ఆవేశముతో) అమ్మా, ఆ మాటనిశ్చయము.

గీ. అబ్బయగుగాక అల్లాయెయగునుగాక
దుర్గయంబునకొడిగట్టి దొరలమేను
లంటగాసాహసించునే ? అంబ, నూరు
దీను—కంఠంబునందున ప్రాణముండ ?

ఈతఁడెంతదుర్జనుఁడైనను, ఎవ్వరికైన హానిచేకూర్చుఁగాక—తానె వ్వారివలన నింతదనుకవర్ధిల్లెనో వారికే కీడొనరించునా? (స్వగతము) రాజకుమారులమైత్రిఁగోరుచుంటినని యు, పూర్వము తనకుఁగలిగిన రాజ్యవ్యామోహము షర్‌లష్కర్ పదవిదొరకుటచే నంతరించినదనియు నిన్న రాత్రి నాయన నాకువ్రాసిన లేఖయందుదహరించుటచే నేనిప్పుడు రాకొమరుల నచ్చటకుదోడ్కొనిపోయిన హాని రాదు.

తిమ్మ—అమ్మా, రాజ్యక్షేమమునాలోచించిన మేము రుస్తుంఖానునొద్దకు వేటకిపోవుటయే మేలు. లేకున్న నైజాము ప్రతినిధిన వమానించిన దోషము మనమీఁదబడగలదు.

రాఘు—నేనునదే యోజించుచున్నాను.

రాజ—అమ్మా, ఇతఁడు మనయూరువచ్చి మనకుహాని గూర్పసాహసి పగలడా ?

బల—(చిఱునగవుతో) హాని హానియని మనుష్యులనం పుటకేలయింతగ సంశయించెదరు ? మేము కత్తిఁబట్టలేని కనుగందులమా ? ఆఁడయున్ననడలు ఆడువాండ్రమా ? చేత ఖడ్గములుండ మమ్మోర్పజాలు మగవాఁడెవఁడు ?

చ. హరిహరులెత్తివచ్చిన భయంకరవృత్తినెదిర్చి, యూఁకతో
పఱపఱశీర్షముల్ దఱిగి వైరిదళంబుల తీటఁగల్చి, మొ

గ్రముల శిల్పి, యాహవముఖంబుల మాజయ కేతనంబులన్
స్థిరముగ నిల్పు మే యిప్పు శధీరులమౌదుమె పీనినోర్వమే ?

తిమ్మ—సెబాస్ ! తమ్ముడా, నిక్క ముపలికితివి !

రాఘు—గురుదేవా, మీరు మౌనమువహించితిరేల ?

సుబ్బి—అమ్మా, తలచుకొనకుండనుండవలయు నేగాని నూరు ద్దీనున్నంత మాత్రమున రుస్తుము నిశ్చితకార్యమును మానడు. ఇతని వ్రాత వైఖరిజూడ నసత్యమాడి దానిని మఱుగుపరచుటకై ప్రయత్నించుచున్నట్లున్నదిగాని నిర్మలహృదయమునుండి వెలువడిన సత్యవాక్యములుగా బొడకట్టవు. తరచిచూడ నిందనందిగ్ధముల నేకములున్నవి. ఇతడు రాజమహేంద్రవరదుర్గమున కేమివిపత్తుసంభవించినదని నలుబదివేల పౌజునుగొని తెచ్చెనో నాకు బోధపడకున్నది. మఱియొక విషయము. మనవీరత్రయము తన రాజమహేంద్రవరదుర్గమునపహరించుటకై సేనలగూర్చుకొన గోదావరినిదాటిజనిరని తెలిసియు రాజమహేంద్రవరమునువీడి యిచ్చటకువచ్చునంత వెఱ్ఱివాడా ? దీనినంత యుదిలకింప నీతడా వీరత్రయముపాటును మనకుదెలియనీయకుండ నూసగించుచున్నట్లును పెద్దాపుర రాజ్యాపహరణమునకై ప్రళయవ్యూహమును పన్నుచున్నట్లును స్పష్టపడుచున్నది. మఱియు నీతడొనరించిన దారుణకర్మలతో నాంధ్రలోకమంతయు నట్టుడికిపోవుచుండ నీతడ దియంతయుగల్లయన్న నమ్మువారెవరు? అందఱుసుత్సాహపడుచుండ నేనేలయిట్టియప్రియమాడవలయునని సంకోచించుచుంటినిగాని రుస్తుము వ్రాతలనమ్మి రాకొమరుల నాతనిచెంత కంపుట నాకెంతమాత్రమును సమ్మతములేదు.

బల—గురుదేవా, ఆలోచించినకొలది అనుమానమభివృద్ధియగుట స్వాభావికము. రుస్తుమువ్రాసిన మూడువాక్యములకు మీరు మీబుద్ధినంతయునిని యోగించి ముప్పదిపుటలవ్యాఖ్యానము గావించి

నాకు. బ్రాహ్మక్షాత్రవిరాజితులగు మీరింకే యధైర్యపడుటత్యాశ్చర్యముగా నున్నది. మీభయముదీర్చుటకైనను మేముపోయివత్తుము సెలవిండు.

రాఘు—తన్ను తొలగించి రాజమహేంద్రవరదుర్గమునకు రుస్తుమును మండలాధికారిగా నియమించినకోపమున అన్వరుద్దీను తనపై దండెత్తిన ప్రమాదమువచ్చునని భయపడి రుస్తుమింత సైన్యమును దెచ్చియుండును. మనదర్శనముజేసి వీరత్రయము తనకుహాని గూర్పకుండ జేయుడని మనల వేడుటకై యాతడింతత్వరలో నిటకరుదెంచియుండును. ఇక వీరత్రయమువిషయమాతడసత్యమాడి బాముకొనునదేమున్నది ? ఇదిగాక నూరుద్దీనన్నట్లు రుస్తుమొకరులయెడ నెట్లున్నను తనకొమరునితోపాటు రక్షించిన నాపుత్రులకే హానిదలపెట్టునా ? అసంభవము ! గురుదేవా, క్షమింపుము. వీరినిపంపుటకే నిశ్చయించితిని. ఇంక వీరుపోవలసినకాలముకూడ సమీపించుచున్నది. కుమారులారా, రండు నూరుద్దీన్, రమ్ము. గురుదేవా, సెలవు. (పోబోవును.)

సుబ్బి—(లేచి ఆతురముతో) అమ్మా, అమ్మా, ఒక్కక్షణమాగుడు. మీకు మనవిచేయవలసినదెంతయోగలదు. రుస్తుము విశ్వాసార్హుడుకాడు. అక్రూరుని కార్జన్యముకు—వంచనమును—దుశ్చర్యలను గూర్చి ప్రమాణములజూపి యిప్పటివిధాన మాతడుపన్నిన దారుణతంత్రముని ఋజువుచేయుట కెన్నియో ఆధారములగపడుచున్నవి. మీరు వానినిలక్ష్యపెట్టక—నాహితమునువినక తొందరపడి యనర్థకరమగు నిట్టిపోకంగీకరించి కుమారులనాతనికడకంపినచో కూడిరాని కీడుమూడును. ఎంతయు దృఢసంశయమును పరేంగితావగాహనమును లేకుండ నేనింతగ మీకుచెప్పుటలేదు. రుస్తుము మాయావి ! గోముఖవ్యాఘ్రము ! భీరుడననుడు—పాలుడననుడు—రా

జ్యాంగతంత్రచాతుర్యవిహీనుడననుచు—నిష్కారణకారకుడననుచు.— కాని—రాసుతుల నారాక్షసుని పటుకటాక్షమువంక నైన కన్నెత్తి చూడనీయకుడు. తప్పదేని మరల యుద్ధమే చేయుదను, కాని—

రాఘ—(మందహాసముతో) గురుదేవా, మీకీవెఱ్ఱియేమి ? నన్ను మీరు భయపెట్టుచున్నారా లేక పరీక్షించుచున్నారా ? రుస్తుము వీరిని మోసగింపడనియే నావిశ్వాసము కాని యొకవేళ యన్యధాజరుగునేయుచుడు. అప్పుడు నాబిడ్డలు సహజతేజఃప్రతాపమును ప్రదర్శించి సూర్యవంశమునకు ఖ్యాతిఘటింతురుగాక ? ఆర్యా, సెలవు. కుమారులారా, రండు. (నిష్క్రమించును.)

తిమ్మ }
బల } —(నిష్క్రమింతురు.)
సూరు }

రాజ—(మఱియొకవంక నిష్క్రమించును.)

సుబ్రు—(నిర్వేదముతో) అక్కటా ! అఖండరాజ్యతంత్రజ్ఞరాలనిభావించిన రాఘవమ్మాదేవి యింతబేలయగునని యెన్నడెఱుగనైతినే ! శర్కరావృతమగునీ రుస్తుంఖానునివిషవాక్యఘుటికలే యీమెసరుచ్యములైనవే ! మేధావంతుడని జగత్ప్రసిద్ధినిగన్న నీకళాతిమ్మజగపతిసార్వభౌముడు కూడ యీవిషయమును గ్రహింపజాలకున్నాడే! తనకుతోచినదే ధర్మమను నిరంకుశాభిప్రాయమూనిన దేవితో నేమిచెప్పిన నేమిప్రయోజనము !.....................అయ్యో!

గీ. ఎవరికృపచేతవర్ధిల్లి యింతదనుక
వేదవేదాంగముల, ధనుర్వేదమందు
నద్వితీయకోవిదుడను ఖ్యాతిగంటి
నట్టిప్రభువుల రక్షించుటెట్లులింక?

(మౌనముతో కొంతవడి పరిక్రమించి తటాలుననాగి యెదుటకు జూచి గొంతెత్తి యావేగముతో) రాజన్నా! రాజన్నా!

రాజ—(రభసముగ ప్రవేశించి) అయ్యా!

సుబ్రి—(ఆవేగముతో) నీతురగమేదీ?

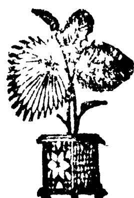
రాజ—కలదీభవనబహిర్భాగమున—సెలవైన—

సుబ్రి—ప్రాణములు వదలగలవా?

రాజ—సంతోషపూర్వకముగ-అదేమట్లు సెలవిచ్చెదరు?

సుబ్రి—పనివచ్చినది. రుస్తుము దుస్తంత్రముపన్నినట్లను మానించుచున్నాను. తత్క్షణమే నీయుద్ధాశ్వముపై బోయి రుస్తుంఖానసభాశిబిరముచెంతనున్న వృద్ధవటవృక్షముపైకెక్కి రుస్తుంచర్యల గనిపెట్టవలయును. నీహయము నాసమీపమునగల జొన్నచేనులో దాచుము. నేను రాగమ్మచెఱువుమొగలోనున్న తాటితోపులో నుందును. నీయశ్వముపై నచ్చటకులంఘించి యటనడచినదంతయు నాకెఱిఁగింపుము. పొమ్ము. క్షణమాలసింపకుము.

(ఇరువురతిరయమున చెఱియొకవంకకు నిష్క్రమింతురు.)

*

పెద్దాపురము ముట్టడి.

పుట 38.

*

4. రంగము—పాండవుల మెట్ట సమీపమున.

[చల్లా రాజన్న యోధవేషముతో సాటోపముగ ప్రవేశించును.]

రాజ—గురుదేవుడేమేమో నాచెవిని నూఁది పోసినాఁడు గాని-రుస్తుంఖానేమి రాకొమరులకు హానిఁ పెట్టుటయేమి ? గురుదేవుడు నీటిలో జాడలదీయగల అఖండప్రతిభాశాలియగాని రుస్తుము విషయములో నీతఁడనవసరాందోళన మొందుచున్నాఁడు. సరే! ఇంతలోఁ బోయిన దేమి? ఆర్యుని యాజ్ఞానుసారముగా యశ్వరాజము నాజొన్న చేనిలో నిలిపియుంచితినిగదా ! ఇంక నీమఱ్ఱిచెట్టుపై దాగి రుస్తుమేమి చేయునో చూచెదను. గురుదేవుడన్నట్లొకవేళ ప్రభువులకేమేని యాపద దొడరినయెడల నంతలో నాయశ్వముతో నట వ్రాలి వారిని రక్షింపనేలేనా? అదిగో! అప్పుడే రుస్తుము సర్దారులతో నెదురేగి రాకొమరులను నూరుద్దీనని సంభావించి సభాశిబిరములోనికి గొనిపోవుచున్నాఁడు! (నిష్క్రమించును.)

[అంతట తెరయెత్తబడగా రుస్తుంఖానుని సభాశిబిరము గోచరించును. రుస్తుఖాను, తిమ్మజగపతి, బలభద్రరాజు, నూరుద్దీను రసూలుఖానులు సముచితాసనముల నుందురు.]

రుస్తు—(వినయముతో) తిమ్మజగపతిమహారాజా, యథార్థమేగాకున్న ఆసీరత్రియముపై నేను దోషారోపణము గావింప సాహసింతునా? అందును—ఇట్లు కల్పించినందువలన నాకు కలసివచ్చునదేమున్నది.

తిమ్మ—దానికేమిగాని నీవిప్పుడు నలుబదివేల సైనికులతో నిటకేల వచ్చితివో ముందు చెప్పెదవా ?

రుస్తు—(మందహాసముతో) మీరావలెనే అన్నగారుకూడ యీవిషయమున నన్ను ననుమానించిరా ?

తిమ్మ—మేముగాని అన్నగారుకాని శంకింపలేదు. గురుదేవుడుమాత్రము.—

బల—అబ్బ! అన్నయ్యా, ఆగొడవయంతయు నిప్పుడేందుకు? వచ్చినపని ముగించుకొని పెండలకడనే పోవుచున్న నమ్మగారు కోపింపరా ?

రుస్తు—బలభద్రరాజా, ఏమంతగ వేగిరించెదవు ? మీశైశవమున మిమ్మెత్తుకొనివచ్చి యిచ్చటి కృత్యములన్నియొక్కొక్కటె చూపునప్పుడెంతగా వేడుకొంచినను నిచ్చలునుండి కదలమని పట్టుబట్టినవారు మీరుకారా ? నేను నేంతను సేవపడిలి నైజాంవారి సేవలో నున్నంతమాత్రము పగవాడ్ననయితినా ? తమకంటె నాకు నైజా మెక్కువవాడని కొంటిరా ? ఎంతవచ్చినను, హెచ్చువేతన మాసించి యొకుల గొల్వబోయిన నన్ను మీరు క్షమింపవలెను—అన్నట్లు,— మహారాజా, సోమయాజులుగారీ విషయమున శంకించిరా ? ఔను. వారట్లనుమానించుట న్యాయమే, కాని అందులకు నేనుమనవిచేయు సమాధానముగూడ చిత్తగింపుడు. అన్నగారునిప్పుడు తనపదవిని నేనాక్రమించిన యాగ్రహముచే మండిపడుచు నన్ను సాధింపజూచుచున్నాడు. ఇదిగాక ఆంధ్రరాజులలో మీరుతక్క కడమవారందఱు సమయము దొరకినరాజమహేంద్రవర దుర్గాపహారణమునకై కనిపెట్టుకొనియున్నారు. యింతలో విశేషమేమన నిట్టియవకాశమును మీరే వినియోగించుకొందురేమోయని యెవరిమట్టునకు వారే యీ రహస్యమును మీకు తెలియకుండ కాపాడుకొనుచున్నారు. ఇట్టి దుష్కాలము దాపురించినప్పుడు నైజాముగారు నాకు నలుబదివేలసైన్యము నిచ్చి పంపుటలో వింతయేమున్నదో మీరే చెప్పుడు ?

సూరు—నాయనా, అంధ్రరాజులింకెవ్వరు నిటలేని యవకాశమును దీసికొని మీ యిట్లువారిపై కొండెములు బలుకుచున్నావు ?

రుస్తు—అబ్బాయీ, యిదికల్పనమైనను గాకున్న నీ నాతలలో పొడమినదిమాత్రము కాదు. ఇట్లని నైజాము నాకుచెప్పి పంపుటచే నీయుదంతమింతమాత్రమైనను తెలిసినది. నేనిచ్చటకు వచ్చినపిదప నైజాముచెప్పిన దంతయు సత్యమే యని నిశ్చయించుటకు దగిన నిదర్శనములు గోచరించినవి.

తిమ్మ—ఆంధ్రరాజులందిట్టి ద్రోహులుందురన్న నేనునమ్మజాలను. అయిన నిందుకు నీనిదర్శనములేమి ?

బల—రుస్తుంఖాన్, నీవిప్పుడెంత అసందర్భముగ మాటాడుచుంటివో గుర్తించుకొనుటలేదు. ఈద్రోహులలో రామరాజాదులు కూడ కలరని నీయభిప్రాయము కాబోలునేమి ?

రుస్తు—మహారాజా, అయినగావచ్చును. రాజ్యలోభమెంత వారినైన నిట్టి దురాత్ములుగాను ద్రోహులుగాను జేయుటయం దాశ్చర్యమేమున్నది ?

సీ. మహమదు తుగ్లకు మాన్యుజనకు వం
చించి చంపడె రాజ్యచింతజేసి?
ఇన్నముషాపుత్రు నిట్టితుంచి యక్ల
రవణిల్లడే నాడు రాజ్యకాంక్ష?
ఆప్రతాపునిజంప నరుగలేదాకో శక్తి
సింహుండు రాజ్యమాసించి యప్పుడు ?
అన్నదమ్ములజంపి యౌరంగజేబట్లు
ప్రబలడే రాజ్య లోభంబువలన ?
గీ. ఇట్టులెందఱు ద్రోహులై యాప్తితముల
నెట్లొ నెరవేర్చుకొనుటకు నెంతలేసి
కఠిన దుష్కర్మముల కొడిగట్టిరో
యెఱుగవే తిమ్మజగపతినృపతి, చెప్పుమ ?

(తెరలో ఖురపుటధ్వానము)

[కరీంఖాను వీరోచిత వేషముతో రొజుకొనుచు ప్రవేశించును.]

రుస్తు—(అలజడితో) ఏమిది ?—కరీంఖాన్ !

కరీం—సర్కార్, రమారాజు సుబారాజు కుమస్రాయు బహద్దర్లే దండూగిండూ సగఫరా సేస్కావచ్చి రాజమహేంద్రికోటా మే ముట్టడీ-సర్కార్,—ముట్టడీయేసీ—

రుస్తు—(ఆశ్చర్యముతో) ఏమి !—రామరాజు- సుబ్బరాజు కృష్ణారాయనింగార్లు ముప్పురును గోదావరిని దాటివచ్చి మనకోటను ముట్టడించిరా ? ఎంతదారుణము !—ఎంతద్రోహము ! (కోపముతో) చేజిక్కినవారిని విడిచినందులకిదియా ప్రతిఫలము ? (తలపంకించి) ఔరా! ఇంతలో నిచ్చటకువచ్చుటవలన నెంతయుప్పదము కలిగినది! పిదప?

కరీం—ముట్టడీయేసీ—చకచకా చకచకా ముసల్మాన్ సిఫాయిల్నే సఫాసఫా సేసీ—సేసీ—

రుస్తు—కోట లోబడినదా ?

కరీం—నై నైసర్కార్, లడాయ్ ఘోర్ హ్గాపోతోంది, అదండూ—అరస్తూ—అచ్చాకోటా బుగ్గిసేస్తోంది సర్కార్!

రుస్తు—సరే, బయటకుబోయి మాయాజ్ఞకె వేచియుండుము.

కరీం—అచ్చా సర్కార్ ! (నిష్క్రమించును.)

రుస్తు—మహారాజా, చూచితిరా ? వనమండలము నెయ్యమునకుండ నీవీకత్రియమిట్లు కయ్యమున కాయత్తుఁ గుచు మీతోనైన యోజింపక రాజమహేంద్రవరదుర్గమునిట్లు ముట్టడించుటలో వారి యభిప్రాయమేమో యిప్పటికైన తమకుబోధపడినదా ?

తిమ్మ—ఖాన్‌సాహెబ్, ఏమిది అసందర్భము ?

రుస్తు—ఇందసందర్భమేమున్నది ? నేను మనవిచేయలేదా వీరిప్రకృతిని మీరు గ్రహింపకున్నారని ?

బల — కాని-నీవుమాకు హానిచేయవచ్చుచున్నావని యూహించి యావీరతిియమ్మట్లు మీకోటనచ్చట పట్టుకొని మాకుపకృతి జేయ సంకల్పించుకొనిరేమో!

తిమ్మ — (అలజడితో) ఏది యెట్లయినను ముందీముట్టడిని మానిపించు ప్రియత్నములజేయుచున్న ముప్పవాటిల్లును. ఖాన్‌సాహెబ్, రసూలుఖానునైనను మఱెవ్వరినైనను బంపి తత్క్షణమే పోరు నాపివేయించుము.

నూరు — కారణమేమి?

రసూ — చేటికివచ్చిన నాతో అవసరవిషయముల గూర్చి ప్రిసంగింపకపూర్వమే మేమిట మిమ్ములవిడచియెట్లుపోగలము? ఒకవేళ మేమేగినను వారు మామాటవిని ముట్టడినిమానెదరా?

బల — అవును, నిజమే — పోనిండు మాకు మారుగ నూరుద్దీను నటకంపిర —

రసూ — అట్లయిన బాధలేదు. ఇందుకు నూరుద్దీనియ్యకొనునా?

నూరు — ఎంతమాత్రి మియ్యకొనను. అమ్మగారు వీరిని నాసంరక్షణమందొప్పగించినారు.

తిమ్మ — (నవ్వి, గర్వముతో) వెఱ్ఱివాడా, మమ్ములను కాపాడుటకు నీయవసరమిటనేమున్నది? పోయిరమ్ము. అలసించిన నిష్కారణరక్తపాతము కాగలదు.

బల — నూరుద్దీన్, అప్పుడుగురు దేవుడును — ఇప్పుడు నీవును మాక్షేమముకొఱకింత పలవించుట వింతగానేయున్నది! జాగు సేయక పోయిరమ్ము.

నూరు — నన్ను నిర్బంధింపకుడు. మిమ్మొక్కక్షణమైన విడిచియుండుటకు అమ్మగారియనుజ్ఞలేదు.

రుస్తు—(నవ్వుచు) అబ్బాయీ, నీరక్షణమొకటియు నారక్షణ మొక్కటియునా? ఈరాజపుత్రులు నీకేగాని నాకుప్రభులు కారా?

రసూ—ఆలసించినకొలది పోరటఘోరమై హిందూమహ మ్మదీయులసంఖ్యాకులు రణరంగమున కాహుతికావలసిన దుర్యోగ ముపట్టును.

తిమ్మ—నిజము. నూరుద్దీన్, నేనాజ్ఞాపించుచున్నాను. పోయి వచ్చెదవా లేదా? లేక ప్రభువాజ్ఞాధిక్కారము గావింతువా?

రుస్తు—నాయనా, మేమేగినందువలన ప్రయోజనము లేకుం డుటచేతను మహారాజకుమారుల నింతలో విడచిపోయిన గౌరవ భంగము కలుగుననియు కాని.

నూరు—మహారాజా, మీరేయిట్లు నన్నుబలవంత పెట్టి వేధిం చిన నేను చేయునదేమున్నది? సరే, పోయివచ్చెద లెండు.

రుస్తు—కరీంఖాన్!

కరీం—(ప్రవేశించి) సర్కార్!

రుస్తు—(నూరుద్దీనని చూపుచు) ఇతడు నాతనయుడు-అది గాక పెద్దాపురమహారాజప్రతినిధి. నీవితో బోయి వీనియాజ్ఞానుసార ము సర్వకార్యముల నిర్వర్తింపుము.

కరీం—అచ్చా! సర్కార్!

రుస్తు—అబ్బాయీ, ఆలసింపకుము.

నూరు—రాజేంద్రులారా, అమ్మగారి యాజ్ఞనుల్లంఘించిన పాపము రాకుండ మీరుకోటనుచేరితిరేని నాకదియేచాలును. నాయనా, వీరిని నీకొప్పగించిపోవుచున్నాను. ఇటనుండ వీరికేహానిచేకూరినను నీతల నీకుదక్కదనుట మఱచిపోవలదు. అన్నలారా,-సలామ్! నాయ నా, సలామ్! (నిష్క్రమించును.)

కరీం—(నిష్క్రమించును.)

రస్తు—(పకపకనవ్వి) పిచ్చివాడు—సూరుద్దీను మీరక్షణమునం దెంత యాసక్తిపడుచున్నాడు! నేను తమవిషయమున తనకంటె నెక్కువబాధ్యత వహింపవలసిన వాడననుట నాతడెఱుగడు. మూర్ఖులకిట్ల అనుమానముమెండు, ఆలోచనమల్పము.

బల—(గర్వముతో) మాకెవ్వరి రక్షణమునుపనిలేదు. మా కరవాలములు మాయొద్దనున్నంతవరకు మాకెట్టిభయమును లేదు.

రస్తు—(ఆతురముతో) అన్నట్లు-కరవాలములన్న జ్ఞప్తికివచ్చినది. పెద్దాపురమున నూతనముగ కర్మాగారమొకటి స్థాపింపబడినదనియు, నందుపనితనముగల కృపాణములు గావింపబడుచున్నవనియు వింటిని—నిజమా ?

బల—(కత్తిదీసి) ఇదిగో! యీఖడ్గమచ్చట చేయబడినదే! (ఇచ్చును.)

రస్తు—(అందుకొని యాశ్చర్యమునటించుచు) ఓహో! ఏమిఅద్భుతకళావైదుష్యమిందు ప్రదర్శింపబడినది! రసూల్, చూడుము. (ఇచ్చును.)

రసూ—(కైకొనును.)

తిమ్మ—(కత్తిదీసి) ఖాన్‌సాహేబ్, ఇదియునచ్చటగావింపబడినదే! (ఇచ్చును.)

రుస్తు—(అందుకొని) సెబాస్! నిజముగానిది మహారాజహస్తాలంకారము! ఇబ్రహీం!

ఇబ్రి—(ప్రవేశించి) సర్కార్!

రుస్తు—ఈఖడ్గములదీసికొనిపోయి మనసర్దారులందఱకు వీని నిర్మాణనైపుణ్యమును జూపితెమ్ము. (ఇచ్చును.) రసూల్, నీవును పొమ్ము.

ఇబ్రి॥
రుస్తు॥ — (ఖడ్గములఁగొని నిష్క్రమింతురు.)

రుస్తు — (నవ్వుచు) తిమ్మా, మూపదునొకండుసంవత్సరముల కప్పము మాట యేమి ?

తిమ్మ — (నివ్వెరపడి) ఇదేటి సంబోధనము ఖాన్ సాహెబ్ ! ఇది పరిహాసమా — లేక — అపహాస్యమా ? అందునిప్పుడు కప్పము మాటయేల ? మీకు మేమేలకప్పము చెల్లింపవలయును ?

రుస్తు — (జాలినటించుచు) సంబోధనము ?-కప్పము ? తిమ్మని తిమ్మని జేయువరకీ సంగతులేమి యుబోధపడవు !

బల — ఖాన్‌సాహెబ్, ఇట్లుమమ్మిచ్చట తూలనాడుటకా పిలిపించితివి ? ఇది నీకుతగునా ?

రుస్తు — (కోపమున) ఓరీ, రాచపురుగా, నాకిది తగదేమి ? ధనమదాతిరేకమున విఱ్ఱవీగుచు ప్రతాపముకలదని మూపదునొకండు వర్షముల పేష్కసునుహరించి నన్ను తృణీకరించి నైజామునే నిర్లక్ష్యముచేసి కులుకుట మీకుమాత్రము తగుననుకొంటిరేమి ? కానిండు- మీరోగముకుదుర్పగల సిద్ధౌషధము నాయొద్దనున్నది. తిమ్మా, నీ జిహ్వకోయించెదను. భద్రా, నిన్నిప్పుడే ఫిరంగికికట్టి పేల్పించెదను. నేడు పెద్దాపురసామ్రాజ్యమున కుపరాగకాలముదాపురించినది ! తెలిసినదా ?

బల — తుచ్ఛా, నీనాల్కయిట్టి కాఱుకూతల వదలుచున్న దేమి ?

తిమ్మ
బల } — (రుస్తుముపైదూకి కొట్టబోవుదురు.)

రుస్తు — నానాల్కా !-ఇబ్రిహీం, రసూల్, గండు-కొట్టుడు- కట్టుడు !

పెద్దాపురము ముట్టడి.

పుట 47.

రసూ }
ఇబ్ర } —(ప్రవేశించి ఉచ్చులవిసిరి రాకుమారులబంధింతురు.)

తిమ్మ—(రోషావేశములతో) రాక్షసాధమా, ధూర్తా, అధమాధమా, మా ప్రాణములనే నివాసించినచో సంతోషపూర్వకముగ నొసగియుందుమే! అందులకిట్టి అమానుషనీచతంత్రము నేలపన్నితివి? ఇందులకా పెద్దాపురౌన్నత్యమును వందివలెపొగడి కపటనాటకమాడి మాఖడ్గముల నపహరించితివి? వీరాగ్రేసరుడనని పేరుకొని తుద కాడుదానిపని చేసితివేమిరా? మాప్రాణములను మాకిచ్చి మమ్మెదుర్కొనరాదా? అప్పుడు నీప్రతాపము—నీప్రతిభ—నీశక్తి—బోధ పడునే! రాజభక్తిపరాయణుడైన నూరుద్దీనిచ్చటనున్న నీదుష్కార్యము కొనసాగదనియా అతనినిచ్చటనుండి వెడలనడచు తంత్రమును పన్నితివి? ఓరీ, రుస్తుం, నీగర్భములో నింతకుళ్ళున్నదనియే మాకు తెలిసిన నీయుప్పదివేలబలమును లెక్కముకాకుండగాజేసి నవమదము నలుపకుందుమటరా?

శా. రాజ్యాపేక్ష దురంత దారుణ కఠోర క్రూరమార్గంబులన్
పూజ్యంబై, అకలంకమై, మహితమై పొల్పొందు పెద్దాపురీ
రాజ్యంబున్ గొనజూచెదీవు తులువా, ప్రాప్తించునే స్వర్గసా
మ్రాజ్యంబున్ గొనుమింక నీతల విదీర్ణంబై ధరన్ గూలగన్!

బల— అరే, క్రూరాత్మా,-

గీ. మగతనంబుండెనేని మామహితఖడ్గ
ములనుమాకిచ్చి మాతోడ పోరుమిప్పుడు-
అట్లుకాదేని నైజామునాశ్రయించి
రాణివాసంబు గావ వైళంబజనుము!

తిమ్మ—(సంరంభముతో) తమ్ముడా, రమ్ము-రుస్తుమును ముష్టితో మోది చంపుము. ఓరీ, (కట్లుతెంపుకొనుచు) రుస్తుం, యింకెందుబోయెదవురా?

రుస్తు—అదిగో!-అదిగో! కళ్లు తెరిపించుకొంటిరేని మీతలలు మీకు దక్కవు-ఇబ్రహీం,-రసూల్,-చూచెదరేమి ?

[రాజపుత్రులిరువురు హుంకరించి తాళ్లు తెంపుకొని రుస్తుము రసూల్ ఇబ్రహీంఖానుల ముష్టితో మోదపడగొట్టి వారిశిరములదన్ని పటకుటీరమును జీల్చుకొని బయటికతిరయమున లంఘించుచుండ, ఇబ్రహీం రాజపుత్రుల నెలుముకొనుచు నేగును.]

రుస్తు—రంపుడు, రంపుడు, చంపుడు, చీల్చుడు-రాకుమారుల విడువకుడు!

(తెరలో కలకలము.)

"సర్కార్, సర్కార్, తిమ్మాజగ్గపతి నేతుల్లో దిమ్మార్ తిరిగి పోయింది సర్కార్, బల్ భద్రుడూ బలం ఏమ్లా బలసర్కార్-సన్నాసర్కార్,- సన్నాం"

రుస్తు—(కలవిలపడుచు) చంపుడు-వారినెట్లయిన చంపుడు!

(మరల తెరలో కలకలము.)

"సర్కార్, రాజాపుత్రులిద్దరు మాయ సేసినాం సర్కార్!"

రుస్తు—(నిట్టూర్పు విడిచి సంతోషముతో) అమ్మయ్యా, యిప్పటికి నాప్రాణములు కుదుటపడినవి. ఇబ్రహీం, ఆశిరముల రెండింటిని ఇక్కడకు తెమ్ము. ఆపెంకెతలకాయల కాలదన్నువరకు నాకడుపుమంట చల్లారదు.

(ఇబ్రహీం రాకుమారుల శిరములగొనితెచ్చి రుస్తుంఖానున కిచ్చును.)

రుస్తు—(రాకుమారుల శిరముల నిబ్రహీంచేతులనుండి లాగికొని వానివంకజూచుచు హేళనతో) ఆహాహా! ఆహాహా! ఇప్పుడు మీప్రతాపమెందుబోయినది ? ఏవీ మీవీరాలాపములు ? ఇప్పటికి మీపొగరణగినదా ? రుస్తుంఖానుసర్లష్కర్ నవమానించి యవక తవక పలుకుల బలికి కలిగినఫలితలేనా ?

గీ. భావిపెద్దాపురీ సార్వభౌమపదవి
గాంచి కాంచన నవరత్నఘటితమకుట
మును ధరించు నాశిరము దన్నిన ఫలంబు
గాంచు నీశిరములు నేను కాలదన్న !

[అట్లుతన్నబోన రథనమున రాజన్న అశ్వముమీద ప్రవేశించి రుస్తుము చేతులనున్న శిరములలాగికొని కరవాలమును ఝుళిపించుచు రోషోద్రేకములతో విజృంభించుచు]

రాజ — అరే, దుష్టా, — రుస్తుం ! —

శా. ఖండింపన్ దరమౌనె, హస్తములఖడ్గాలుండగా వీరలన్ ?
దండన్ వైరిభయంకరప్రథనవిద్వాంసుండు రాజన్నయే
యుండన్ ?- పావనరాజశీర్షముల నుద్యోగింతువా తన్నగా ?
ఖండంబుల్ పొనరించి నీశిరము కాకంబుల్ దినన్ వైచెదన్ !

(రుస్తుముగారు మొదలైన మహమ్మదీయులు కేకలిడుచు చెల్లాచెదరై పాఱిపోవుదురు.)

రాజ — ఓరీ పారుబోతా,-

గీ. పోయివత్తు నరాధమా, బుద్ధిగలిగి
మెలగుమికనైన రాజను హిందుప్రవరను.
నిముసమిట నిల్చితివయేని నీశిరంబు
గొంకకవిడువదు రాజన్న ఘోరవృత్తి !

(తోటాలున తురగము నెక్కి నిష్క్రమించును. మహమ్మదీయ సైనికులిటు నటు కలవిలపడుచు పఱుగులిడుదురు.)

రుస్తు — (ఆతురముతో ప్రవేశించి అధికారముతో) అరే, అరే, రసూల్, ఇబ్రహీం, రాజన్నను పట్టుకొనుడు- పొదవిచంపుడు- తత్క్షణమే పెద్దాపురపుకోటను ముట్టడించుటకు సిద్ధపడుడు- లెండు- లెండు- రాజన్నను వెడదఱిమి కోటలోనికి ప్రవేశింపకపూర్వమే నఱికివేయుడు- త్వరపడుడు- త్వరపడుడు !

(తెరపడును.)

5. రంగము—గవ్వాల మెట్ట చెంత.

[రాజన్న రాజమస్తకములచేగొని దుఃఖించుచు ప్రవేశించును]

రాజ—గీ. ప్రళయనిర్ఘాతమేల నాపైనబడదు ?-
సూర్య తేజుల !-ప్రభువుల !-సుగుణనిధుల
పూజ్యశిరముల గేలగొంపోవ-సకట !
పంచభూతములైన నన్ దుంచవేమి ?

అయ్యో ! ఈదురాత్మునెంత దార్ఢ్యమొనరించి నిరుపమాన విక్రమ సంపన్నులగు మా రాఘవమ్మాదేవి సంతానఫలముల నిట్లు త్రుంచెను ! (సవితర్కముగా)

మ. కరవాలంబులలాగి రుస్తుముకటా ! ఖండించెనే కాని దు
ష్కర మావీరులదాక నేరికని-ఆ ఖానుండెట్లు కాదల్ల ని
ర్జరనాథుండయినన్ ముఖాముఖిని బోరన్ జాలునే ?-ధారుణీ
వరులీనాటికినిట్లు తంత్రమున జావన్ బ్రహ్మ వ్రాలే మొకో !

గురుదేవా, నీపలుకులన్నియు యథార్థములయినవే ! అమ్మగారుకాని మహారాజ కుమారులుకాని మీమాటలచొప్పున పాటించి యుండిన నింతచేటు వాటిల్లకపోయి యుండునే ! ఇంతయేల ? నూరుద్దీనుగాని నేనుగాని మీ వచనముల విశ్వసించితిమా ? కట్టా ! నేను వటవృక్షమునందుండి మిమ్ములను గనిపెట్టుచుండియు రక్షింపలేని మందభాగ్యుడనైతినే! నూరుద్దీను నవలకు నడిపించుటకుగల కారణము నప్పుడే గ్రహింపగల్గిన నాక్షణముననే యటనాత్రి మిమ్మెట్లయిన రక్షించియుండనా ? అయ్యో ! ఎంతఅపరాధ మెంతయపరాధము ! ఈరుస్తుంఖాను—సత్సవాయ వంశక్షీరరత్నాకర సుధాంశుమూర్తుల పవిత్రశిరముల నవమానింపబోవుటను కన్నులార గాంచియు—రాజశీర్షముల నమ్మగారికడకు గొనిపోవలసిన కఠోరకార్యమొక్కడ నెఱవేఱకపోవునో యనుభయముచే ఆదుర్గ యాత్మునితలను నేలబెట్టి కాల

రాచి ఖండఖండములుగ చీల్చి హృదయరక్తమును భీభత్సగతి కను పారగోలి రావలసిన రాజన్న యిట్లు కన్నగానివలె—భీరునిభంగి— అపరాధివలె—శత్రుస్కంధావారమునుండి శరవేగమున పురివంకకు పఱుగిడి రావలసిన పాపకృత్యమునకు బాల్పడవలసివచ్చెనే! అమ్మా, రాఘవమ్మదేవీ, కుమారునికన్న మిన్నగ నీవెంచు నూరుద్దీను సమయమునకు లేకపోయెను. పిడుగులుగురిసినను చలింపక ప్రతివీరుల తెగటార్చునని నీవెంతయు గీర్తించు రాజన్న యింత జేసినాడు! అమ్మా, నీవు రాజపుత్రుల రక్తసిక్తశిరములగాంచి—"రాజన్నా, నీవా మాప్రభువుల నిట్టివిధముగ నిచ్చుటకు గొనితేవలసినవాడ" వని నన్ను ప్రశ్నింప నేనేమని సమాధానమిత్తును? ....హా దుర్భరము! దుర్భరము!! ఏమహారాజ మస్తకముల మహీసురులు హస్తములనుంచి దీర్ఘాయురస్తు విజయోస్తని దీవించిరో—ఏయవనీనాథుల శిరములపై నగర నారీరత్నములు సౌధములనుండి కుసుమాక్షతల వర్షించి సంభావించిరో అట్టి నాప్రభువుల యుత్తమాంగముల నేను కేలగొని పోవలసిన దుస్థితి వచ్చినను బ్రతికియుంటినే! ఓగురుదేవా, యింక నీముఖమెట్లు దర్శింపగలను? ఓరామయ్యామ్మదేవీ, నీపతినార్త నీకేమని తెల్పుదును? (తటాలున నాగి) ఈ శిరములతో కోటలోనికేగి అబలాజనము నార్తనాదమున ముంచుటకంటె మరల శత్రుశిబిరమునకుబోయి రుస్తుంఖానుని నాలుక వాలుకలుజేసి శీర్షమును చిదుపలు జేసి వత్తునా?............

(తెరలో)

"పక్డో పక్డో, మార్ మార్, హుషార్"

రాజ—(ఆగి) ఓరోరి తురుష్క సైనికులారా, (రోషముతో)

గీ. శత్రుశోణితమునుగ్రోలి చాలకాల
మగుట, నాచంద్రహాసము మగుడి వైరి

జనుల జూచినయంత నుత్సాహపడుచు
వెలికివచ్చెదు, జాగేల ? వేగరంము.
[ముగ్గురు మహమ్మదీయవీరులు మార్ మార్ అను కేకలతో పటాటో
పముగా ప్రవేశింతురు.]
రాజ—(వికటహాసముతో) మీరాటరా నన్ను జంపువారు ?
(రోషముతో)
గీ. తురగమందునిలిచి కరవాలమున్గొని
ప్రళయకాలరుద్రభంగి పగర
పీచమడచునట్టి పేరుని రాజన్న
హతమొనర్ప బ్రహ్మకైనవశమె ?
(ఇరువురుమహమ్మదీయులచంపి మూడవవాడు 'అల్లా' 'అల్లా'
యని పొరలాడుచుండ సత్వరముగ నిష్క్రమించును.)

6. రంగము—లక్క మేడ.

[రాఘవమ్మాదేవి, బాలజగపతినొడిలో నిడుకొని
రామయ్యమ్మ, లక్ష్మీసోమిదేవమ్మ, గౌరి,
దుఃఖచిహ్నములతో ప్రవేశింతురు.]

రాజ—(విచారముతో) అమ్మా, తరువాతనింకేమున్నది ?
ఉ. కట్టినత్రాళ్ళుత్రెంపుకొని కావరమొప్ప నెదిర్చుశత్రులన్
బట్టి కఠోరముష్టిహతి బ్రాణముదీయుచు కాననంబునన్
నెట్టన దంతిమస్తకము నిల్వునజీల్చి కలంచి బొబ్బలన్
బెట్టు, హరీంద్రులట్లు నృపవీరులటన్వ్విహరించిరంతటన్ ?
గీ. కోరలనుదీసినట్టి కాకోదరముల
భంగి, కరవాలములులేని పాపవశత
వైరిహస్తములకుజిక్కి ప్రభువులచట
నసువులను బాసిరకట ! యేమందునమ్మ !

వటము డిగనతికి నేనచ్చటికేగునంతనే రుస్తుము కపటోపాయమున నూరుద్దీను నచటనుండి వెడల నడచుటగాను నింతకల్లోలము జరిగిన పిదప సర్వము పరిసమాప్తియు నగుటచే చేయునదిలేక అచ్చటనున్న నవమానింపబడునేమోయని ప్రభువులమూర్ధములగొని తెచ్చి-

అందఱు—హా! వీరావతారులారా! హా! విద్యానిధులారా! (అని ఆక్రందనముచేయుదురు.)

రాఘు—హా! కుమారులారా! ఎంతలో నెంతవిపత్తుసంభవించినది! కడకు మీచావునకు నేనేమిత్తనైతినే! అయ్యో!-

సీ. అవలీల శితికంఠునైన నాహవమందు
బట్టిచంపెడు బాహుబలముకలిగి
రాజ్యంబు నెల్ల సంరక్షింపజాలెడు
చాకచక్యమున బ్రశస్తిగాంచి
అనవరతంబు రాజ్యాంగతంత్రంబున
సరిలేని, తలకని శక్తిగలిగి
సర్వకళలయందఖర్వపాండిత్యంబు
బడసిసారని చాలవన్నెగాంచి
గీ. రూపజిత మన్మథులటంచు రూఢికెక్కి-
యఖలరాజన్యులందున ఖ్యాతిగాంచి
యిర్వదేండ్లు పదునెనిమిదేండ్లు చనక
మున్నె దివికేగినారె నాపుత్రులార!

ఓరీ కుత్సితుడా, ద్రోహీ, నరాధమా, యిందరినింతజేసి కడకు నీకన్నకొమరుడు నూరుద్దీనునే మోసపుచ్చి యేమిబాముకొనుటకింత దురాగ్రహము చేయసాహసించితివిరా? విశృంఖలవృత్తి నింతగవిజృంభించుటకు నీకనుకూలకాల మీనాటికగుపించినదా? మేమునీకేమి విసము వోసితిమని మావినాశనమున కిట్లు పూనుకొంటివి? ఓరీ పాపాణహృ

దయా, నీచేతులార పెంచిన జాజిలతలనే యిట్లు కాలరాయుటకు వారు నీ కేమి యపకృతిచేసిరందురా? అయ్యో! నీవొక శిశుమూర్తివైయున్న కాలమున పిలిచి యాదరించి పోషించి యింతవానిగజేసిన నామేలు నెల్లమఱచి జగదేకవీరులగు నాకుమారులనే కటికతనమూని-నైచ్యమున-మోసమున తెరవారులనపహరించి దారుణవధకు బాల్పఱచిన దుర్నయాత్ముడవై కమా శుద్ధాంతకాంతల నవమానింపకుండ విడుతువా? కల్ల! కల్ల! ఔరా! ఎంతలోనెంత విపర్యయముతటస్థించినది! ఈవార్ధక్యదశయందింత కష్టపుకోత భరింపవలసియుండునని తెలిసిన పదునొకండేండ్లకు బూర్వమే పతిననుగమించి యుండెడుదాననే! అక్కటా! కుమారులారా, ఎవరికొఱకీజీవముల శరీరమునందింత వరకు నిలిపియుంచితినో అట్టిమీరును మీసామ్రాజ్యమునకును గల యనుబంధమింతలో భగ్నముకావలసిన యోగమున్నదని నేనెఱుగ నైతినే! ఓ పెద్దాపురసామ్రాజ్యరమారమణీ,—

సీ. ఆదికాలంబున ఆటవికులగు కి
రాతపతులచేత రాణకెక్కి
యవల రెడ్డిభూధవులచే నత్యంత
ప్రాబల్యమును వైభవంబుగాంచి
గజపతులంతట నిజభుజశక్తిచే
రక్షింపగానెంతొ ప్రాప్తిజెంది
పాలింపనిందాక వత్సవాయప్రభుల్
వివిధదేశంబుల వినుతినంది
గీ. అకట! నేటికి మహామదీయప్రభుత్వ
దారుణానలకీలల దగ్ధమగుచు
నామరూపంబులు నశించు నాడువచ్చె!
ఎట్లు బ్రతికెదవో తల్లి, యింకమీద?

లక్ష్మి—అమ్మా, రాఘవమ్మదేవీ, నీవేయిట్లు బెంబేలుపడిన నింక నీకోడలి నూరార్చువారెవ్వరు? ఊరడిల్లుము యూరడిల్లుము!

రామ—హా! వనమన్మథాకారా! హా! పరాక్రమసదనా! హా! జీవితేశ్వరా! లక్ష్మమ్మతల్లీ, ప్రాణములీ శరీరమునందున్నంత వరకీప్రాణికి నూరటయెక్కడిది?

ఉ. వీరుడెకాదు విద్యను వివేకమునందును బ్రజ్ఞయందు నా
కార విశేషమందును నిగర్వ వినిర్మల జీవితంబునం
దూరనెకాదు లోకమున నజ్జులకీర్తినిగన్న నాఘుడే
తీరున ఖానుచేతుల వధింపబడెన్ గ్రహచారమేమియో!

గౌరి—అమ్మా, రామయ్యమ్మదేవీ, తమరు వీరవరేణ్యులగు కళా త్రిమ్మజగపతిమహారాజునకు దేవేరులయ్యు సామాన్యులవలె వాపోవదగునా? ఊరడిల్లు డూరడిల్లుడు!

లక్ష్మి—రాజన్నా, యింతకును గురుదేవు లేమనిరి?

రాజ—అమ్మా, ఏమని చెప్పుదును? పొంగిపొరలివచ్చు దుఃఖోద్రేకము నెట్టెట్లో యణచుకొని నేవిన్నవించిన విషాదవృత్తాంతమును విని కోటకాపాడు భారమును నాభుజస్కంధములందుంచి ముఖ్యరహస్యముల గొన్నిటి దమకెఱింగింపుమని నాకాజ్ఞాపించి యప్పటికప్పుడే మొగలుసైన్యము నింగినిగప్పు మొగిళ్ళచందంబున దుర్గము వంక కేతెంచుచుండుటచే చేయునదిలేక ముందుగ నన్నేగి వాహినుల హెచ్చరించి దుర్గద్వారముల మూయింపుమని ముదలనొసగి నన్నిటకంపినారు. పనిబడిన రహస్యమార్గమున వచ్చి తమ్ముచ్చట కలిసికొనవలసినదిగా సెలవిచ్చిరి.

రాఘ—రాజన్నా, గురుదేవు డిచ్చటికేల రాలేదు?

రాజ—అమ్మా, వ్యవధిలేకపోయినది. అందును గురుదేవుడు రాజపుత్రుల దారుణవధను వినలేక వినలేక విని విచారభారమున క్రుంగి

పోయి మాఱ్పడియున్నాడు. ఇదిగాక శాత్రవులునన్ను వెన్నదఱుము కొని వచ్చుచుండిరి. అందుచే గురుదేవుఁడిటకు రా—

(తెరలో కలకలము.)

రాజ—(విని) అమ్మా, అదిగో! అప్పుడే మహాస్మాఁ ఖీయులు కోటను ముట్టడించినారు.

రాఘు—ఏమి రాజన్నా, పెద్దాపురసామ్రాజ్య రవి తేజమస్త మించు కాలము వచ్చినదాయేమి?— అయ్యో! గురుదేవా, సర్వజ్ఞుఁ డవగునీవు మాకుపదేశించినట్లాచరించిన నింతసర్వనాశనము సంభవిం పకపోవునే కదే!

గీ. నిజముగా బ్రాహ్మణుఁడవీవు నీపలుకుల
పాటిసేయక మృత్యువుభవనమునకు
బంపి కొమరుల నీగతి జంపుకొంటి
కటకటా! ఏమనందును కాలమహిమ!

కట్టా! సమయమున కొక్కరును దోడ్పడువారు లేకపోయిరే! సేనా నాయకులు లేనిసేన అట్టి ప్రచండ శత్రువరూధిని నెట్లెదుర్కొన గలదు? ఓ లక్ష్మీనృసింహస్వామీ, నిన్ను నమ్మినవారి నిట్లగచాట్ల పాలు గావింతువా? (దుఃఖించును.)

రాజ——అమ్మా, దుఃఖింపకుము. తమకంట కన్నీరుగారుట చూచి నేనుసహింపజాలను. గురుదేవుఁడు కోటనురక్షించుభారమును నాపైనుంచుట మఱచితిరా? రాజమహేంద్రవర యుద్ధమునకు వీరతిమ్మయను నంపునప్పుడు దుర్గరక్షణార్థము చల్లారాజన్న యుండవల యునని చెప్పియుండరా? అమ్మా, నాటిరాజన్న యింకను జీవముల తోనుండలేదా? నాకంఠమున ప్రాణములుండగా రుస్తుంఖానుని కోటలో నడుగుపెట్టనిత్తునా? వీరతిమ్మయమేమైన నెందులకు? నూరు ద్దీనెందుబోయిననేమి? గురుదేవుని మంత్రాంగముతో పనియేము న్నది? మహారాజుల నాయకత్వము లేకున్ననేమి? అమ్మా, నన్ను పంపుము. అరాతిబలమునుజూచి శంకింపకుము. అదిగో, మనదళము

నాయకులు లేమి చింపర పందరమై పరబలమును భస్మముచేయజాల కున్నది. తమ సెలవైన చిటికలో బోయి—

గీ. చెదరి నలుమొగములబొబ్బ సేన జేర్చి
దుర్నిరీక్ష్య తేజోగతి దురమునందు
నిలిచి యాహవమొనరించి కలచివైతు
వైరులను, నాదు ప్రాణముల్ ధారవోసి.

రాఘు—(విచారముతో) వలదు, రాజన్నా, వలదు. కోటసమూలముగ కులి వత్సవాయవంశసౌఘము పరశురామప్రీతియగు చరమకాలమాసన్నమైనది. లేకున్న, నాయాజ్ఞయన్న సుగ్రీవాజ్ఞగా దలచుచు సమయమువచ్చిన నేబది వేల సైన్యముతో రాగల సర్దారులుగాని పదివేల సైన్యముతో రాగల జమాదారులుగాని నలుబది వేల సైన్యముతో రాగల రామచంద్రపురము రేకపల్లి రాజులుగాని మన తాకీదులను పాటించి మహోత్కృష్టమైన సహాయార్థమునంపెరా?

రాజ—అమ్మా, క్షమింపవలెను. ఇది వారిదోషము కాదు. వారికి మనము పంపలేఖల రుస్తుమపహరించెనని గురుదేవున కిప్పుడే తెలిసినది.

రాఘు—హా! హా! ఎంతదారుణ మెంతదారుణము! రుస్తుం, నీ వెంత తంత్రగాడవైతివి! అయ్యో! రామరాజు సుబ్బరాజు కృష్ణారాయనింగార్ల జాడయైన తెలియలేదుగదా!

రాజ—అమ్మా, వారిని రుస్తుము కోటపల్లి మన్యములకు తఱిమివేసెనని చారులవలన గురుదేవు డిప్పుడే గ్రహించినాడు.

రాఘు—అక్కటా! ఇది యెమి విపరీతము! రుస్తుమింకను ఎందఱి ప్రాణానిలములగ్రోలి యెందఱికి ప్రవాసగతి కలిగించి యెందఱి మస్తకములతో కల్లామైదరులగట్టించి కులుకనున్నాడో! రాజన్నా, యింతకును ముందీహాగ్య చెప్పవైతివి! కుమారుడు నూరుద్దీనునట్లు

వంచించి గొనిపోయి రుస్తుము తనపొట్టను బెట్టుకొనలేదుకదా ?

రాజ—అమ్మా, అంతపని జరుగలేదుకాని యతడు రాజానగరములో బంధింపబడి సజీవియైయున్నట్లు గురుదేవుడు తెలిసికొనియెను.

రాఘు—హా కుమారా నూరుద్దీన్! (మూర్ఛిల్లి క్షణముండి చివాలునలేచి అధికారముతో) రాజన్నా, అయిన నింక రణమునాపి వేయ నే నాజ్ఞాపించుచున్నాను. అయినవారందఱును పెద్దాపుర స్వస్థాన సంరక్షణమునకై యసువుల నర్పించినప్పుడును అడవులబట్టినప్పుడును కారాగారములపాలైనప్పుడును మేమింకను కోటను పదిలముగ పట్టుకొని ప్రాకులాడుదుమా ? గౌరీ, అంతఃపురకాంతలనందఱి నిటకు జోహారొనర్ప రమ్మనుము. రాజన్నా, మూయించిన కోటతలుపులు తీయించి మహమ్మదీయ చమూసమూహముతో రుస్తుముఖానుని లోనికిరానిమ్ము. ఈలోన మాకందఱకు చితుల సిద్ధముచేయుము. యవనులచే నవమానింపబడకుండ జోహారుసలిపి అగ్నిహోత్రజ్వాలల యందు భస్మీభూతులమై పవిత్రాత్మలతో పరలోకమున కేగుదుము. రుస్తుముఖానుని వచ్చి యీ పెద్దాపురశ్మశానవాటికలకు ప్రభుత్వము చేసికొననిమ్ము! ...... రాజన్నా, దుఃఖింపకుము. చెట్లంతటి కొడుకుల దిగమ్రింగిన యీనిర్భాగ్యరాఘువమ్మాదేవి దుఃఖమును దిగమ్రింగుకొనలేదా ? రామమ్మా, బాబుకై విలపింపకుము. ఈ వత్సవాయాంకురమింక పూసపాటి పృథివీశ్వరులవలన బ్రోదిగాంచును లెమ్ము. ఇది యనుల్లంఘనీయమగు దైవనియమము! లక్ష్మమ్మతల్లీ, నీవే యిప్పుడు దుఃఖింతువా ? రాజన్నా, లెమ్ము. మాకు చితులంటించి కోటతలుపులను దీయింపుము. గౌరీ, పొమ్ము. అవరోధజనము నిచ్చుటకు దోడ్కొనిరమ్ము. ఇంకను ఆలసింతురేమి ?

రాజ—(దుఃఖించుచు రాఘువమ్మాదేవి పాదములపై బడి) అమ్మా, అమ్మా,—

గీ. రణతలంబున వైరులరక్తమందు
మజ్జనంబాడుటో- శత్రుమధ్యమందు
ప్రాణముల వీడుటో గాని, అంబ! మెఱుగ
ప్రభువులకు నగ్ని చితుల నేర్పఱచు తెఱగు!

రాఘు—రాజన్నా, లెమ్మ- లెమ్మ- పోనిమ్మ- అందులకు గౌరి యేమన్నది. కాలముతప్పివచ్చినప్పుడింతకంటె చేయవలసిన దేమున్నది?.........గౌరీ, ముందు నీవేగి అంతఃపురస్త్రీల నిచ్చటకు బిలిచి చితులనంటించి కోటతలుపుల దీయింపుము. ఇది నీకు తప్పదు, పొమ్మ.

రాఘు—గౌరీ, వచ్చునప్పుడు నాకు హరిద్రావస్త్రముల దెచ్చుట మఱువకుము.

గౌరి—(దుఃఖించుచు) అమ్మా, ఇది నాకు తప్పదా ?

రాఘు—తప్పదు. పొమ్మ పొమ్మ. లేకున్న నాయాన.

గౌరి—అమ్మా. అమ్మా, (దుఃఖించుచు నిష్క్రమించును.)

(తెరలో కలకలము.)

రాఘు—ఏమిది రాజన్నా, మహమ్మదీయులప్పుడే కోటలోనికి—

రాజ—అమ్మా, కాదు కాదు. గౌరివలన తెలిసికొని కావలయును, మనసైనికులందఱిట కొక్కుమ్మడి దుఃఖించుచు వచ్చుచున్నారు.

రాఘు—అయ్యో! వీరికి నేనేమి సమాధానముచెప్పి పోరు మాన్పింపగలను! (విచారించును.)

[సైనికులు యోధవేషములతో దుఃఖించుచు ప్రవేశింతురు.]

సైని—(ఏకగ్రీవముగా) అమ్మా, అమ్మా, యిది నిజమా తల్లీ, యిది కూడునా ? (దుఃఖింతురు.)

రాఘు—బిడ్డలారా, దుఃఖింపవలదు. మీరు వెనుదీయుచున్నారని నేనీయుద్ధమును నిలిపివేయుట లేదు. మీబలము పదివేలును

ముప్పదివేల శత్రుసైన్యముతోఁబోరి కొంతకాలమీ కోటను శత్రుహస్తములబడకుండ కాపాడగలుగుదురుగాని విరోధివాహిని మీకంటె మూడుమడుగులుండుటచే మీరు త్వరలోనశించుటయు నాపిదప మేము యవనులకు జిక్కుటయు దటస్థించును. కాబట్టి మేము ముందుగా జోహారుచేయుటయు పిదప దుర్గద్వారములు దెఱచుటయు నిప్పుడవశ్యాచరణీయములు.

సైని—హాహా! దుర్భరము! దుర్భరము! తల్లీ మమ్మెవరికొప్పగించి పోయెదవు తల్లీ! కుమారజగపతి నేమిచేసెదవమ్మా!

రాఘు—కుమారులారా, యిది విచారింపవలసిన సమయము కాదు. మేము పవిత్రముగ జోహారుచేయబోవుచున్నాము. జగపతి శత్రువుల బారిపడకుండ కోటలోనుండి సురక్షితస్థలము చేరగలడు. దానికై మీరు చింతింపకుడు. జగపతిని మరల పెద్దాపురసామ్రాజ్య సింహాసనముపైని ప్రతిష్ఠింప మీరెల్లరు జీవించియుండవలయును; కాన, మీరిప్పుడు యుద్ధముమానక తప్పదు.

సైని—చల్లనిమాటవిన్నాము తల్లీ! అమ్మా, రాజన్నగారిని పంపెదరేని, వారినాయకత్వమున నరాతిబలముల త్రుటిలోనుగ్గునూచముగావించి-

రాఘు—నాయనలారా, మరల యుద్ధవ్యామోహమున నేపడెదరేల? రాజన్న యిప్పుడు వార్తాహరుడై విజయనగరాధీశ్వరుని కడకేగవలసియుండుటచే, నతనినియుద్ధకార్యములందు నియోగింప వీలులేదు. మీధైర్యసాహసపరాక్రమము లమేయములైనను ఇప్పుడింతకంటె చేయవలసినదిలేదు.

(తెరలో కలకలము)

రాఘ — (విని) అదిగో! విరోధులువిజృంభించుచున్నట్లున్నారు! ఇంక నొకనిముషములో కోటలోనికి ప్రవేశింపగలరు. రామమ్మా, బాలునిటు తెమ్ము. (బాలునితీసికొని లక్ష్మమ్మగారి కిచ్చుచు) అమ్మా లక్ష్మమ్మా, ఇదిగో వత్సవాయాంకురము. విజనగరాజాధీశ్వరులగు పూసపాటి విజయరామభూపాలుని ధర్మపత్నియు నీరాయజగపతి పినతల్లియునగు చంద్రయ్యమ్మాదేవికి* నిసుగులనొప్పగించితివేని, వీనికే లోపమునుండదు. ఈకార్యభారమును వహించి మావత్సవాయవంశమును నిలువబెట్ట మీపాదములంటి ప్రార్థించుచున్నాను.

గీ. భావిపెద్దాపురీ మహీపాలుడైన
జగపతినిగాచి రక్షించు సర్వభార
మునుభరింపగ బ్రార్థింతు, బుడుతడితడు
మీకొమరుడంచు మఱువగాబోకుమమ్మ!

రామ — అమ్మా లక్ష్మమ్మతల్లి,

సీ. పసిడితీగెల మేలివజ్రాల తూగుటు
య్యాలలో నూగెడు నట్టివాడు,
తులలేని మృదుహంస తూలికాతల్పంబు
లందున శయనించునట్టివాడు,
అంబ నేనంచు బాబయ్యనమ్మ పాడిన
యందాక నిదురింపనట్టివాడు,
ప్రియజనంబులు వేనవేలున్న మీయంక
మందె యుండగ గోరునట్టివాడు,

* నిజమునకు శ్రీసీతారామచంద్రరాజుబహద్దరుగారి సతీమణికొప్పగింపుమని కాని చంద్రయ్యమ్మాదేవి కొప్పగింపుమని కాదన్నను కథానుకూల్యతకై యిట్లువ్రాయ వలసివచ్చినది.

గీ. తమ్మెతలంబెల్ల కన్నుల గప్పికొనగ
నెంతోయల్లారు ముద్దుగానెదిగి-ముక్కు-
పచ్చలారని-తల్లి పాల్వదలనట్టి
బుడుతడీతండు మీరెట్లుపోవగలరో !

లక్ష్మి—అమ్మా! యింతమాత్రపుబనికై నన్నుమీరంతగా ప్రార్థింపవలయునా? ఇదినాకవశ్యాచరణీయమగు కార్యము కాదటమ్మా? ఈబాలునికై మీరు చింతింపదగునా? నాకంఠమున ప్రాణములున్నంతవరకీ జగపతిని కాపాడుదానని శ్రీలక్ష్మీనృసింహస్వామి సాక్షిగ ప్రమాణముచేయుచున్నాను. నాభర్త యీబాలరాజును కొలది కాలములలో పెద్దాపురసామ్రాజ్యసింహాసనమున నిలిపికాని మరణింపడు. ఇంతవరకు తరతరములనుండి మీయాడవర్ధిల్లిన యీకొంపెల్ల వారి కుటుంబము, కృతజ్ఞతను రాజభక్తిని చూపునమయ మిప్పుడుగదా కలిగినది. అమ్మలారా, యిక కంటతడిపెట్టకుడు, మాకు సెలవొసగుడు. రాజన్నా, రమ్మి, ఆలసించిన ప్రమాదమగును.

రాజ—(దీనముగ) తల్లీ, మిమ్మెట్లువిడిచియేగుదును ?

రాఘు—రాజన్నా, నేనుజీవించినంత కాలమును నూరుద్దీనును నిన్నును తగినవిధముగా సన్మానింపనే లేకపోయితిని. కానిమ్ము'— రాజన్నా, గురుదేవుని యాజ్ఞానువర్తివై మెలగుము. ఆయనకునావందనములని చెప్పుము. నీవుముందేగి యీవార్తను విజయనగరమున నెఱింగించి, జగపతిరక్షణోపాయప్రయత్నములందుండుము. పోయి రమ్ము.

రాజ—అమ్మా అవశ్యమట్లొనర్చెదను.

రాఘు—లక్ష్మమ్మతల్లీ, మీఋణము మేము తీర్చుకొనలేము. మీరు సామ్రాజ్యసంరక్షకులుగాని పురోహితులు కారు. ఆదికాలమునుండి నేటిదాక మీబ్రాహ్మణులు మంత్రులై, దండనాథులై, పురో

హితులై క్షత్రియజాతికమూల్యోపకారమునొనగూర్చుచున్నారు.
బ్రాహ్మణులైనను-

సీ. తనగ్రంథరచనయేదక్క నితరమెఱుం
గక తన్మయతనుండు కవివరుండు,
తనపొలంబును సేద్యమునుజేసికొంటయే
గాని మాటెఱుగని కర్షకుండు,
తనదైవనియతవ్రతాచారములె కాని
యొండెఱుంగని తాపసోత్తముండు,
తన ధర్మమంత్రశాస్త్రములదక్క మఱేమి
యూహింపనట్టి పురోహితుండు,

గీ. కదనమనినంత కత్తులుకరములందు
దాల్చి, వైరులపీచముడుల్చి, రాజ్య
రక్షణార్థము రక్తము రణతలాన
జిమ్మెఱుగమె మేము లక్ష్మమ్మతల్లి!

అట్టిమహీసురులకు సహధర్మచారిణులై మీబ్రాహ్మణవనితలు యుద్ధసమయముల పరమేశ్వరీసమారాధనములు గాని రాజ్యేశ్వరీసేవాతత్పరహృదయులై మాకుసహాయపడి సామ్రాజ్యము రక్షించినవారు కారా? తల్లీ, నీవిప్పుడట్టి దుర్ఘటపావనకార్యమున నియుక్తవైయున్నావు. మీకు శుభమగుగాక, పోయిరండు.

(తెరలోకలకలము.)

లక్ష్మ—అమ్మా, మమ్మింకబోనిమ్ము. అమ్మా సెలవు, అమ్మాయీ సెలవు. రాజన్నా, రమ్ము. (బాలునితో నిష్క్రమించును.)

రాజ—అమ్మా, సెలవు, అమ్మా సెలవు. (నిష్క్రమించును.)

అందఱు—(ఒక్కపెట్టున) హా! కుమారా! హా! కుమారా! (దుఃఖింతురు.)

రామ—హా కుమారా! ఎంతలోమనకు వియోగముప్రాప్తించెనురా తండ్రీ!

సైని—హా మహారాజకుమారా ! నీకెట్టి దుస్థితివచ్చె !

రాఘు—(సైనికులతో) తనయులారా, ఈదుఃఖమును మేము భరింపలేకున్నాము. జోహారుతోఁగాని యిదిశమింపదు. ఈజగపతిని సింహాసనముననిలుపుభారము మీయదియని జ్ఞప్తికిదెచ్చుచున్నాను. ఇంకిట నుండకుడు.

సైని—అమ్మా, యీబాలజగపతిమహారాజు నీ సింహాసనమున నిలుప మేము బాసచేయుచున్నాము. తల్లులారా, యిఁక మీ సేవాభాగ్యమీ మందభాగ్యులకు లేదా ! (దుఃఖించుచు నిష్క్రమింతురు.)

రాము—హాతండ్రీ, నీకేమిగానున్నదో కదా !

రాఘు—బిడ్డా, విచారింపకుము. విధివిధానమిట్లున్నది ! అమ్మా, గురుదేవుడు బ్రతికియున్నంతవరకు వానికి భయములేదు. చేతులారఁ అందివచ్చినయాత్మజుల యసువులఁదీసికొన్న నాకిల్బిషమెట్లు నివృత్తికాఁగలదు ? కోడలా, (కోడలిచేతులుపట్టుకొని)

గీ. చేతులారఁగ నీపతికిఁ గన్నతనయు
నంచె కాలునిప్రోలికినంపి నీకు
తీరరాని సంతాపము దెచ్చియుంటి
నయ్యొ! ఎట్లుక్షమింతువోయమ్మ నన్ను ?

రాము—అత్తయ్య, దైవదుర్విపాకమునకు మీరేమిచేయుదురు ? ఈవిపత్తునకు మీరు నిమిత్తమాత్రులుకారా ? రాజ్యరక్షణార్థమాత్మజభర్తృభ్రాత్రాదుల బవరములకంపుట మనక్షత్రియకాంతలకదియేతొలిసారియా ? ఏమో క్షణకాలము భర్తృవియోగదుఃఖోద్రేకపరవశురాలనై దుఃఖించితిగాక యిఁకదుఃఖింతునా ? నేను మాత్రము రాచపడుతినిగానా ? వీరమాతయగు రాఘవమ్మాదేవి కోడలనుగానా ? అత్తా, యింక నేవ్యాకులపడను. నాహృదయమిప్పటికి ఊఱటవారినది.

(తెరలో పెద్దకలకలము.)

"అల్లాహో అక్బర్ దీన్ ! దీన్ !"

గౌరి—(రభసముగ ప్రవేశించి) అమ్మా, అమ్మా, తమయాజ్ఞా పరికారము కోటతలుపులు తెఱువబడినవి. శత్రువులు సంరంభముతో నిరాటంకముగ లోనికివచ్చుచున్నారు. చితులంటింపబడినవి. రాణి వాసస్త్రీలాదిస చితులజేరుచున్నారు. రామయ్యమ్మదేవీ, యివిగో మీకు పసుపుబట్టలు. అమ్మలారా, త్వరపడుడు. (పసుపుబట్ట లిచ్చును.)

రామ—(కైకొని ధరించును.)

రాఘు—(వికటహాసముతో) త్వరపడక మేమిట నింకచేయుట కేయున్నది? మాజవమంతయు నగ్నిహోత్రజ్వాలలయందుఱుకుటకు వినియోగింతుము. రామమ్మా, అదిగో! చితాగ్నిసహస్రజిహ్వాలతో నావర్భవించి మనల దనలోనికాహ్వానించుచున్నది. ఓ పవిత్రవీతిహోత్రా! ఆపద్బాంధవా!-

ఉ. నాడటు సీతశీలము ననంతదయన్బ్రకటించి యాపె గా
పాడినవాడవీవు, కడుపావనమూర్తివి, మమ్మునింక గా
పాడెడు వేళవచ్చె నిక వత్సవయాన్వయగౌరవంబు గా
పాడుము నిన్నుజొచ్చెదము పారముదంబున పావకేశ్వరా!

(చితివంకకు నడచును.)

రామ—అత్తా, నేనును వచ్చుచున్నానుండుడు. (కలవిలపాటుతో నిలువటుచూచి అకస్మాత్తుగ గొంతెత్తి) గౌరీ! నాపతిమన్నకమేది? (ఉన్మాదమున పరిక్రమించును.)

గౌరి—(విష్క్రమించును.)

రాఘు—(పోయి రామయ్యమ్మను పట్టుకొని) రామమ్మా, ఏమది?

గౌరి—(ప్రవేశించి రామయ్యమ్మకు తిమ్మజగపతిశిరము నిచ్చును.)

రామ—(పుచ్చుకొని రాఘవమ్మాదేవిపట్టు విడిపించుకొని రోషముతో) ఎవడురా నాపతిశిరమునిట్లు ఛేదించినఖలుడు ? పరాక్రమమునగాక స్వామిద్రోహమున నాపతిమూర్ధమునిట్లు ఖండించిన యీపాపి—యీగాతకసాధముడెంత కాలము పెద్దాపురసామ్రాజ్యసింహాసనము నెక్కి పాలింపగలడు?

గీ. ఏదురాత్ముడీమన్నకమిట్లు వంచ
నంబునన్ జేసి తుంచి దుఃఖంబు నాకు
గూర్చె, నాఖలుకీర్తము కూలుగాక
ప్రక్కలై భువి నచిరకాలంబునందె!

చీ ! చీ ! పవిత్రమగు దేహమును చేయుచు, నాచండాలునిదలచిన నా పాపముశమించుగాక ! ....ఓవనితామానససంరక్షణదీక్షాపరాయణా ! వైశ్వానరా !

గీ. ఈ పవిత్రశిరంబుతో నిపుడె నిన్ను
గలియుదును, పరజన్మమే గల్గనేని
శ్రీకళాతిమ్మజగపతి సేవచేయు
నటులె నన్నేమవే తండ్రి ! అగ్నిదేవ!

అత్యయ్యా, దయచేయుడు. (చితివంక కేగును)

అందఱు—లక్ష్మీనృసింహస్వామికిజయ్ ! (అను సంప్రార్థనములతో చితులయందుఱికెదరు. అల్లాహోఅక్బర్ గీన్ దీన్అను కేకలతో మహమ్మదీయులు రుస్తుముసహితముగా ప్రవేశింతురు)

(తెరపడును.)

ఇది ద్వితీయాంకము.

పెద్దాపురముముట్టడి.

తృతీయాంకము.

1. రంగము—పెద్దాపురముకోటలో రుస్తుంఖానుదర్బారు.

[రుస్తుంఖాను సింహాసనమునందు రసూల్‌ఖాన్, ఇబ్రహీంఖాన్, కరీంఖానులు యథోచితాసనముల నుందురు.]

రుస్తు—ఇదేమిచిత్రము రసూల్, ఇందఱుస్త్రీలొక్కమాఱు అగ్గిలోనుఱికి మరణించుట నేనెచ్చటను చూడలేదే! వీరు చచ్చుచు చచ్చుచు ఎచ్చటను చోటులేనట్లు చక్కని లక్కమేడప్రక్కనే చితులంటించుకొని చావవలయునా? పోనిట్లుండ వీరిగొడవయేల? సర్దారులారా, మనచేపట్టుపడి నిర్బంధింపబడిన పదివేలమంది పెద్దాపురీవీరులను భద్రముగా కాపాడుటయేకాని వారికేహానియు జేయవలదు! ఇది రాజమహేంద్రవరము షర్‌లష్కర్—కాదు కాదు—పెద్దాపురమునవాబ్ రుస్తుంఖానుని ఖరాఖండీహుకుమ్!

రసూ—అదేమి సర్కార్, వారితలల తెగనఱికి అల్లాకుప్రీతిగా కల్లామైనరుల నిర్మింపవలదా?

ఇబ్రా—తెలంగివాళ్ళ్యాతల్ కాయల్‌తో మామాయుం వండేస్తాం సర్కార్!

కరీ—సర్కార్, హిదివయ్యాకరస్తా హిదివయ్యాఖుంధామే ఎల్లాను సర్కార్, బహుత్ తమాషగావుంటాది.

రుస్తు—సర్దారులారా, మీరు నుడివినవన్నియు రాజ్యాంగతంత్రకోవిదులగు మనవంటివారొనర్పవలసినవి కావు. రాజపుత్రుల మరణమునకై దురపిల్లు నిరాశ్రయప్రజలు మనమిప్పుడు కారాగారము

లందుంచిన శత్రుసైనికులసందడిని నణఁకించుట గాంచితిని, మండి పడి యున్మత్తుగ మనపై తిరుగుబాటు చేసిన ప్రమాదము వచ్చెను. చిరకాలానుభవమువలన నీరీతత్త్వము నేను బాగుగ నెఱుఁగుదును. ఆంధ్రరాజులకు గుండెబెదరు గొల్పుటకు గాను మనము ముందుగ నట్టి కార్యముల జేసితిమి కాని యింక నట్టి చేష్టలక్కఱలేదు. సింహాసనము నెవ్వరెట్లు గైకొనినను, ఎన్ని దుష్కార్యము లాచరించినను, లెక్కలేదు ; కాని, ఒక హిందూరాజ్యమును పాలించు మనము ప్రజలను బహుప్రమాదముగ నిట్టి దురాగతములకు నొడిగొన్న సింహాసనము చిరకాలము నిలుచుట కష్టము. ఏదైన నట్టి కార్యమొనర్ప వలసిన యగత్యము కలిగెనా, దాని నత్యంతరహస్యముగా ప్రజలకు దెలియకుండను నిశ్చయమున్నగాని చేయరాదు. అందులకే గదా నే నిప్పుడు చేజిక్కిన బాలజగపతిని మఱియొకలాగు చేయుటకు వెనుదీయు చున్నాను: అస్లు— ఖరీంఖాన్ !

కరీ— సర్కార్ !

రుస్తు— నిర్బంధమునందుంచిన రాయజగపతిని సోమిదమ్మను ఇచ్చటికి దీసికొని రా! అప్పుడప్పుడు వారిని గాంచుచున్నగాని, నాకు తృప్తి కలుగదు.

కరీ— అచ్ఛా సర్కార్. (నిష్క్రమించును.)

ఇబ్రా— సోదమ్మా బహూత్ అసాద్దాం మనిసీ సర్కార్. జగ్ పతీ మెంగిలీ ఖానా సనీ మున్నెల్లి శౌనా మోహం నేసిందీ సర్కార్.

రసూ— సోమిదమ్మ అంత పెద్దకోక నెందుకు కట్టునో నాకు బోధపడకున్నది.

రుస్తు— బోధపడుట కేమున్నది ? యజ్ఞము చేసినవాని భార్య ముప్పదిమూళ్ళకోక ధరింపవలెనట ! విపరీతశాస్త్రము ! అదియేమో కాని యీ మొద్దోరణి నాకు దురవగాహముగ నున్నది. అదిగో! సోమి

దమ్మగారు వచ్చుచున్నారు! అమ్మా, దయచేయుడు; బాలమహారాజు క్షేమమా?

[రాయజగపతినెత్తికొని లక్ష్మమ్మయు, వారివెంబడిని కరీమును, ప్రవేశింతురు.]

లక్ష్మ—సాహేబయ్యా, ఎందుకోయి మమ్మల్నిలాగ కాల్చుకుతింఛున్నావు? నాకొడుకునీ నన్నూ యిలా బతకనియ్యవా యేం!

రుస్తు—(మందహాసముతో) అమ్మా, బ్రతుకనిచ్చెడువాడనే గాకున్న యీాయన నీపాటికేచంపియుండనా? వెఱ్ఱితల్లివి! నేను పసిపాపలను పరిమార్చునంతటి కసాయివాడననుకొంటివమ్మా?

లక్ష్మ—(సాభినయముగ) అబ్బే-లేదు, పెద్దపెద్దల్నే గుటుక్కున దిగమ్రింగగలవు.

రుస్తు—అమ్మా, తప్పుతప్పు-ఇంత సాహసమా? కప్పముగట్టనందులకు రాజపుత్రులను నేను కొంచెము కఠినముగా మందలింప, అంతలో వారాత్మహత్యచేసికొని చనిపోయిరి. ఇదే కిట్టనిలోకులు గోరంతలు కొండంతలుచేసి, నేనువారిన్నై నూనెకాచి చంపోసితిననియు చిత్రవధచేయించితిననియు నాపైని అపనిందలుమోపి నన్నునిందించుచున్నారు. ఈకల్లవార్తలనెల్లనమ్మి మీారుకూడ నన్ను దూషించుట భావ్యముకాదు.

లక్ష్మ—(నిర్లక్ష్యముతో) పోనిద్దూ, ఎవరేమయితే నాకేం విచారం? నాకొడుకూ, నేనూ, క్షేమంగావుంటే—

రుస్తు—(వికటముగానవ్వి) మీాకొడుకు? ఇతడుమీావాడేనైన వీనియందు తిమ్మజగపతిమహారాజు పోలికలున్నవేమి? అమ్మా, నీరహస్యము నాయొద్దనెందుకుదాచెదవు? నేనపకారమాచరింతుననియా? వెఱ్ఱిభ్రమ! ఇట్టి యపోహములమాని నిజమెఱిగింతువేని, మీాకొకజాగీరు ఈయగలను.

రసూ—అమ్మా, భయములేదు నిజముచెప్పుడు.

లక్ష్మి—మొట్టమొదట పిడుగు నాకొడుకే నయ్యా అని దేవుళ్ళాడుతూవుంటే, వినిపించుకోవు నేనేమిజేతును? ఇద్దరు మనుష్యులెక్కడా వొక్కలాగవుండరని శాస్త్రంచెబుతూవుంటే నాకొడుకు తిమ్మరాజుగార్లాగవున్నాడంటూ యిదెక్కడిగ్రహచారంవచ్చింది? బ్రాహ్మణాళ్ళకు డబ్బుండడంపాపమని ఏదో శాస్త్రముఅరుస్తూవుంటే నాకేమిటో జాగీరులిస్తానంటావు, నాకొడుకునెత్తిని కిరీటంపెడతానంటావేమిపాపం? ఇంకానయం— ఏనుగనిస్తానన్నావు కావు! దానిపొట్టకి గుళ్ళూ బెళ్ళూకూడా ఆటవు!-

రుస్తు—(స్వగతముగ కనుగీటి) కూవకేషేర్ బక్రీకాబచ్చానహీఁహై! (లక్ష్మమ్మతో) సోమిదమ్మగారూ, నామాటవినుడు. ఈ బాలుడు తిమ్మజగపతిరాజు కుమారుడేయైన నీయనసింహాసనమునందు నిలిపి నేను రాజమహేంద్రవరము పోదలచుకొంటిని. మీకొకజాగీరుకూడ లభింపగలదు. అందివచ్చిన యదృష్టఫలమును త్రోసిపుచ్చి మీరు బాముకొనునదేమి? నేను మీకాప్తకోటిలోనివాడనని నమ్ముడు. మీమంకుతనముచే రాజపుత్రునకు కలుగబోవు వైభవమును దూరముచేయకుడు. ఏమందురు? (తనలో) ఈబాలుడు నేదలచినట్లు జగపతియేయైనట్లేమొదలన దృఢపడియెనా నాయదృష్టమెంతనవచ్చును!

సేవ—(ప్రవేశించి) సర్కార్, తోటపల్లినుంచీ గూఢచార్లూ వొక్డా ఆతీహై!

రుస్తు—తాళు-తాళు, కరీంఖాన్, వీరికాలస్యమైనది. వీరిని జాగ్రత్తగా రాజగృహమున విడిచిరమ్ము. పిమ్మట నేనచ్చటికేగి క్షేమమును గనుగొందును.

కరీ—(సోమిదమ్మ జగపతులతో నిష్క్రమించును.

రుస్తు—అరే, గూఢచారునిప్పుడు ప్రవేశపెట్టుము.

సేవ—(నిష్క్రమించును.)

గూఢ—(ప్రవేశించి) సలాం సర్కార్ !

రుస్తు—వార్తలేమి ?

గూఢ—సర్కార్, తోటక్‌పల్లిమన్యాల్కి తరిమీయేస్నిరమా రాజు సుభారాజుల్నే సలీజరాల్తగిలి నచ్చిపోయార్ సర్కార్. కువన్ రాణ్యూ హెక్కడిక్కి పరారీహువిందీ తెల్పిందీలేదూ.

రుస్తు—(పకపక నవ్వుచు) సెబాస్ ! మంచివార్త చెప్పితివి. మన్యపుజ్వరముకూడ మనయనుచరుడే కావలయును, మనకు మంచి యుపకారమొనర్చె. బాగుగనున్నది. ఇంకనీ వీరత్రయములో కృష్ణారాయడొక్కడు దాటిపోయినాడా ? కానిమ్ము. వీడొక్కడును మిగిలిమాత్రము నన్నుచేయగలుగునదేమున్నది ? ఓరీ, నీవింకపో వచ్చును.

గూఢ—(నిష్క్రమించును.)

సేవ—(ప్రవేశించి) సర్కార్, హింకో ఏగుల్‌వాడూ రాజా నగ్రించంచీ-

రుస్తు—రమ్మనుము రమ్మనుము.

సేవ—(నిష్క్రమించును.)

గూఢ—(ప్రవేశించి) సలాముసర్కార్, తమకుమ్మాట్లు నూరుద్దీన్‌సాహెబ్ నిన్నరాత్రీమే ఖైద్ తప్పించుకోని పరారీహైనార్.

రుస్తు—(నిర్లక్ష్యముగా) ఇంతేగదా ! ఏమోయనుకొంటిని. వానినింక కారాగారమునందుంచవలసినపనిలేదు. కాన వానివిముక్తి నాకానందదాయకమే: నీవింకపోవచ్చును.

గూఢ—(నిష్క్రమించును.)

సేవ—(ప్రవేశించి) సర్దార్, గోల్కొండానుంచీ నైజామ్ సాహెబ్ తరఫ్ మనిసీ—

రుస్తు—గోలకొండనుండియా ? వెంటనే ప్రవేశపెట్టుము.

సేవ—(నిష్క్రమించును.)

దూత—(ప్రవేశించి) సలామ్ షర్లష్కర్ సాహేబ్। నైజామ్ ఉల్—ముల్క వార్నుంచీ తమీక్ హుకుం తెచ్చాన్! (లేఖనిచ్చును.)

రుస్తు—(పుచ్చుకొని రసూలుఖానునకిచ్చి) ముఖ్యాంశములను మాత్రమే చదువుము.

రసూ—(అందుకొని విప్పిచదువును.) "నీచర్యలన్నింటిని మేము ఖండించుచున్నాము. మేమొసంగిన సేనతో వెంటనే గోలకొండకు తిరిగిరమ్ము. లేకున్న నిన్ను శిక్షింపకవిడువము."

రుస్తు—(పకపక నవ్వి) నేనింకను తన సేవకుడననియే నైజాము భ్రమించుచున్నాడే! పాపము! రుస్తుముఖానిప్పుడు సర్వస్వతంత్రుడగు పెద్దాపురమునవాబు కాని తన చేతిక్రింది రాజమహేంద్రవరము షర్లష్కర్ కాదని మీనవాబుతో చెప్పుము. రాయబారీ, నేను మీనబాబుగారి యాజ్ఞలను మన్నించుకాలము గతించినది. ఇక పొమ్ము. దీనికి జవాబీయబడదు.

దూత—(కోపముతో) ఇంతా ఘోరం సేసీ—బడామాయా సేసీ జవాబ్ నఖోసెప్పీ—

రుస్తు—(రోషముతో) ఔ—నంత ఘోరమే చేయుదును— జవాబీయను. మారుమాటాడిన శిరచ్ఛేదముచేయుదును. (కత్తి దూయును.)

దూత—(పాఱిపోవును.)

రుస్తు—(కత్తి వరలోనుంచి పకపకనవ్వుచు) మూర్ఖుడు!— నాకింకను ఈ నైజామెవ్వడు ? మనము వత్సవాయవారినొకలాగునను నైజామువారి నొకలాగునను సంభావింతుమా రసూల్ !

రసూ—నిజము ! మనదృష్టిలో అల్లాబిక్కటే పిల్లాబిక్కటే !

రుస్తు—సరే, రసూల్, దర్బార్ బంద్ కరో !

రసూ—(లేచి)దర్బార్ బంద్ హూగీ !

(రుస్తుముతప్ప నితరులందఱు నిష్క్రమింతురు.)

రుస్తు—(సింహాసనముదిగి పరిక్రమించుచు సాలోచనముగ తనలో) నూరుద్దీను చెఱతప్పించుకొని పాఱిపోయినందులకు నాకు చింత లేదుగాని వీనినింత నేర్పుతో నభేద్యమగు కారాగృహమునుండి కిర్కశులగు కావలివారలకన్నులలో దుమ్ముజల్లి రహస్యముగా తప్పించిన వాడెవ్వడై యుండునాయనియే నాయాందోళనము !

చారుడు—(ప్రవేశించి) సర్కార్, తమకుమార్గపరార్థియైన రాజాంగరక్షకదగదిలో యీ ఉత్తరం—యీ చోటారాయి—యీ దాంపంఖా న్కా చేరికనాయే సర్కార్ ! (వానినిచ్చును.)

రుస్తు—(అందుకొని) మంచిది, నీవుపోవచ్చును.

చారు—(నిష్క్రమించును.)

రుస్తు—(లేఖ చదివి) సరే, ఇది యబ్బాయి తప్పించుకొనిన పధానమును విశదముచేయుచున్నది. కాని యీలేఖనురచించి వీని విముక్తికిదోడ్పడిన మేధావి యెవ్వడు ? ఈలేఖ నీరాతి కీదారముతో గట్టి కారాగారగవాక్షమునుండి లోనికివిసరి లేఖనందించినవ్యక్తి యెంతనిపుణుడు ! (దారమును పరధ్యాన్నముగాత్రిప్పుచు పురివిప్పి యాశ్చర్యముతో) ఇదేమి! ఇంతసన్ననిదారమునందిన్ని పోచలగుపడు చున్నవేమి ? ఇదియొక జందెములోని తునకయగుటనిశ్చయము. అయిన నేయజ్ఞోపవీతధారి—మహాబుద్ధిశాలి—వీరశిఖామణి-యింత చాతుర్యముతో వీనినివిడిపింప—ఆఁ ! ఆఁ ! తెలిసె—తెలిసె ! ఇది యా సుబ్రహ్మణ్యసోమయాజికృత్యమనుటకు సందేహములేదు. ఆతనికి గాక యొరులకెట్టి ప్రజ్ఞాసామర్థ్యములెక్కడ ? ఈబ్రాహ్మణునినిక

నిర్లక్ష్యముచేయరాదు. ఓరీ దుష్టబ్రాహ్మణాధమా! అసమాన రాజ్యతంత్రవిశారదుడగునీ రుస్తుంఖానుముందు గోచిపాతరాయడవగు నీప్రతిభయెంతరా!

సీ. ఏగవర్ణని ధరణీశుల బ్రార్థింప
కడకు జరిగినట్టి ఘనతయేమి?
విపులశక్తిని రెండువేలబలంబును
గొనితెచ్చినట్టి యాగొప్పయేమి?
ఆనాడు వటవృక్షమందున రాజన్న
నిలుపగానైనట్టి ఫలితమేమి?
ఇపుడు నూరుద్దీనునెట్లొతప్పించి త
ర్వాతగావించు కార్యంబదేమి?

గీ. నీప్రయత్నములన్నియు నీటిమీది
వ్రాతచందాన నిట్లు నిష్ఫలముగాగ
ఏల యీలీల పెద్దాపురీరమా స
ముద్ధరణదీక్ష వర్తించుచుందు? చేల!

(శ్రమనటించుచు) ఇస్! అబ్బా! కార్యభారాతిరేకమునగాబోలు నిద్రవచ్చుచున్నది. ఇంతప్రయాసముతో నీరాత్రి జగపతిని చూడకున్ననేమి? అరుణోదయాత్పూర్వమేపోయి చూడవచ్చును. అదిగో! అప్పుడే కుముదబాంధవుడు మెల్లమెల్లగ మేఘసోపానములనుండి నభోసౌధమునెక్కుచు హృదయాహ్లాదకరముగ చిఱునవ్వువెన్నెలల గుఱియుచున్నాడు.

గీ. అశ్రమంబుగ నృపతుల నట్లుజంపి
కడకు నైజామునీగతి కన్నుబ్రామి
పేర్మి పెద్దాపురీసింహపీఠిగొన్న
వీరునిన్ గాంచవచ్చితివే మృగాంక!
(సగర్వముగ నిష్క్రమించును.)

2. రంగము—రాజగృహము.

[లక్ష్మమ్మ రాయజగపతిరాజుతో లోననుండ లోడీఖాన్ గానులు ఖడ్గపాణులై బయట కావలియుందురు.]

జగ—(ఏడ్చుచుండును.)

లక్ష్మ—అబ్బాయీ, నిద్రపో, జోలపాడతాను.

"జో కరధృతరథాంగ జో సన్నుతాంగా—
జో కరుణాపాంగ జో శుభాభంగ ॥ జోజో॥

౧. శ్రీవెలయు పాలవారిధి బవ్వళింప-దేవబృందములెల్ల దివినన్నుతింప-భావించిభక్తులను బరగబాలింప-దైవరాయుడ మాకు దరమొవర్ణింప ॥ జో॥

౨. గురుతరంబుగ ధర్మగుణముచేబట్టి-దురితదానవకోటి దురమునను గొట్టి- శరణాగతత్రాణబిరుదుచేబట్టి-కరుణతో కౌసల్య గర్భమునబుట్టి ॥ జో ॥

3. కమలసంభవవినుతఘనసుగుణసాంద్రా - యమితదుష్టభుజంగ యహితుండికేంద్రా-విమలవైభవములను వెలయుదేవేంద్రా-రమణతో వెలసితివి రఘురామచంద్రా ॥ జో జో"

లోడీ—(ఆనందముతో) బహుత్ అచ్ఛాగా గానాసేస్తాన్ సోదమ్మా!

గాన్— సోదమ్మాగానా దాహూలాగుంటాదిరా లోడీఖాన్.

లక్ష్మ—(పాడును.)

"పుట్టుభోగివై వరపుత్రుడవై । పూరిపాన్పుపై పవళింపగలేదా-
అయోధ్యారాజ్యంవిడనాడి । అడవులలో సంచరింపగలేదా-

అతిక్లేశమ్ములు పడగవలసెనా । కారణమీలాగుననుండగను-
అదితప్పించుట అజునకుశక్యమా।స్వామి మీరుచింతింపగ నేలా?"
(పిసపిస బయటకు పోబోవును.)

లోడీ—కైరో కైరో! అస్తమానం యెక్కడిక్కి యెల్తాం టాన్ సోదమ్మా?

లక్ష్మి—సాయేబయ్యా, యెక్కడికెడతాను నానెత్తిమీదికి? ఈదిక్కుమాలినరోగము పట్టుకుచంపకపోతే యిన్నిమాట్లుబయటికి పోతానా?

గౌస్—మఱి, ఎల్లేదానవు కోటాదాటీయెల్తావెందుక్క? కోటాలో కూకోకూడ్దూ?

లక్ష్మి—దిక్కుమాలినపరీక్ష! కానీ, మీతో నిజంచెప్పకపోవడమేం! ఈకోటలోరాణీలు బలవంతంగాచావడంచేత కావినీదెయ్యాలయాయు. ఆడవాళ్ళు వంటరిగా యేమూలకేనావస్తే పీకపిసికి చంపుతారు. తెలిసిందా? ఇక్కడికెదయింది: యింకకోకకూడా—

లోడీ—జరుగురునై—జరుగురునై. సర్కార్ మీకీయింక కోకాపరీచ్చ జరుగురునై సెప్పేర్. సోదమ్మా, ఏక్ టుమీరి గానాసేసీ బయటికీయెల్లీరా సైతాన్పట్టుకూహెందుక్కు సచ్చిపోతావ్!

లక్ష్మి—(స్వగతము) ఒడిలోనున్న పిల్లవాడు 'కేరు' మని ఏడిచినను వినపడకుండనుండుటకు పాటయేపరమసాధనము! (పైకి) ఓ, దానికేం! (పాడును.)

"ఒడిలోనపుష్పములు కోయ్యడేరాజూ— నేధర్మనందనుని యెడబాయలేనే।మునివద్దమునిపళ్ళ కోఱుకడేరాజూ—ఆధర్మనందనుని యెడబాయలేనే। అలికివిడిచినగడప దాటిన్నవాడూ—ఆపాపకర్ము ణ్ణి నేబొందలేనే। దివ్వెలేనీగృహము చూసిన్నవాడు—ఆపాపకర్ముణ్ణి నేబొందలేనే!—(నిష్క్రమించును.)

లోడీ— సోదమ్మా గయ్యాళ్ మన్సీరా గాన్ !

గాన్—నై నై. బహుత్ మంచీమన్సీరా భాయీ!

లక్ష్మి—(ప్రవేశించి పాడును.)

"గోపాలకృష్ణుడూ గోవిందా రామ— గోవుల్ని కాయుచును గోవిందా! గోపికలనందర్ని గోవిందా రామ—గోతులో పడద్రోసె గోవిందా! గోపికలంతటను గోవిందా రామ—"

లోడీ—అరే, అరే, సోదమ్మా, గోపాల్ కుట్టుడూ గోవుల్ని కాశాడు పసంద్‌గావుంది—గోపికాబీబీల్ని గోతులో హెంష్ట్రాతో శాడ్ సోదమ్మా, అచ్చెరంసెప్తావ్ ?

లక్ష్మి—ఓరి నీకడుపుడక ! మాపురాణాలుకూడా నీకు తెలుసునటోయి ? గోపాలకిష్టమ్మ గోపికాకన్యల్ని మామూలుగోతులోకి పడద్రొయ్యలేదు. మోహమనే గోతులోకి తోశాడని వేదాంతశాస్త్రం వెయ్యివిధాల చెబుతోంది.

లోడీ } గాన్ }—(విరగబడి పకపకనవ్వుచు) బహుత్ అచ్ఛాహై; బహుత్ తమాష్‌హై ! ఆహోహో ! ఆహోహో ! ఆహోహో ! (నవ్వెదరు.)

[రభసముగ సుబ్రహ్మణ్యసోమయాజి నూరుద్దీనులు
ప్రవేశించి ఆకస్మికముగ లోడీఖానుగానులమీ
దబడి కత్తులలాగికొని వారల నాసికా
రంధ్రములచెంత మత్తుపదార్థ
ములనుంచి వారువివశులై
నేలపైవ్రాలు]

సుబ్రి—(గదిలోనున్న లక్ష్మమ్మవంకకుజూచి) ఔనే ! వచ్చుచున్నావా లేదా ?

లక్ష్మి—(సమీపించి) ఆ- ఆ-జగపతిని చేబ్రోలుపంపించి నారా ?

సుబ్రి—ఆహా! ఎప్పుడు వానినొడిలోకట్టుకొనివచ్చి నాకిచ్చితివో అప్పుడే యాతనిని చేబ్రోలుపంపినాను. ముందు నీవీనూరుద్దీనుతో చేబ్రోలుపొమ్ము. నేనుప్రొద్దుటనేవచ్చి మిమ్ముకలసికొందును. ఈరక్షకభటులకింతలో తెలివిరాదు. రమ్ము మనమిప్పుడు రహస్యమార్గమున బోవలెను.

లక్ష్మి—వచ్చుచున్నానుండుడు. పిల్లవానిని తప్పించినపని తీరినవెనుక మోయలేని యీకోక నాకెందుకు? (నగముచీరను చించి లోనికివిసరివేసి) ఇంక తేలికగా నడచివచ్చెదను.

(సోమయాజి, లక్ష్మమ్మ, నూరుద్దీనులు నిష్క్రమింతురు.)

(తెరలో నౌబత్ ఖానాధ్వని.)

[రాత్రివేషముతో రుస్తుమఖాను ప్రవేశించును.]

రుస్తు—అరేగాస్, అరేలోడీ, బుద్ధిలేదురా యేమిటీనిద్ర? (గదివంకజూచి) సోమిదమ్మగారూ, సోమిదమ్మగారూ, (గదిలోనికేగి వెదకి నగముచీరను చేతబట్టుకొని ప్రవేశించి)వీరిని మోసపుచ్చి సోమిదమ్మ జగపతినిదీసికొని పలాయనమైనట్లీ చీరయేచెప్పుచున్నది! ఔరా యెట్టియుత్పాతము! ఎంత మోసము! (ఇరువురభటులదన్నుచు) అరే గాస్! లోడీ!

లోడీ, గాస్—(లేచి కలవిలపడుచు) సర్—కార్,—సర్-కార్!
(అని వణకుదురు.)

రుస్తు—ధూర్తాధములారా, ద్రోహులారా, సోమిదమ్మ జగపతులేరిరా?

లోడీ—సర్కార్, హెంకపాట్న హెవోసచ్చీ యేమో ముక్కల్లో పెట్టీతోసచ్చిపోయామ్ సర్కార్! దాన్మిదాహంతా సీకటీ హాయిపోవింది సర్కార్!

గౌస్—రచ్చించవాలా సర్కార్! గానాసేసీ సోదమ్మ మమ్ముల్ని మోసంసేసిందీ సర్కార్! మగ్గయాంహాయినామ్ సర్కార్!

రుస్తు—ఛీ దురాత్ములారా! నోరుమూయుడు. (తెరవంక జూచి) అరే కరీం!—ఇబ్రహీం! తక్షణమిటురండు-

[కరీం ఇబ్రహీంఖానులు ఖడ్గపాణులై ప్రవేశింతురు.]

రుస్తు—వీరి నురిదీయింపుడు. జగపతితో సోమిదమ్మ పలాయనమైనది. వారినిపట్టి తీసికొనివచ్చినవారికి పదివేలవరహాల నిచ్చెదమని చెప్పి చారుల నలువంకలకు బంపుడు. (శ్లోకనిచ్చుచు) ఆమె శ్లోకలోని భాగమిది: దీనిసహాయమున నామెనానవాలుపట్టుడు. పొండు.

కరీం—(తీసికొని) అచ్ఛా సర్కార్!

(కరీం ఇబ్రహీంఖానులు రక్షకభటులనిరువుర నిర్బంధించి తీసికొనిపోవుదురు.)

రుస్తు—(విచారముతో పరిక్రమించుచు) అక్కటా! ఎంత దారుణము! అహ్హా ఎంతప్రమాదము! నాకోటజొచ్చి నాసేవకులకు మత్తుమందుజూపి నారక్షణమందున్నవారినే గొనిపోసాహసించిరే బందెపోటుకాండ్రు! ఇందులకేమొనర్తు? (ఆలోచనాయత్తుడై యుండును.)

చారు—(ప్రవేశించి) సర్కార్!

రుస్తు—(పరాకుగానుండును.)

చారు—సర్కార్!

రుస్తు—(ఉలికిపడి) ఎవరది?—ఏమి?— ఇట్లులవచ్చితివి? జగపతిపట్టుబడినాడా? చెప్పవేమి?

చారు—ఇజయనగ్రిం యెల్లి వచ్చినచారుణ్ణిసర్కార్!

రుస్తు—ఆఁ జౌనౌను జౌనౌను—చెప్పు చెప్పు: ఏమివార్తలు?

చారు—విజయరామరాజూ రాఘవరాజూ దండూరస్తాతో యిజయ్‌నగ్రింనుంచి చేబోలుకాడకీ వస్తూన్నార్. కుషన్‌రాయు రెండువేల్ అనకాపల్లిబోయపౌజ్తో చేబోల్‌కాడకీ వచ్చినాడ్. కళింగసర్కార్ షర్‌లష్కర్ అన్వర్దీన్ యిజయనగ్రింమహారాజ్తో కల్సి పాలుజూర్తో లడాయికీ వస్తున్నాడ్ సర్కార్!

రుస్తు—పొమ్ము; పోయి సేనల యుద్ధప్రయాణమున కాయత్తము సేయింపుమని రసూల్‌ఖానుతో చెప్పుము.

చారు—అచ్ఛా సర్కార్! (నిష్క్రమించును.)

రుస్తు—సర్వవినాశనము! భూకంపము! అల్లా అల్లా! ఇప్పుడు తెలిసినది. ఈతంత్రమిప్పుడర్థమైనది! అబ్బా! అబ్బా! ఎంతమోసము! కృష్ణారాయడు బోయసేనతో చెబ్రోలులోనుండునా? విజయరామరాజచ్చట వారినిగలసికొనునా? ఇంతలో సోమిదమ్మ జగపతినిదీసికొని యచ్చటకుచేరుకొనునా? ఎట్టిగభీరతంత్రము! ఎట్టిప్రళయవిజృంభణము! ఆ దురాత్ముడు—ఆ బ్రాహ్మణాధముడు—మాయావి సోమయాజియే యీవ్యూహమునిట్లు పన్నెననుట తథ్యము! వీనియౌద్ధత్యమునెట్లడంతు? వీరిబలమునెట్లు రూపుమాపుదు?.........జౌరా! అల్పుడనినిరసించిన కృష్ణారాయడు నన్నెదుర్కొన వచ్చునంతటివాడైనాడే! అన్వర్దీనుకూడ సాటికులమువానినిజంప నాద్రోహులు—హిందువులలో గలసినాడే! శత్రుబాహుళ్యమునకై జంకను—చింతింపను-కాని జగపతి చేయిదాటిపోయినాడే! ఇందులకే మొనర్తును? కానీ అన్నిటికి నల్లాయే యున్నాడు! (నిష్క్రమించును.)

౩. రంగము—చేబ్రోలులో శిబిరములు.

[విజయరామరాజు, రాఘవరాజు, నూరుద్దీన్, రాజన్న జగపతినెత్తుకొని లక్ష్మీనరసమ్మ (మాఱుచీరతో) కృష్ణారాయఁడు, అన్వరుద్దీన్ ఖానులు ప్రవేశింతురు.]

విజ—అమ్మా, లక్ష్మమ్మా, నీస్వార్థపరిత్యాగవిశ్వాసములు చిరస్మరణీయములు. మా కుమారుఁ జగపతి ప్రాణరక్షణమునకై క్షత్రియోచ్ఛిష్టమునుగూడ నిశ్శంకముగా భక్షించిన నీవెంత యుదారహృదయవో యూహింపఁజాలను. మీ కొంపెల్ల కుటుంబము మా ఆప్తబంధువులగు వత్సవాయవారికొనర్చిన యనంతమహోపకారమును జన్మజన్మములను మఱువకుండ నిలువేల్పువోలె నిల్లునీకు మ్రొక్కుటకంటె మేమేమిచేయఁగలము ? (సంతోషబాష్పములతో లక్ష్మమ్మ పాదములకు నమస్కరించును.)

లక్ష్మ—శీఘ్రమేవ విజయసిద్ధిరస్తు ! మహారాజా, యీనాటికి నేను ధన్యురాల నైతిని. మీవంటిమూర్ధాభిషిక్తుల సంతోషపెట్టుటకంటె నాపరిశ్రమకు సార్థక మేమి కావలయును ? ఇంతకును, రాఘవమ్మాదేవి నాయందుంచినవిశ్వాసమునకు మాటదక్కినదంతియే చాలును.

విజ—(విచారముతో) హా రాఘవమ్మతల్లీ ! ఆత్మబంధుఁడనయ్యు సాటిక్షత్రియుఁడనయ్యు నీకిట్టియాపత్సమయములో తోడ్పడని మందభాగ్యుఁడ నైతినే ! అంతయుపరిసమాప్తియైనపిదప నీవిషాదచరిత్రము వినఁబడెఁగాని నేనంతలో పెద్దాపురమున వ్రాలి పరిపంధిజనుల హతమొనర్చి మీదుర్గమును రక్షించియుండనా ? మా రాఘవమ్మతల్లి కుమారులతో—కోడలితో—బంధుమిత్రపరివారముతో

దివికేగు సంధ్యాసమయమింతలో దాపురించునని యెవ్వరూహించిరి? కట్టా! ఎట్టిసామ్రాజ్యమున కెట్టిపాటు కలిగినది!—

సీ. దైవంబునైన ప్రత్యక్షంబుగావించు
మహిమాఢ్యులైన బ్రాహ్మణులతోడ
విజ్ఞానప్రతిభచే విశ్వంబునెల్ల గె
ల్వగజాలునట్టి కవివరులతోడ
పరమేశ్వరుండెత్తి వచ్చిన నెదురింప
గల్గు ప్రతాపభాస్కరులతోడ
భానునిగమనంబునైననడ్డగ ప్రభా
న్వితులైన వరపతివ్రతలతోడ
గీ. వత్సరాయప్రభుత్వప్రభాప్రకాశ
రాజితంబైన పెద్దాపురంబు నేను
పతినిగోల్పోయి, పగతురవాతఁజిక్కి,
శ్రీలనెడబాసి, శిథిలమై చేటువడెనె!

రాజన్నా, మీరు మాకేల వార్తనంపలేదు?

రాజ—మహారాజా, మాసర్దారులకు మేమువ్రాసిన లేఖల నన్నిటిని రుస్తుముహరించెగాని యొక లక్షసైన్యము మాదుర్గరక్షణార్థమప్పటిక వచ్చియుండెడిది. సర్దారులనమ్మికొనుటచే మీకు శ్రమనీయమైతిమి.

సూరు—మహారాజా, రాణీమరులచెంత నేనుండిన నింతపని జరుగనిత్తునా? కోటలోనాతండ్రి కాపుపెట్టియుండునా? ఇంతకు, అల్లాకుమనపై కృపలేదు.

కృష్ణా—కోటలోనుండియే శాత్రవుల నెదుర్కొందమన్న నావాక్యముల నొక్కరును వినరైరి. లేకున్న, రామరాజ సుబ్బరాజాదులు, నేనును కోటలోనుండ రుస్తుము చేయగలుగున దేముండును?

విజ—గతమునకింక విచారించినఫలమేమి ? ముందుగతి చూచుకొందము. అన్వరుద్దీన్‌ఖాన్‌సాహెబ్, అయాచితముగ నీవు మాకు తోడ్పడవచ్చినందులకెంతయు సంతసించుచున్నాము.

అన్వ—(ఉగ్రుడై) ఆదగల్బాజీరుస్తుం ఘోరంమీదా ఘోరం సేస్తూవుంటే హమారా పాణం ఘుశ్మేసోనా హెట్లా సేస్తుంది జనాబ్ ? రుస్తుంగిస్తుమిన్నా పచ్చడీసేసీ సిపాయిల్కో సఫాసేసీ ఛోటా జగపత్‌మహారాజ్కో తక్తుమీదా కూకోపెట్టి సలాంసేయ్‌వాలాని హుద్దేషంతో గాభరా హైపోతున్నామ్.

విజ—సెబాస్ ! కాని–ఖాన్‌సాహెబ్, యిట్లు నీవు నీయంత మాకు సహాయముచేయవచ్చుటలో నీయభిప్రాయమేమి ?

అన్వ—(స్వగతము.) అసాద్దెంమనిసీ యిజంగ్‌రామ్‌రాజ్ ! (పైకి) ఏక్—పరోపకారంజనాబ్ ; దో–మిత్రోసేస్తం ; తీన్–మున్పటీ లాగ రాజమహేంద్రికోటామే కుషీహుండాలని, బస్ !

విజ—(నవ్వుచు) అసాధ్యుడవు ! సరి–అట్లేకానిమ్ము. రాఘవరాజా, వత్సవాయవంశపీఠుడవు రాఘవమ్మాదేవి సన్నిహితజ్ఞాతి వియునగునీవు నేటియుద్ధమునందు సర్వసేనానాయకత్వమువహించి విజయమునుగూర్పగోరుచున్నాను. (అందఱివంక దిరిగి) ఇది మీకెల్లరకు సమ్మతమేగదా !

అందఱు—రాఘవరాజునకు జయ్ !

సేవ—(ప్రవేశించి) జయము! జయము ! మహారాజా, ఆర్య గురుదేవులశ్వముమీద శరవేగమునవచ్చుచున్నారు.

విజ—తత్క్షణమేపోయి హాయమునందుకొని వారినిట ప్రవేశ పెట్టుము. సభ్యులారా, రండు, వారికెదురేగుదము.

సేవ—(నిష్క్రమించును.)

(తెరలో గుఱ్ఱపుగిట్టల సవ్వడి.)

[సుబ్రహ్మణ్యసోమయాజి వీరోచితవేషమున రథసముగ
ప్రవేశించును.]

అందఱు—(ఎదురేగి నమస్కరింతురు.)

విజ—(పీఠమును జూపుచు) దయచేయుడు.

సుబ్ర—(ఆయాసమునటించుచు కూర్చుండకయే దక్షిణహస్తమునెత్తి యాత్రముతో)

గీ. భానువంశాబ్ధిసోముని వత్సవాయ
జగపతిక్ష్మాతలేంద్రుని సర్వభద్ర
లక్షణాకారు మాప్రభురమణు క్షేమ
వార్త వినిపింపరే మహీపాలులార!

అందఱు—రాయ జగపతిమహారాజునకు జయ్!

లక్ష్మ—(బాలుని భర్తకందించి) ఇదుగో బాబు!

సుబ్ర—(అందుకొని) నాయనా, యింకనీకు భయములేదు. నాకన్నులబడకపూర్వమే రుస్తుము నిన్నపహరింపజాలెనుగాని యింకని న్నాఖండలుడైన తేరిపారిచూడగలడా? (బయలువంకజూచుచు రోషముతో) ఓరీరుస్తుం! మాయావీ, ద్రోహీ!

మ. ధరణీనాథుల నాజిగెల్చుటయసాధ్యంబౌట వంచించి ము
చ్చరవృత్తిన్ దెగటార్చి నాయకులు లేకన్ గుందు మాదుర్గమున్
నిరపాయంబుగజొచ్చియేలెదు ఖలా, నిశ్చింతతో నింక నీ
ధరణీదేవుకు నీదురంతములకింతన్ స్వస్తి జెప్పండొకో!

విజ—అందుకుసందేహమేమి? కాని-ఆర్యా, ప్రస్తుతము వార్తలేమి?

సుబ్ర—(బాలుని లక్ష్మమ్మచేతికిచ్చి) మన సేనలన్నియు సర్వసిద్ధముగా నున్నవా?

విజ—ఆ-హా!

సుబ్రి—అయిన వినుడు:-

చ. జగపతిచేయిదాటిన విషాదభరంబున కుంగి క్రుద్ధుడై
నగరవనీధునీగిరుల నవ్యచిరంతనభూతలంబులం
దగపడినట్టివారిని ప్రయాసముతోడ పరీక్ష చేసి యా
నగదురవచ్చునిట్టులదె సత్వరమాతని దాకవేగుడీ!

విజ—సరే రానిండు. అంతలోనేమయ్యె! క్షణములో మన వారిప్రతాపమాతడు రుచిచూడగలడు. రాజన్నా, లక్ష్మమ్మ గారిని రాణివాసపుగుడారములందు దిగవిడచి మనసైనికులనందఱి నా చేరువకు బిలువుము.

రాజ—చిత్తము. (లక్ష్మమ్మగారిని వెంటబెట్టుకొని నిష్క్రమించును.

సుబ్రి—మహారాజా, రాణివాసపుశిబిరములకు తగినకావలి యున్నదికదా?

విజ—ఉన్నది. త్రినేత్రుడైన యావంకకు రాజాలకుండునట్టి యేర్పాటుల జేసినాను.

రాజ—(ప్రవేశించి) మహారాజా, మనసైనికులందఱదిగో! ఆవంక వారలుతీఱి తమహితోక్తులువిన నువ్విళులూరుచున్నారు.

విజ—మంచిది. ఓ ఆంధ్రవీరవరేణ్యులారా,-

ఉ. భండనభూమి స్వైరగతి బాహుబలోద్ధతిజూపి వైరివే
దండములన్ గలంచి మిముదాఁకనవచ్చువిరోధిసేన మీ
చండతరోరుఖడ్గముల జయ్యనజెండుచు విక్రమించి యు
ద్దండపరాక్రమక్రమముతప్పక మీరనిసేయఁబోవరే!

చ. అదిగదిగో వినంబడెడునయ్యదె మ్లేచ్ఛులసింహనాద మ
ల్లదిగదిగో కనంబడెడునయ్యదె వారలపాదధూళి య
ల్లదిగదిగో యతండు కడుహాసుగనెక్కినదంతి, యాఖలున్
ముదమెదనన్ వధింపుడు చమూదళముల్ వెఱగందిపాఱఁగన్.

రాఘు—ఓ వాహినీ పతులారా,-

మ. ప్రకటంబై భుజవిక్రమక్రమరణప్రావీణ్యమున్నవ్యది
వ్యకళాలోకము లోకమంతటికిచూపన్‌జాలునీ యుద్ధమే
నికషంబై-ఎటులోర్చి యీయవనులన్ నిర్గర్వమున్‌జేసి మీ
రకలంకంబగుకీర్తిగాంచెదరొ వీరాగ్రేసరుల్ హైందవుల్ !

కృష్ణా—ఓ ఆపద్బాంధవులగు అనకాపల్లి బోయవీరులారా,

గీ. కన్నుదోయిని క్రోధాగ్నికణములురల
ఘోరదంభోళులట్టుల వైరిసైన్య
జీవనంబులహరియించి చేవజూపి
యనిమొనర్పరె లోకభయంకరముగ !

రాజ—ఓ వీరావతారులారా,-

శా. శత్రువ్యూహముఁజీల్చి వారల కవోష్ణక్షోణితంబందు మీ
గాత్రంబుల్ పరిపూతమై వెలయ ప్రక్షాళించి, యుగ్రాకృతిన్
ధాత్రీచక్రముకంపమొందగ జయధ్వానంబులన్ సల్పి, సు
క్షాత్రంబున్ రహియింపజేయరె యశఃకాయార్థులై ధీరులై.

సూరు—సాంగ్రామికకళావేత్తలగు నో శూరులారా,-

గీ. జాలమున రాకుమారులజంపి రాఘు
పమ్మదేవికిచితిగూర్చి బాలునిపుడు
హతమొనర్పగవెన్నంటు నఘచరిత్రు
దుంపకుండగ నేఁడు నిద్రింపవలదు.

అన్వ—హే ముసల్మాన్‌భాయీయో, లడాయిహంటే పం
డగ పులావ్‌లాగ తయార్‌కావాలా. హిప్డు జగపత్ మహారాజ్కా
రచ్చించనాన్కా పాణాల్‌దార్‌పోయ్‌వాలా. ఇజయ్‌రామ్‌రాజ్ మహారా
జ్కా మాటదక్కించవాలా.

అందఱు—జగపతిమహారాజునకు జయ్ !

(తెరలో)

అల్లాహో అక్బర్ ! దీన్ ! దీన్ !

[రుస్తుముఖాన్, రసూల్‌ఖాన్; ఇబ్రహీంఖాన్, కరీంఖానులు, ఖడ్గపాణులై సైన్యముతో నట్టహాసముగ ప్రవేశింతురు.]

రుస్తు—ఓరోరి దస్యాధములారా, ఎందుకీప్రగల్భములు !

గీ. కదన మొనరింపగాలేక కన్నగాని
పగిది జగపతిగానిపోయి పాఱజూతు
రిద్ది పాత్రించె ? నిలుము !—మీరెట్టి వీర
వరులొ రవ్వంత గాంతు భూపాలులార !

లుచ్ఛా నూరుద్దీన్, అప్పుడే నీవిచ్చటకువచ్చి నాతో బోర నుంబరపడుచున్నావా ? నిలు మొకక్షణములో నీయంతముఁగుజూతును. ఓరీ అన్వర్, నీచా, జాతిద్రోహీ, స్వార్థముకొఱకై మతాంతరులకు నీ యాత్మగౌరవము విక్రయించికొనుటకు నీకు సిగ్గెంతలేకపోయినదిరా ?

గీ. జాతిద్రోహమొనగూర్చుజనుని వంశ
మెల్ల నిర్వంశమైపోవు, నిట్టివారి
యునికి దేశంబునకు మతమునకుగూడ
ఘనతతగ్గింపదే ? కళంకంబుగాదె ?

అన్వ—అరే రుస్తుమ్, నీకీ దొంగయేసాల్ మాకీసాలా తెల్సున్, నోర్ మూస్కోని లడాయికీ తయారుహావ్!

రాజ / నూరు — (పండ్లు పటపటకొఱుకుచు కత్తుల నొఱలనుండి దూసి)
ఓరీ నీవటరా మాకు నీతులనుపదేశించుపాటివాడవు ? (రుస్తుముపై బడబోవుదురు.)

విజ—(ఇరువుర నిరువంకలకులాగిపట్టి) ఆగుడాగుడు. వీని కొక్కింతబుద్ధి నేనేగఱపెదను. రుస్తుంఖాన్ !

సీ. కనులకుగనిపించు తెనుగుపడంతుల
నవమానపఱచిన యట్టినాడు,
కన్నకుమారుని కరపాదములు కట్టి
పెట్టి యణంచినయట్టినాడు,
తంత్రింబుచే ఘరాఘవులనిర్వురబట్టి
పొట్టయందిడుకొన్న యట్టినాడు,
అబలగోంపోయెడు నర్భకు నిర్దయు
బట్టి బంధించిన యట్టినాడు,
గీ. జాతిమతధర్మమార్గమేజాడబోయె
ఆత్మగౌరవబాంధవ్యమెరిగనెటకు?
నీవు చెప్పిన శ్రీరంగనీతులెల్ల
నప్పుడేతోవబట్టెనో చెప్పగలవె?

సుబ్రి—(రోషముతో)

మ. అరరే! ఘాతుకవృత్తి నైచ్యమున ద్రోహప్రక్రియన్ కూరతన్
కరవాలంబులలాగి మాప్రభువులన్ ఖండించినట్లిప్పుడీ
పరసైన్యంబులజంపవచ్చితివె వహ్వా! సాగునే తంత్రముల్?
కరపద్మంబులఖడ్గముల్ మెఱుగ తాకన్ జాలుదే మమ్ములన్!

రుస్తు—పోరా బిచ్చగాడా, నీతోనేమి? ఓ ముసల్మానుదళ వాయులారా,-

ఉ. కాఫరులన్ వధించి మసిగాల్చుటశాస్త్రముఖక్కి, యిప్పుడీ
రూపముగాలభించిన తెలుంగువరాధినిజంపి వీరలన్
నూపము పెట్ట దైవము సతోషణుడై మనకిచ్చు కామ్యముల్
చాపములన్ శరంబులను శస్త్రములన్ గొని వారిదాకుడీ!

రాఘు—(చేయెత్తి) ఓ ఆంధ్రవీరపుంగవులారా, (గొంతెత్తి)

ఉ. చూచెద రేమిటిచ్చవడి చోద్యముగా నరిసేనమీద నా
రాచపరంపరల్ విడిచి రాలగఁ గొట్టుడు శత్రుశీర్షముల్ !
రాచబలంబు, వెల్మలపరాక్రమమున్, మనబోయసేన పై
శౌచికవిక్రమంబు నొకసారి విజృంభణమొందనీయరే !

(సంకులసమరము జరుగును. రసూల్, ఇబ్రహీంఖాను, రుస్తుమ్,
కరీంఖానులు పాఱిపోవుదురు. సుబ్రహ్మణ్యాసోమరాజు
విజయరామరాజులుతప్ప కడమవారందఱు వారిని
వెన్నంటితఱుముచు నిష్క్రమింతురు.)

(తెరలో పెద్దకలకలము.)

విజ — గురుదేవా, ఆవంకజూచితిరా మనవీరులెంత యుత్సాహముతో బోరుచున్నారో !

సీ. కంపింపగా భూమి ఘనశౌర్యనిష్ఠకలను
బొబ్బి యరాతుల జొబ్బువారు,
నేరమునకై దుమస్సైకముల బలిగొని
పగలను జీకాకుపఱచువారు,
వేగ్రంపు కప్పునది ప్రీలికలంజేసి
యవనులశరీరముల్ చెఱుచువారు,
పోటునకోరిపడి పోటునగలగుచ్చి
శత్రుప్రుష్ఠముల సలుపువారు,
గీ. యవనసైన్యమహార్ణవమందు గ్రుంకు
లిడుచు కోకనదచ్ఛాయ మెల్లరతను
వులను దోపగ వెలువడి పోవుదురట
అహాహా ! ఆంధ్రులశౌర్యమాహాత్మ్యమేమొ !

అదిగదిగో! ఆదెన సమరమంతకంతకు భయంకరమగుచున్నది. ఓహో! నూరుద్దీను ప్రభుభక్తి! అదనైనప్పుడెల్ల తనతండ్రిపై బడుచు రుస్తుమునుచంపుట కెంతప్రయత్నించుచున్నాడు! ఆహాహా! రాజన్న ఒక్క పెట్టున రసూల్ ఖాన్ ఇబ్రహింఖానుల నిట్టెపరిమార్చి నాడే! సెబాస్! రాఘవరాజా, సెబాస్! వెనుక పాటున రాజన్నను పొడువనుంకించిన మహమ్మదీయునకు వాయి నెంతనైపుణ్యముతో తెగ టార్చితివి! ఏమీ యీ అనకావల్లి బోయవీరులప్రతాపము! కృష్ణా రాయని యాజ్ఞానువర్తులై విరుగావించుచున్న వీరకర్మకంతముగలదా? ......అదేమి! అశ్వారుసైన్యములు వెనుకకుతగ్గుచు నంతయుత్సా హముతో బోరకున్నవేమి?......అరరే! ఏమది?—మనసైన్యము లు వెనుకకొదుగుచున్నవే! ఏమి మహమ్మదీయుల విజృంభణము! ఓ ఆంధ్రయోధపుంగవులారా, ఆగుడాగుడు—వెనుకకడుగిడెదరేని మీ మొగముచూడను.

గీ. విజయరామావనీపతి విజయలక్ష్మి
గొనుటయే కాని యపజయమను టెటులుంగ
డట్టివానికి నీనాటి కపజయంబె
గూర్తురో జయముగూర్తురో గూర్పుడింక.

సుబ్బి—అదిగో! మీవాక్యములనువిని కుపితులై కృష్ణారా యని బోయసేన మహారయమునబోయి రుస్తుముఖానుడెక్కియున్న గజమునుముట్టడించి యంబారితాళ్ళను తెగనఱికి తురుష్కప్రభు వును త్రుంచయత్నించుచున్నారు. ఓహో! ఈబోయలకుంతాఘాత ములకు విపక్షవ్యూహమెంతగ తల్లడిల్లి కలకవడుచున్నదో! ఆహా! నూరుద్దీనెంతవేగముగా అచ్చటికేగి పిత్రుని ర్వాపణమునకై యత్నిం చుచున్నాడు!

(తెరలో పెద్దకలకలము.)

" జగపతిరాజునకు జయ్ ! ఆంధ్రమాతకు జయ్ !

విజ—గురుదేవా, అదిగో! మనకు జయములభించినట్లున్నది.

సుబ్బ్రి—కాని—మహారాజా, తమకోడిపోఱుచున్న మహమ్మ దీయవీరుల నింకను మనవారు వెన్నంటితఱుముచున్నారు. మహారాజా, యిది అన్యాయము, మఱియు సంధ్యాకాలమాసన్నమైనది. ఈనాటికీయుద్ధమాపుట ధర్మము.

విజ—నిజము—ఓ ఆంధ్రవీరవరేణ్యులారా.

గీ. ఓడిపరతెంచువారి వెన్నాడిచంపు
టెంతయునధర్మ, మదిగాక, యిపుడు సంధ్య
దాపురించె సంగ్రామమునాపి నేటి
కింక విశ్రాంతిగైకొన నేగుడయ్య!

(తెరలో కలకలము. 'ఆంధ్రమాతకు జయ్ !' అని జయారావములతో తెరజిమ్ముకొని రాఘవరాజు, నూరుద్దీన్, రాజన్న, కృష్ణారాయుడు, అన్వర్దీనుఖానులు రక్తసిక్తదేహములతో బ్రవేశింతురు.)

నూరు—(విజయరామరాజువంకతిరిగి రోషముతో) ఇదేమి న్యాయము ?

గీ. ఎవనిజంపెడుతలపున నింతవరకు
గాచియుంటిమొ, వీరవిక్రమము నలిపి
యుంటిమో, వానిజంపకయుండ సమర
మెట్లుముగియింపనగును మహీంద్ర లేత ?

విజ—నాయనా, ఇదిరణధర్మము.

నూరు—శాత్రవులొనర్చిన అధర్మకార్యములకు మనముసంతసించి ధర్మబద్ధులమైయుండుటేమినీతి ?

సుబ్బ్రి—కుమారా, యింతలో యుద్ధముముగిసినగదా నీయాందోళనము? మరల తెల్లవారిన దేతడవుగ రణరంగమునందుఱుకుటకవ

కాలముండగ నీవింతలో సంగ్రామమేచాలించినట్లు చిన్నబుచ్చుకొనె దవేమి?

నూరు—చిత్తము.

అన్వ—జనాబ్, హమారారామన్వి ఏక్ వుంది. ఇక్డనాకీ సాల్నం త పనిసహి. హుకుమ్హి స్తే రాజామహేంద్రికోటాకీ ఎల్లిపోతాన్.

విజ—(చిఱునవ్వుతో) ఖాన్‌సాహేబ్, యీయుద్ధమునందు నీవుమాకు తోడ్పడినందులకెంతయు నిన్నభినందించుచున్నాను. మన సఖ్యతనిట్లే వర్ధిల్లనిమ్ము. పోయిరమ్ము. రాజమహేంద్రవరదుర్గమును మరల నీకొసగుటకు మాకెంతయు ముదావహముగనున్నది.

అన్వ—అస్సలామలేకుముజనాబ్! (సలాముచేసి నిష్క్రమిం చును.)

సుబ్రి—ఈతడీరణమున మనకుతోడ్పడుట రామహేంద్రవర దుర్గమునాక్రమించుకొనుటకేనా లేక మఱేమైన దురాలోచనముం డియా!

విజ—ఆఁ—ఏదురాలోచనమున్నను ఈ అల్పుడు మనకు చేయగల అపకారమేమి?

(తెరలో, "ఆంధ్రమాతకు జయ్! జగపతిమహారాజునకు జయ్!")

విజ—అదిగో! విజయానందముచే మన సైనికులు కోలాహల ముచేయుచున్నారు. దయచేయుడు. లోనికేగి నేటివిజయకారకులను సంభావింతము.

నూరు—(పరిక్రమించుచు—మధ్యనాగుచు—సాలోచనముగ తనలో) రణధర్మమట! రణధర్మము!! శాత్రవులకే లేనిధర్మము మన కేల? విజయరామరాజునాడు రణధర్మముపేర చీకటిపడకుండగనే యుద్ధమునిలిపెనుగాని నాపితనీపాటికి ప్రేతాలయమునకనిపియుండనా? కానీ, మించినదానికేమిచేయుదును? గురుదేవుడన్నట్లు మరల రేపటి

దినము రాదా ? అప్పుడాతని నేను పరిమార్పనా ? అయిన — నేడస్వర్ణ్ర్రి నుని పదునెనిమిది వేలబలమున్నప్పుడే రుస్తుమును హతమొనర్పలేని మేము రేపాతసిస్సైన్యముతొలగిపోవ నెట్లు కార్యనిర్వహణ మొనర్ప గలము ? తెల్లవారిన నీతడు మఱికొంతబలమును రప్పించుకొనకుండునా ? అట్టిఅవకాశము మాకులేదే ! కృత్రిమోపాయకుశలుడగు నీమాయావి — అసాధారణ మేధావి — రేపు తనకు విజయము దుర్లభమనితోచిన తెల్లవారునంతలో నెట్టియింద్రజాలముపన్ని యెట్టిమాగ గత మొనరించి మమ్ము నాశనముచేయనూహించునో యెవ్వడు చెప్పగలడు ? ఈదురాత్ముడు నేటిపరాజయమును సహించి యూరకుండువాడు కాడే ! అందుచే నీదుర్జాతిపశువు నీరాత్రియే — యీక్షణముననే తుదముట్టింపవలయును. లేకున్న మాకుక్షేమములేదు. ఔను, ఈ తల్ప గతదర్శకరము నిప్పుడేయంత మొందింపవలయు. ఈ కలుషాత్ముని కడతేర్చుటకు నేజేసినప్రతిజ్ఞ పాలింపదగునదనిది కాదా ? నాప్రతిజ్ఞ సాధారణమైనదా ? ఔ-నది భీషణప్రతిజ్ఞ ! భీషణప్రతిజ్ఞ ! — కఠోర కార్యము ! తండ్రిమా తనయునియెడ ?- మోసమా పోషకునాలిని ?.- ఘోర, నీచ, కుత్సితవధయా కుమారగతుల్యుల ? ప్రభుపరమేశ్వరుల ? ......వలదు — కారణములువలదు. ఏమి ? సామ్రాజ్యసింహాసనమా ? సర్వాధికారసంపదయా ? మహాభోగవిలాసమా ? — స్వేచ్ఛాప్రతిబంధకము లే ! అనర్థకములే ! అలూచితములే ! — ఇందుకొఱకు రాజ్యద్రోహమా ? ఇందునిమిత్తము మిత్రద్రోహమా ? స్వామిద్రోహమా ? ఇందులకై పుత్రనిర్బంధనమా ? వీనికై అసత్యప్రలాపములా ? ఈ కలుషకౌటిల్యతాంత్రికప్రభాకరీచికాస్తమయకాల మెప్పుడు ? ఈ పవిత్రమహమ్మదువంశక్షీరరత్నాకరబడబానల క్షీణసమయమేనాడు ? ....పితృహత్య ! పితృహత్య ! — ఆ భీషణప్రతిజ్ఞాపర్యవసానము పితృహత్యయే ! పితృహత్యయే ! (కరవాలము నుదూసి యున్మాదముతో రంగమున నిష్క్రమించును)

[తెరయెత్తబడగా రుస్తుముఖాను పటకుటీరమునందలి శయనాగారము గోచరించును. రుస్తుంఖాను దైన్యముతో పరిక్రమించుచుండును.]

రుస్తు — ఏబదివేలసైన్యముతో నెత్తివచ్చినను నాకు జయము లభించినదికాదే! అక్కటా! విధివిరోధమునకు నేనేమిచేయుదును? శత్రువులందఱొక్కమాఱేకమై యింతలో నాకెదురుబడెదరని నేనుకలనైనఁదలచితినా? విజయరామరాజు ముప్పదివేలు అన్వర్దీన్ పదునెనిమిదివేలు మొత్తమేబదిరెండువేలదళముతో నన్నుప్రతిఘటించిరని చింతిల్లుటకాని ఆదురాత్ముఁడు కృష్ణారాయని రెండువేలఅనకాపల్లి బోయవీరులను దలచినయంత నాయొడలు కంపమొందుచున్నది. అబ్బా! ఏమి వారిపరాక్రమము! ఈ బోయవీరుల యీటెలపోటులకువెఱచి సమరోత్సాహముదక్కి విగ్రహమొనర్పనిరాకరించునా సైనికులనిర్బంధించి రేపు జన్యమునకాయత్తముచేయుటెట్లు? నాదళమునందు ముప్పదివేలసైన్యముమరణించుటచే వీరికిప్రధనమన్నంతదిగులుపుట్టుచున్నదే! నాయాజ్ఞనుపాటించి నాసైనికులొకవేళ సంగ్రామమొనరించినను రేపునాకు జయములభించుననునమ్మకమేమి? విజయరామరాజుసైన్యము పదునారువేలును అన్వర్దీనువాహిని యెనిమిదివేలును నేటియాహవమునందుమడసినను మిగిలిన యిరువదివేలసైనికులను గెల్చుటెట్లు? అభూతగభీరమహాతంత్రమునగాని కార్యసాధనమగునట్లులేదు. అందులకేమొనర్తును? బాలజగపతిని మరలచెఱపట్టుదునా? అనకాపల్లిబోయవీరులు కుంతములుచేఁబూని రాణివాసగుడారములకుగాపుండుటచే నీప్రయత్నమువ్యర్థము! శిబిరములలోనికి భూసారంగములఁద్రవ్వించి ప్రధానవాహినీపతుల పరిమార్తునా?— లేదు — లాభములేదు. అట్టికార్యకౌశల్యముగల రసూల్ ఇబ్రహీంఖానులు హతులైరి? అన్వర్దీనునకర్థరాజ్యమొసఁజూపి యాతనిసహాయముతో రేపు విజయరాముని నోడించి కార్యానంతరమున నాతనిని

కడతేర్చుదునా? కాని యిదిసాధ్యముకాదే! తనపదవినాక్రమించిన నాతోనాతడు సఖ్యపడునా? అయిన—మఱికొంతసైన్యము నెక్కడి నుండినైన రప్పింతునా? ఇస్! వీరుగాక, క్రొత్త ముసల్మానుసైనికు లింకనెక్కడనున్నారు? సోమయాజిదుష్ప్రచారదుర్భాషణములవిని వినియున్న రాష్ట్రప్రజలొక్కరు యాంధ్రసైనికులైన నాసైన్యమున జేర నిత్తురనుమాట కల్ల. ఇంక నాకధికసేనలెట్లులభించును? ఇంక నీవిజ యరామునెదుర్కొనువెఱవేది? అయ్యో! తుదకీ గర్వాంతత్రప్రవీణు డరాతిహస్తములకుజిక్కు దుష్కాలమాసన్నమైనదా దైవమా! విజ యరామునిఖడ్గదేవతకు నేను బలియగుదునాయేమి?

(తెరలో ధ్వని.)

ఇప్పుడీ యమంగళధ్వనియేమి? ఆఁ—అమంగళమెంక మహమ్మదీ యునికేల? హైందవుల సహవాసబలిమిచే నాకుకూడయీశిచ్ఛయే పట్టినదే!......రసూల్! అయ్యో! యింకెక్కడి రసూల్! కరీం!—

కరీం—(ప్రవేశించి) సర్కార్

రుస్తు—ఆధ్వనియేమో కనుగొనిరమ్ము.

కరీం—(నిష్క్రమించును.)

రుస్తు—ఇంతరాత్రివేళ నీఘంటారవమేమి? ఇది గజఘంటా నినాదముగా దోచుచున్నది. శత్రుసైన్యములాదలుమఱచి నిద్రించు చున్న నాసైనికుల సంహరింపవచ్చుచుండుట లేదుగద! ఛీ! అట్లె న్నడుజరుగదు. ఈ పిచ్చిహిందువులు మరణమునకైన సమ్మతింతురు గాని రణధర్మమును పరిత్యజింపరు!—(ఎదుటకుజూచి) ఏమికరీంఖాన్!

కరీ—(ప్రవేశించి) అన్వర్దీన్ యిజయరామ్‌రాజ్తో మోసం సెప్పి పెద్దాపురంకోటాపట్కొని కుపీహుండాలని వుద్దేషంతో చెల్‌గయా సేస్తూన్నట్టు మనయేగుల్‌వాఖ్యాసెప్తార్ సర్కార్!

రుస్తు—(ఆగ్రహోన్మాదముతో) ఛీ! దురాత్మా, యెంత దుర్వార్తనాతో చెప్పసాహసించితివి! అందులకిదే శిక్షయనుభవింపుము. (ఖడ్గముదూసి కరీంఖానుని నఱుకును.)

కరీ—(చచ్చిపడిపోవును.)

రుస్తు—(విషాదాందోళనములతో) అయ్యో! ఇప్పుడెంత పాడుపనిచేసితిని! కట్టా! శేషించిన యీసేనానాయకునొక్కనిని చేజేతుల జంపుకొంటినే! ఛీ పరమవిశ్వాసియగు కరీంఖానుని ఖండించిన యీ కరవాలము నాకేల? (కత్తి విసరివేసి పర్యంకముపైగూలబడును.) నాకంత్యసమయము మేతెంచినదాయేమి? సన్నిభూమ్యాకాశములు మ్రింగునాయేమి? శత్రువిషాగ్నికలలు నన్ను నలువంకలను గ్రమ్మి భస్మీకృతముగావించునాయేమి? (నిట్టూర్పువిడచును.)

[నూరుద్దీను ప్రవేశించును.]

నూరు—(ప్రక్కనొదిగియుండి తనలో) ఇదినిశ్చయము! అదిగో రుస్తుంఖాన్! అదెయాతని నిశ్వాసధ్వని! ఇదదీర్ఘనిశ్వాసముగుగాక! రాజ్యకాంక్షచే గావించిన స్వామిద్రోహ-మిత్రద్రోహ పుత్రద్రోహ కిల్బిషమిప్పుడే యంతరించు!

రుస్తు—(లేచి) ఏమీచింత? రుస్తుమా విచారముచే వికలహృదయుడై క్రుంగిపోవువాడు?—ఇకచింతింపను. వేఱాలోచనము చేయుదు. ఈయుసర్ద్దీనేగి పెద్దాపురముకోటను స్వాధీనముచేసుకొనును గాక! నాకిదియునొకమేలే! అన్వర్దీనఱుగ పదివేలదళముతఱుగుటచే నిప్పుడు పదునెనిమిదివేలు బలముమాత్రమేగల విజయరామరాజుపై నాయిరువదివేలబలముతో నీక్షణమునబోయిపడిన నాకెందులకు విజయములభింపదో చూచెదను. శత్రువీరులజీల్చి చెండాడి చిత్రవధ గావించెదను. ఈహిందువులపురాణములలోని అశ్వద్ధామరూపము నీరాత్రిప్రత్యక్షముగా చూపెదను. ఈ చేబ్రోలులో నేటిరాత్రి రుస్తుంఖానుగావించిన దారుణచిత్రవధాచరిత్రమును కవీశ్వరులు గానము చేయుదురుగాక! ఈరుస్తుంఖానుచర్యలు ముసల్మానులోకమునకు

పెద్దాపురము ముట్టడి.

పుట 97.

ముదావహముగాక! సోమయాజితంత్రములు-రాజన్న పరాక్రమము-విజయరామరాజుశక్తియు నిప్పుడేమగునో చూచెదను. నూరుద్దీను మరాత్ముడీ రుస్తుంఖానుని సామర్థ్యమునకు విస్మయపడుగాక! శత్రునిర్మూలన మొనరించుదనుక పట్టినకత్తి విడువను! —విడువను!!— (క్రిందనున్న కత్తి నందుకొనబోవును.)

నూరు—(అకస్మాత్తుగ రుస్తుముఖానుపైబడి కుత్తుకపట్టుకొని వెనుకకునెట్టి పాన్పుపైకూలనేసి సాతిశయరోషముతో) చిత్రవధ! చిత్రవధగావింతువేమి? అంతవరకు—అంతవరకు—నీవీలోకమునం దుందువా? ముసల్మానులు నీచర్యలకు సంతసింతురనుకొంటివా కలుషాత్ముడవగు నీవలన మతమునకు—వంశమునకు కళంకమువచ్చిన దని విలపించునుగాని నీవంటి ఘోరకర్ముని మహమ్మదీయుడు సభినందింపడు. ఇటుచూడుము—నూరుద్దీనిప్పుడు నీదుస్థితిచూచి యానందించుచున్నాడుగాని నీప్రతాపసామర్థ్యములగాంచి నివ్వెఱపడుటలేదు. దురాత్మా, తలంచినంత ప్రత్యక్షమైన వీడెవడో తెలిసికొంటివా?—వీడు!—వీడు!—వైరినిర్యాతనఘోరప్రతిజ్ఞానిర్వహణదీక్షాపరాయణుడగు నూరుద్దీన్! ఇంకనీవు? నీవు?—అప్రతిమానరాజ్యాంగతంత్రకళావిశారదుడవే! అనిందితసాహసవిక్రమసంపన్నుడవే! పరిపంథిమస్తకవిచ్ఛేదనక్రియాచతురుడవే! కాని—కాని—అమృతమనురక్షీరముల హాలాహలము కలసినది! జ్యోత్స్నాయుతజ్యోతిర్మండలమును సాంద్రశ్యామలధారాధరములాచ్ఛాదించినవి! అంతయు విషాక్తము! అంతయునంధకారబంధురము!—రాజ్యవిజిగీషను ప్రభురక్తస్రోతస్వినుల ప్రవహింపజేయుదువా? దుర్మదాంధమున నమానుషమాయాకార్యకలాపమునకు దొరకొందువా? ఏ మహారాజ్యమునుపాలించు మహోత్కర్షమున నిన్న—మొన్న—మర్త్యరదురంతదారుణహింసాకార్యముల నాచరించితివో ఆరాజ్యపు పొలిమేరలో

నైన నీకు చావుమూడు యోగ్యత లేదు ! ఎవ్వరు నిన్ను చేరదీసి కూడు గుడ్డనిచ్చి—మహాధికారపదవులిచ్చి—ద్వాదశవర్షములు పారములేని ప్రేముడిని రక్షించి పోషించిరో అట్టి రాజచూడామణుల భక్షించిన దుర్నయమునకు నూరుద్దీనిప్పుడీ ప్రళయఖడ్గ నిర్ఘాతమున నీశీర్షము సహస్రశకలములుగ వ్రక్కలుగావింపనున్నాఁడు ! ద్రోహీ ! ఈపాటికి నీ పాపకృత్యములకు పశ్చాత్తాపపడుము. అల్లాను స్మరించుకొనుము. నిరుపమాన రాజ్యతంత్రవిశారదా! నీకిక విమోచనమసాధ్యము! ఆత్మ విమోచనము తథ్యము ! అల్లా ! హుం !! (రుస్తుంఖానుని చంపి పాఱి పోవును.)

4. రంగము—పెద్దాపురముకోటసమీపమున.

[విజయరామరాజు, రాఘవరాజు, కృష్ణారాయఁడు, సుబ్రహ్మణ్యసోమయాజి, రాజన్న, నూరుద్దీనులు, యోధవేషములతో ఖడ్గహస్తులై ప్రవేశింతురు.]

విజ—రుస్తుంఖానువధకును నూరుద్దీను రాజభక్తికినిసంతసించిన మనకింతలో నిట్టిదుర్వార్తయా? ఈయన్వర్దీసంత నురాగితము—నిట్లు మిత్రద్రోహము చేయునా?

సుబ్ర—మహారాజా, యీయన్వర్దీనుకుక్షిలో నేదియో కుట్రున్నదని నేను నిన్ననే యనుమానించితిని. కాని, యీవిధముగా నీతఁడు మనల మోసముచేసి రాజమహేంద్రవరదుర్గమున కేగక పెద్దాపురమేవచ్చి మనకోటనే స్వాధీనముచేసికొనునని గ్రహింపనైతిని.

విజ—గురుదేవా, పోనిండు. మఱియొకసారి మనచేతులకు పనికలిగినదే కాని యింతకంటెవిశేషము లేదు. ఈయన్వరు బలమిప్పుడు

పదివేలకు మించి లేనప్పుడును మనకు పదునెనిమిది వేలవరకున్నప్పుడును వీనిని మనము లక్ష్యపెట్టవలసినపని యేమున్నది?

సుబ్రి—మహారాజా, యీకోట అభేద్యమను మాటను మీరు మఱచితిరి. మనమిప్పుడు కోటను ముట్టడించిన అందున్న పదివేలును మనపదునైదు వేలనే గాక మఱియొక పదివేలసైనికులగూడ అవలీలనోర్వఁగలరు.

కృష్ణా—ఇందరిశ యోక్తి లేశమును లేదు: ఈదుర్గము ట్టిదే! ఇదిగాక వీరిప్పుడు మనరాకనుగాని రుస్తుము రాకనుగాని యెదురుచూచుచు సర్వవస్తుసంచయములతో యుద్ధమునకు సంసిద్ధులైయుండుటయే గాక మఱికొంత సైన్యమునుగూడ యీపాటికి రావించుకొనియుందురనుటకు సందేహము లేదు.

రాఘు—అట్లయిన పదిపదునైదువేల సైన్యమును విజయనగరమునుండి రావించుకొనువరకు రణమును మానిన?

నూరు—సర్వసేనాధ్యక్షా, అంతవరకు మన సైనికుల నిందఱనెందు దాచెదరు? కోటకంత చేరువగా గట్లుల ప్రక్కలను చెట్లుల ప్రక్కలను నక్కియున్న మనవీరులు భళ్లున తెల్లవారుటతోడనే శత్రువులు కంటబడరా?

రాజ—అయిన నిప్పుడే ముట్టడి నిప్రారంభించి యింతలో విజయనగరసైనికులకొఱకువార్తనంపి వారువచ్చునంతలో శత్రుమారణ మొనరించుచు కోటలోని కాహారపదార్థముల పోనీయకుండ జేసిన కోటమనకు లోబడదా?

సుబ్రి—అట్టిప్రయత్నములన్నియు ననవసరము. దైవమనుకూలించిన దుర్గ మొకక్షణములో మనకు స్వాధీనమగునుపాయ మొందు కలదు. రుస్తుముఖానువలన నిర్బంధితులైన మన పదివేలసైనికులింక నీ దుర్గమునందున్నారు, వారిని విడిపించి వారిచేతులకు ఖడ్గములొసగి

మనకు సహాయపడగలరు. శత్రువులెఱుగని రహస్యమార్గమొకటి యీకోటలోనికికలదు. ఇది మాఘవర్షూము రాత్రి. అరాతివీరుల నిద్రాదేవియావేశించియుండును. పదివేలఖడ్గములతో నల్గురయోధుల దోడ్కొని మేములోనికి ప్రవేశించి సైనికులవిడిపించి దుర్గద్వారములదెఱచియుంతుము. మీరంతలోనికిదుముకుడు. అప్పుడు మనకప జయశంకయుండదు.

విజ—సెబాస్! గురుదేవా, మీయుపాయము సర్వోత్తమముగానున్నది. అట్లేయొనర్తుమురండు.

సుబ్రి—వీరవరేణ్యులారా, రండు. తెల్లవారునప్పటికి పెద్దాపురదుర్గముపై వత్సవాయసూర్యపతాకము మరల ప్రతిష్ఠింపబడవలెను.

అందఱు—(నిష్క్రమింతురు.)

[అంతట తెరయెత్తబడగా దుర్గాంతర్భాగము గోచరించును. సోమసూరి, రాజన్న, సూరుద్దీను, కృష్ణారాయుడు ఖడ్గపాణులై కొందఱు సైనికులతో బ్రవేశింతురు.]

సుబ్రి—సద్దుచేయవలదు. సైనికులారా, మీప్రభుభక్తిని చూపు తరుణమిప్పుడు వచ్చినది. మీరేగి ముందుగ దుర్గద్వారములను దెఱచి మన సైన్యమును లోనికిప్రవేశపెట్టుడు. పొండు.

సైనికులు—(నిష్క్రమింతురు).

సుబ్రి—వీరులారా, రండు, అందఱమన్నిదిక్కులకేగి యీ యన్వర్దీనుని పట్టుదము.

అందఱు—(నలుత్రోవల నిష్క్రమింతురు.)

[అన్వర్ద్దీను ఖడ్గధారియై ప్రవేశించును.]

అన్వ—(నలువంకల బరిశీలించుచు ఆందోళనముతో) ఇంత రాత్రియేళా గడ్‌బిడాహాయితుంది సిత్రం! కత్తుల్ సప్పుడూలాగ దర్వాజా సప్పుడూలాగా యున్నడుతుంది! (ఎదుట చూచి) ఆద్మీ మనిస్సీ నీడాకదుల్తూవుంది! (సమీపించి) అల్లా! అల్లా! కొత్తామనిస్సీ— మునల్మాన్‌లాగావుంది! (పరికించిచూచి) అరే! అరే! యీడూ నూరుద్దీన్! మాకీహింత్తానక్కీ సూస్తాం. (ప్రక్కనుదాగియుండును.)

[నూరుద్దీను ఖడ్గహస్తుడై ప్రవేశించును.]

నూరు—ఈయన్వరు దురాత్ముడెందును గోచరింపడు. వీనిని పట్టి బంధించుదనుక నాహృదయాగ్ని చల్లారదు!

అన్వ—(వెనుకభాగమున వచ్చి నూరుద్దీనుని పొడిచి) బద్మాష్! దీన్తో నీఅగ్గి సల్లారిందీతో సచ్చిపోతావ్ షైతాన్!

నూరు—(క్రిందవ్రాలి) హా! హా!— రాజన్నా! కృష్ణారాయా! గురుదేవా! రండు రండు—అన్వర్దీనిక్కడ—అన్వర్దీనిక్కడ!

అన్వ—(కత్తి నెత్తి రోషముతో) అల్లా! అల్లా! నీకీకాక హింకా ఆళ్ళని హాండర్నీ తెచ్చితో సువర్! ఈదెబ్బతో హిందూసుర్గ యాంహాయిపోతావ్ సూసో! (నూరుద్దీనుని చంపబోవును.)

[రాజన్న రభసముగ ఖడ్గపాణియై ప్రవేశించును.]

రాజ—(అన్వరుద్దీను నీవలకులాగి) అరే దురాత్మా!

గీ. అర్భకునినూరుదీనుని హతమొనర్చి
　　సంతసించుటగాదు నీశక్తి నెల్ల
దండితారాతి రాజన్న దండజూపి
　　ఖ్యాతివడయుము నినుమెచ్చునపుడె జగము!

అన్వ—కోటాలోకీ కుక్కాఁలాగా ఘుస్ఆవచ్చార్ ఠహ్రో మీపౌరుసం—బలా హాంతు తెల్సింది. కాయూంకూతల్ సదవాళ కత్తీపట్టూ! తురక్కాబిడ్డాతాహాత్ సూంపిస్తాఁ!

(ఇరువురును పోరాడుదురు. అన్వరుకత్తినుపాఱిపోవ రాజన్న వానిని తఱుముచు నిష్క్రమించును.)

నూరు—అక్కటా! ఈయన్వరునకు ప్రతీకారమొనరింపకుండగనే నేను పరలోకమున కేగుదును కాబోలును! కానిమ్ము! రాజన్న చేతులతోనైన వీనికి నేడు మరణముతప్పదు! (ఎదుటచూచి) ఓరీ పిఱికివందా! ఆడుదానివలె వెనుకపాటునవచ్చి పొడిచితివేమిరా? దురాత్మా! మాతో నెయ్యమొనరింపవచ్చినట్లు వచ్చి, మమ్మ్మోసగించి—యిట్లు మాకోటజొచ్చి, నీదొంగపోటునకు సగముచచ్చిపడిన నన్ను చంప కత్తినెత్తుటకు నీకు సిగ్గేలలేకపోయినదిరా! (నిట్టూర్పు విడిచి) రాజన్న వీనిని చంపగలడో లేడో! నేను సహాయపడబోవుదునా? (లేచి తూలుచు) పోగలనా?—పోగలనా?—అన్వరెక్కడ?—ఏమి? ఏమిది?—అబ్బా! ఏమి దురదృష్టమిది? కన్నులుపచ్చనై కానరాకున్నవేమి? కాలుసాగకున్నదే! శరీరమునిలువబడదే!—నా ప్రాణములు—నా ప్రాణములు నాయొడలియందున్నవా? ఓహో! నిక్కముగనుండిన అన్వరునుచంపవలదని రాజన్నను బ్రతిమాలి నేనే యీ భారమునువహించి అమ్మగారిఋణముతీర్చుకొందునుగదా! అమ్మా రాఘవమ్మాదేవీ, కుమారుడు కుమారుడని నీవెల్లప్పుడు సంబోధించి కన్నసంతానమువలె కన్నులలోబెట్టుకొని కడవరకు పోషింపబడిన నేను నీ కుమారుల కాపాడలేక కాలునిబారికొప్పగించి యిప్పుడుమీా సన్నిధికేమొగముతోవత్తునమ్మా? అమ్మా, నన్నుక్షమింపుము, నీ చెంతకువచ్చెదను. (కిందపడి) నాఆత్మబంధులగు మీారందఱే లోకమునందుంటిరో యచ్చటనేగాని నేనుండజాలను. అమ్మా, యిదెవచ్చెద. కాని—కాని విజయముమాట!—విజయముమాట యింకను వినబడలేదే! ఎట్లువత్తునమ్మా?—

(తెరలో)

"జగపతిమహారాజునకుజయ్! ఆంధ్రమాతకుజయ్!"

నూరు—(ఆనందముతో లేచి తూలుచు ముందునకుసాగి) సంతోషము! సంతోషము! విజయకోలాహలమువినబడినదిక నా—కిచ్చట—నేమిపని—యున్నది? నిశ్చింతతో ప్రాణములవిడిచెదను. (క్రిందపడి) రాజన్నా,—రాజాలను!—నేను—నీకు—సహాయము చేయుటకు—రాజాలను! (ఉలికిపడి లేచి కళవళపాటుతో) అన్నట్లు జగపతికుమారుని—క్షేమము!— ఓ ఆంధ్రయోధులారా! ప్రభుభక్తిపరాయణులారా! రాయజగపతిమహారాజును మరల శత్రుహస్తములబడకుండ రక్షించుకొనుడు! జాగ్రత్త!— జాగ్రత్త!— గురుదేవా!— కృష్ణారాయా!— రాజన్నా!— సలామ్ సలామ్!— అల్లా! అల్లా!—(క్రిందబడి మరణించును.)

[కృష్ణారాయడు రభసముగ ప్రవేశించును]

కృష్ణా—(నూరుద్దీను మృతదేహమునజూచి విచారాశ్చర్యములతో) నూరుద్దీన్! నూరుద్దీన్! ఏమిది! అన్నా! పడియుంటివేమి? హా రక్తము! హా రక్తము! (కదపిచూచి) కట్టా! నీకింతలో నెట్టిదారుణ మరణము సంభవించినది! గురుదేవా, రాజన్నా, రండు, రండు.

[సుబ్రహ్మణ్య సోమయాజి వేగముగ ప్రవేశించును.]

సుబ్ర—(ఆశ్చర్యముతో) ఏమిది? కృష్ణారాయా, యేమిది?

కృష్ణా—(విచారముతో) గురుదేవా, యేమని చెప్పుదును!

గీ. తానుగొల్చినప్రభువుల దారుణముగ
జంపెననుక్రోధమున తనజనకుజంపి
స్వామిభక్తిని జగతికిజాటె నట్టి
మాన్యుడనఘుడు నూరుదీన్ మనకులేడు!

సుబ్రి—అక్కటా! కుమారా, నీవంటి సచ్ఛీలుడగు మహాత్ము దీయవీరుని నే నెందుజూతును? ఓ మృత్యుదేవతా, నీ హృదయమున కేమం దును! (దుఃఖాశ్రువులతో)

గీ. పృథివిపతుల నిర్యాణమువిన్నయపుడు
సాధ్వి రాగమ్మ జోహారునలిపినపుడు
మించి జగపతినిన్ జెఱనుంచినపుడు
నేనెఱుంగని యశ్రువుల్ నేడుదొరలె!

(తెరలో కలకలము.)

రాజ—(రోషముతో)

గీ. ఓరి యవినీతుడా, జాల్మ, యువిదపగిది
నింతవరకుజూపినశౌర్య మేటగలిపి
పాఱెదేటికి?-నూరుదీన్ ప్రాణములను
గొన్నగాని న్నేలవిడుచు రాజన్న నేను?

సుబ్రి—ఏమది కృష్ణారాయ?

కృష్ణా—(వికసించిన మొగముతో) అదిగో! మన రాజన్న అన్వ ర్దీనుని మదమణంచి యిటేతెంచుచున్నాడు!

[రాజన్న రక్తసిక్తదేహముతో ప్రవేశించును.]

రాజ—(ఆయాసముతో) గురుదేవా, అన్వర్దీను పాతకుడు నాఖడ్గప్రహారణములకు రక్తములోడ ఖడ్గకవచశిరస్త్రాణములూడ కాలికొలదిపాఱి యొక యరబ్బీయశ్వముపైబడి తెఱచియున్న దుర్గ ద్వారమునుండి యావలకుదాటి ప్రాణములుదక్కించుకొన్నాడు. ధర్మ లోభులగు తమకువెఱచి యాపాఱుబోతును విడచివచ్చినాను.

(తెరలో "జగపతిమహారాజునకు జయ్" అనుజయారావములు.)

కృష్ణా—అదిగో! మహారాజు సైన్యముతో లోనికివిచ్చేయుచున్నాడు. నాయకులులేని మహమ్మదీయులు సంధిధ్వజమునెత్తినారు, రండు-అచ్చటికేగి మనవారినభినందింతము.

సుబ్బి—కృష్ణారాయా,

గీ. జన్మకారణగుననె జేసి జాతిమతము
లందు భేదంబువర్తిలెనంతె కాని
యితఁడు మన దేవిమూఁడవసుతుఁడుగాఁడె!
యిట్టివానినివిడిచి నేఁడేగుటెట్లు?

నీవుముందేగి విజయరామరాజ, రాఘవరాజాదుల వెంటనిడుకొని యిచ్చటకురమ్ము. నూరుద్దీనునకీదుర్గమునందే నేటిదర్బారువేళకు గోరీ నిర్మింపబడవలయును. రాజన్నా, నీవేగి ఖాజీనితీసికొనివచ్చుటకెవ్వరినైన నియోగింపుము.

రాజ—చిత్తము. (నిష్క్రమించును.)

కృష్ణా—(నిష్క్రమించును.)

సుబ్బి—ఓహో!

చ. సతతము రాజ్యరక్షణము సర్వవిపక్షంబుల జేయుదీక్షతో
పితనవహించి, శాత్రవుల వేలకొలందిగజంపి, యిట్లు జీ
వితమును ధారవోసి తనుబెంచినవారిఋణంబుదీర్చి, వి
స్తృతయశమున్ గడించిన సుశీలునియాత్మకు శాంతికల్గుతన్!

గీ. జాతినిమహమ్మదీయుఁడై సహమలనుగు
ప్రేమవిశ్వాసముల నాంధ్రపృథివిపతుల
నోమగొల్చినవీనిగోరీ, మహమ్మ
దీయహైందవులకు బుణ్యతీర్థమగుత!

(తెరపడును.)

5. రంగము — రాజసభాభవనము.

[విజయరామరాజు, సోమయాజి, రాజన్న, కృష్ణారాయడు, రాఘవరాజు, జగపతిసహితముగా లక్ష్మీనరసింహదమ్మ యథోచితాసనముల నుందురు. ఇరువంకల సైనికులు బారులుతీరి నిలచియుందురు.]

విజ — (లేచి నిలువబడి) ఆంధ్రవీరవరేణ్యులారా, ప్రియసుహృద్బాంధవప్రముఖులారా, లక్ష్మమ్మతల్లీ, - పెద్దాపుర సామ్రాజ్యము నాచ్ఛాదించి పీడించిన తమోగ్రహము నేఁడు రాహువస్తమించినాడు. కేతువు తిరోహితుఁడైనాడు. విపన్మేఘముల నుత్తరించుకొని మరల స్వాతంత్ర్యచంద్రుఁడు సహజలావణ్యకాంతులతో నరుగుదెంచి యీ కిమ్మూరుసీమకు జీవకళ కలిగించుచున్నాఁడు. కాని మనరాష్ట్రమునకు నడుమవాటిల్లిన యుత్పాతములు హృదయవిదారణ మొనరించుచు దుఃఖప్రదములై యెన్నటికిని మఱవసాధ్యములుగాకున్నవి. శ్రీ కళాతిమ్మ జగపతి మహారాజును, శూరాగ్రేసరుఁడును బాలుఁడునగు బలభద్రరాజును ఆశ్రితమందారమగు సాధ్వీరాఘవమ్మాదేవియు నామె పెద్దకోడలు రామయ్యమ్మదేవియు సామ్రాజ్యహితులైన రామరాజు సుబ్బరాజుగార్లును స్వామిభక్తిపరాయణుఁడగు నూరుద్దీన్‌ఖాన్ మొదలగు వారెందఱెందఱో నిర్యాణమునొందిరి! ఎన్నెన్ని యిక్కట్లు ఘటిల్లినను వెనుదీయక నిలచి సంస్థానసంరక్షణ మొనరించి పీఠికాపురాధీశ్వరుఁడగు నీ రావువేంకటకృష్ణారాయనింగారును, దళవాయి చల్లా రాజన్నయు, వత్సవాయవారికిని తన్మూలముగా మా పూసపాటివారికి నొనర్చినసేవ యపారము. కుమారరాయజగపతిమహారాజును చెఱనుండి తప్పించి సామ్రాజ్యపునరుద్ధారణమునకై యీకొం

పెల్లవంశచూడామణులు—గురుదేవుడగు నీ సుబ్రహ్మణ్యసోమయాజియు మాత లక్ష్మిసోమిదమ్మయు సలిపిన సహాయత్యాగసాహసముల నుపమేయములు. ప్రాణసర్వస్వముల ధారవోసి విజయము చేకూర్చిన మన ఆంధ్రవీరుల విక్రమవిశ్వాసముల ప్రతిమానములు. పెద్దాపుర సామ్రాజ్యోద్ధారకులగు మీకెల్లరకు నాకృతజ్ఞతాపూర్వకాభివాదముల నర్పించుచున్నాను. ఈసందర్భమున మా జగపతుల పక్షమున మేముగావించిన కొన్ని శాసనముల చదివెదము; వానిని మీరు దయయుంచి విన వేడెద. (శాసనముల నొక్కొక్కటొక్కటెతీసి పఠించును.)

"శ్రీరాజా రావు వేంకటకృష్ణారాయనింగారింతటినుండి పెద్దాపురసంస్థానమునకు పన్ను గట్టనక్కరలేదు."

అందఱు—కృష్ణారాయనింగారికి జయ్!

విజ—"దళవాయి చల్లా రాజన్నకు సర్వసేనాధిపత్యమును సంగ్రామచక్రవర్తి బిరుదమును పది వేలవరహాలును పసదనము."

అందఱు—చల్లా రాజన్నకు జయ్!

విజ—"చీపురుపల్లె చెంత లక్ష్మీపురాగ్రహారమను పేర నొక అగ్రహారమునీ కొంపెల్లవారికుటుంబమునకు దానవిక్రయాధికారములతో నొసంగుచున్నాము."

అందఱు—కొంపెల్లవారికి జయ్!

సుబ్ర—(తటాలున లేచి) సభ్యులారా, ఆగుడాగుడు. మహారాజా, యిదేమియోచి? ప్రతిఫలమును పరిగ్రహించుటకా యీబ్రాహ్మణదంపతులు మీకై పాటుపడినది?

గీ. పుష్పమో, పత్రమో, ఫలమోయొసంగి
　　　మమ్ముబోటి బ్రాహ్మణుల నమ్మదముపఱుప
　వలయు నేగాని ధనములో పట్టణములో
　　　యేల యర్పింపమాకు మహీమహేంద్ర!

విజ—(మందహాసముతో) గురుదేవా, చంద్రునకొక నూలు పోగు—అనుగ్రహింపవలయును.

గీ. అగ్నులిష్టులు జపతపోధ్యయనములును
సర్వమును వీడి రాజ్యరక్షణముకై ఆకు
కాగ్నికంబుల శరముల ఖడ్గములను
దాల్చినమహాత్ములకు నిట్టిదానమెంత?

అందఱు—(కరతాళరవము) గురుదేవునకు జయ్!

విజ—“గండ్రేడు వత్సవాయవంశసంజాతులగు నీరాఘవ రాజుగారిని రాయజగపతిమహారాజునకు యుక్తవయస్సువచ్చువరకు రాజప్రతినిధిగా నియమించితిమి.”

అందఱు—రాజప్రతినిధి రాఘవరాజునకు జయ్!

విజ—“నూరుద్దీనుఖాను గోరీని దుర్గమునందే నిర్మించియుంచుటకు అనుమతినొసంగితిమి.”

అందఱు—(లేచి) నూరుద్దీను ఆత్మకు శాంతియగుగాక! (అని కూర్చుందురు.)

విజ—“పట్టాభిషేకానంతరము పెద్దాపురపక్షపు వీరులందఱకును నానాతెఱగుల బహుమానములొసగబడును.”

అందఱు—ఆంధ్రవీరులకు జయ్!

విజ—గురుదేవా, యిక్కడికన్నియు పూర్తియైనవి. పట్టాభిషేకమున కాలస్యమెందులకు?

సుబ్బి—ఆలస్యములేదు. కాని సభ్యులారా, మన మొక సూరులనిమఱచి వారి కాశీర్వాదములనిడకుండగనే సాగిపోవుచున్నాము. అదిధర్మము కాదు. వారసమిత్తుకోరుదము.

సీ. ఏరాజసింహునిసామ్రాజ్యమంబు సర్వదా
బంధుపక్షులతచే బరిఢవిల్లు,

ఏమహీపతిధైర్యమెవ్వేళ మేరువు
నట్టులకంపితమగుచుదనరు,
ఏనరపాలుని యెనలేనివిక్రమం
బరులకు నద్భుతమగుచువెలుగు,
ఏతేనిధీయుక్తులీ బాలజగపతి
రాజ్య సంస్థాపనార్థంబునెగడు-
గీ. నాతడు మహోపకారి మహామహుండు
ఆప్తబంధుండు పూసపాట్యన్వయార్ణ
వాబ్జుడనఘుండు విజయరామావనీశు
డాయురారోగ్యసుఖముల నలరుగాత !

అందఱు—విజయరామభూపాలునకు జయ్ !

సేవకుడు—(ప్రవేశించి) జయము ! జయము ! మహారాజా ! గోలకొండనవాబుగారు తమదర్శనార్థమువచ్చి యావలవేచియున్నారు.

అందఱు—(తొట్రుపాటుతో పరికింతురు.)

విజ—ఏమీ! నైజాము—ఉల్—ముల్క్ యిటకు స్వయముగ విచ్చేసెనా ? సరే, అట్లయిన తక్షణమే ప్రవేశపెట్టుము. సభ్యులారా, యిందాశ్చర్యపడవలసినదేమియును లేదు. రండు, నైజామునకెదురేగుదము.

[నైజామ్—ఉల్—ముల్క్ ప్రవేశించును.]

అందఱు—(ఎదురేగుదురు.)

నైజా—అస్సలామలేఖుమ్ మహారాజ్

విజ—వాలేకుమ్ సలామ్ జనాబ్, దయచేయుడు. సరిగామంచినముహుర్తమునకు విచ్చేసినారు. మీరాక మాకెంతయు ముదావహము.

నైజా—(అందఱను కూర్చుండసంజ్ఞచేసి తానునుగూర్చుం డును.)

అందఱు—(కూర్చుందురు.)

నైజా—(లేచి) మహారాజా, సభ్యులారా. రుస్తుంఖానుని దండింపవచ్చిన నేనిట్టి మంగళోత్సవములగాంతుననుకొనలేదు. అం దును విజయరామభూపాలునిచ్చట దర్శింపగలుగుట నాభాగ్యము! రుస్తుముకపటాలోచనముల గ్రహింపజాలక మీయొద్దనుండి జమీన్దా గోని తెమ్మని పంపి మీయెడ చాలయపచారమొనర్చితిని. ఈ కూ రుడు మీకొనర్చిన యపకారమునకు చింతించుటయేగాక వీనివలన మాజాతికేకళంకమువచ్చినదని విలపించుచున్నాను. వీనినిజంపి నూరు ద్దీను మాకెంతయు మునమొనగూర్చినాడు. మరల మావలన జగపతుల కుకలిగిన నష్టపరిహారముగ సుహృద్భావముతో జగపతునేటేట మాకు చెల్లింపవలసిన జమీన్దాఱువదలివేసి పెద్దాపురసంస్థానమును స్వతంత్ర రాజ్యముగానంగీకరించి మేమస్థిరపరచుచున్నాము.

అందఱు—(కరతాళధ్వనులు.) జగపతులకు జయ్!

విజ—జనాబ్, మీయౌదార్యమునకు మేమెంతయు సంతసిం చుచున్నాము.

ఉ. ఈవిధినైకమత్యమున హిందువులల్లమహమ్మదీయులుం
బావనమైత్రిభాసిలెదు భాగ్యముకల్గుటనేడుచిత్ర. మా
దైవమెనాడు రుస్తుముకుదార్చియటుల్ కడగండ్లబెట్టి యిం
పావహిలన్ సుఖంబొసగెనందఱకున్ గరుణాలుడై తుదన్!

సుబ్ర—నిజము! నిజము!

విజ—(వేఱువేఱ నిరూపించుచు) జనాబ్, యిటుతిలకింపుడు.

సీ. తనజీవితమును సంస్థానరక్షణమందు
వినియోగపఱచిన విప్రుడితడు!

తనవిక్రమాగ్ని బ్రిత్యర్థి కాంతారదా
హము చేసినట్టి రాజన్యుఁడితఁడు!
తన సుహృత్సరణి సంస్థానశత్రుల జంప
వ్రాలిన శ్రీకృష్ణరాయఁడితఁడు!
తన బంధువాత్సల్యమున గోటగాపాడ
గ్రాలిన రాఘవరాజితండు!

గీ. స్వామిభక్తిచే దండిగ్రనిజంపినట్టి!
గుణవరేణ్యుని నూరుదీన్ గోరి యదియె!
తమపరాక్రమములను శాత్రవుల జెండి
విజయమును గొన్న వారలీ వీరవరులె!

నైజా — సామ్రాజ్యశ్రేయోభిలాషులగు నిందఱు ఘనుల నెఱింగి ధన్యుఁడనైతిని.

విజ — గురుదేవా, యింక పట్టాభిషేకమహోత్సవమును నిర్వర్తింపుఁడు.

సుబ్ర — మహాప్రసాదము. (రాయజగపతిరాజును సింహాసనమునందు నిలిపి కిరీటమును చేతధరించి సభ్యులవంకఁ దిరిగి హర్షోత్సాహములతో) ఓహో!

గీ. శ్రీకళా తిమ్మజగపతి క్షితిపతిసుతు
జగపతిక్ష్మాతలేంద్రు రాజ్యంబునందు
నిలుపు భాగ్యము నీనాఁడు కలిగె నాకు
అహహ! నాజన్మసార్థకమయ్యె నేఁడు!

చ. జగతిని నేలఁజాలు గుణజాలము, సంగరరంగమందునన్
బగతుర గెల్వఁజాలు పటుబాహుపరాక్రమశక్తియుక్తులున్
నిగమమనీషులప్డు దసుపు నిర్మలనిశ్చలధీవిశేషమిం
జగపతికబ్బు గాక నికసంతతమున్ బరమేశుసత్కృపన్!

(జగపతిమూర్ధముపై కిరీటమునుంచి యాశీర్వచనమంత్రము నిటు గానముచేయును.)

" అగ్నేయశస్విన్ యశసే మమర్పయేంద్రావతీమప
చితీమిహావహ । అయంమూర్ధాపరమేష్ఠీసువర్చా
స్సమానానాముత్తమశ్లోకో అస్తు॥"

అందఱు—జగపతిమహారాజునకు జయ్! లక్ష్మీనృసింహస్వామికిజయ్! (సింహాసనమునకు తలలువంచి మ్రొక్కుదురు.)

లక్ష్మి—(మంగళము బాడి శ్రీరాయజగపతికి హారతినిచ్చును.)

సుబ్రి—శ్రీ లక్ష్మీనృసింహస్వామికృపచే నీసుముహూర్తమున నిది పఠించుభాగ్యము కలిగినది!

స్వస్తిప్రజాభ్యః పరిపాలయంతాన్
న్యాయ్యేనమార్గేణ మహీం మహీశాః
గోబ్రాహ్మణేభ్యశ్శుభమస్తునిత్యం
లోకాస్సమస్తాస్సుఖినోభవంతు !

ఇది తృతీయాంకము.

సర్వము

సంపూర్ణము.